AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • 200.000 .TL.(KDV DAHİL) ISSN 1300-4158

İNSANCIL

BARIŞ İÇİN BİR İMZA VERİN

BARIŞ İÇİN BİR MİLYON imza GİRİŞİMİ

YIL: 7
SAYI: 76
ŞUBAT'97

- Kimlik-Kişilik Tartışması Üstüne.
- Türk Felsefesi Üstüne Bir Deneme
- Yine Türk Felsefesi Üzerine
- Ateş Hırsızları
- Yeni Kadın... Felsefe.
- İstanbul Operası'nın 36 Yıllık Serüveni
- Durgunluğun ve Dinginliğin Şairi: YAHYA KEMAL BEYATLI

İÇİNDEKİLER

ÖMER NACİ SOYKAN Kimlik-Kişilik Tartışması Üzerine — 1
3 — Kitap Okuyan İşçi (Şiir) **İSMET ALICI**
CELAL ERGÜN Türk Felsefesi Üzerine Bir Deneme — 4
5 — Akşama Dair (Şiir) **İBRAHİM AYDOĞAN**
MEHMET SABİT ÇALIŞKAN Yine Türk Felsefesi Üzerine — 6
7 — Seni Ağlamak (Şiir) **İBRAHİM TUNA**
SİBEL ÖZBUDUN Ateş Hırsızları — 8
11 — Hiç Sanmıyorum (Şiir) **SUNA ARAS**
BERRİN TAŞ Yeni Kadın... Felsefe — 12
16 — Descartes'ta Özne Kavramı **BETÜL ÇOTUKSÖKEN**
AFŞAR TİMUÇİN Durgunluğun ve Dinginliğin Şairi: Yahya Kemal Beyatlı — 20
23 Burjuva Aydınlanmasının Sonu **MUSTAFA BAYRAM MISIR**
ALİ ERSİN GÜNÇE (Şiir) — 26
27 — İstanbul Operası'nın 36 Yıllık Serüveni **ÖZCAN ÖZMAN**
SÜREYYYA EVREN Kitap Kutusu — 31
35 — Acı Veren Güzellik **GÜNGÖR GENÇAY**
CAFER YILDIRIM Şiirin Yazımı Ve Toplumcu Anlayış 36
38 — Emekçi Şair Nevruz Uğur **MÜSLÜM KABADAYI**
BÜLENT HABORA Palmiyealtı'ndan Gerze'ye — 40
41 — Bir Kitap İki Dünya **İBRAM ERDEM**
MAHİR İRFAN BENLİ Şehr-i Talan (Şiir) — 42
43 Yılmaz Odabaşı'nın Lirik Pencereleri **AYDIN ÖZTÜRK**
MEHMET ÇETİN İnsancıl'a Mektup — 46
47 — Ya Ben Bu Ülkede Yaşamıyorum... Ya Siz **BARAN AYDIN**
BİLGESU ERENUS Başını Değil, Kuyruğunu Veren Kertenkele — 49
55 — Yıldız Güncesi **CENGİZ GÜNDOĞDU**

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A4 kağıdın tek yüzüne çift aralıkla yazılması reca olunur

Sahibi ve Yazışleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Bilgiişlem Sorumlusu
CELAL ERGÜN

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Ofset Hazırlık
AJANS D
Tel: (0212) 528 64 64

ISSN 1300-4158

Kapak Tasarımı
İBRAHİM KARAKAŞ
Baskı
Ilıcak Matbaası Tel: (0212) 880 40 75
Dağıtım
Bir-Yay

Adres : Mollafenari Sok. Nadir Han. No 40-42 Kat 5 Cağaloğlu/İSTANBUL Tel: 511 79 94 - 513 93 99
Antakya Temsilciliği Müslüm Kabadayı. Silahlı Kuvvetler Cad. No 3 Antakya. Tel: (0326) 214 53 31 - 215 53 02
Çanakkale Temsilciliği Songül Baştürk. Cevdet Paşa Mh. Kayserili Ahmet Paşa Cd. 22/17 Çanakkale
Konya Temsilciliği Kazım Oğuz. Sahaf Oğuz Rampalı Çarşı No 37 Tel: (0332) 353 01 61

İlan Koşulları:
Arka Kapak (Renkli) 35 milyon TL. Arka kapak (iç) 25 milyon TL. İç sayfalar 15 milyon TL.
Kutu ilan (5x5) cm. 3 milyon TL.

Abone olmak için PTT'den 666 043 no'lu posta çeki veya Tütünbank-Bayrampaşa İstanbul 6002323-6 ve T.İş Bankası 9.Kısım Ataköy İstanbul 1137-38678 Berrin TAŞ adına 2.000.000TL. yatırmanız yeterlidir. Avrupa 125 Mark T.İş Bankası 9.Kısım Ataköy İstanbul Döviz Hesabı 301 00.179 305

Kimlik-Kişilik Tartışması Üstüne

Ömer Naci SOYKAN

Düşünce gündemimde ilkin 80'li yılların sonunda yer alan ve bugüne dek süregelen kimlik-kişilik sorunu üstüne olan yazılarım, başlangıçta daha çoğu, birkaç yüzyıldır içinde olduğumuz, "avruplalı" "çağdaşlaşma" diye adlandırılan süreçte "Türkiyeli Kimliği"nin konumunu sorgulumaya yönelikti. Sorun karşısında aldığım tutumda ilk önemli değişiklik 1994 yılında İstanbul'da yapılan uluslararası bir sempozyumda sunduğum ve Avrupalı meslaktaşlarımla da tartıştığım bir bildiri ile olmuştu. O günden bu yana kimlik, benim için eleştirel bir tutumla kendisiyle hesaplaşmam gereken bir kavram olarak göründü. Sorunun ele alınışına da artık bir süredir Batı-Türkiye karşılaştırılması ekseninden çok, doğrudan doğruya ülkemiz gerçekliği içinde yer veriyordum. Bu tutum değişikliğinin yaşam pratiğinden gelen nedeni, kuramsal temelini "kimlitçilik"te bulan, son yıllarda hepimizde derin acılar bırakan dinsel-mezhepsel ve özellikle etnik kökenli çatışma ve savaşlardı. Bir felsefecinin ülkesinde yaşanan sorunlara felsefi bir yaklaşımla çözüm araması, onun için savsaklanamaz bir ödevdi.[(1)]

Kimlik sorunu, bir başka boyutu olan "cinsel kimlik" ile diğer yazarlarımızın da gündemdedir. Her ne kadar onların yazılarının çok azını ancak okuma olanağı bulmuş isem de görebildiğim kadarıyla onlar, kimliği daha çoğu olumlayıcı bir tarzda ortaya koyuyor. Esasen sorun, günümüz düşünce dünyasında, demokratik hak ve özgürlükler bağlamında aynı tarzda ele alınmaktadır. Ülkemizdeki durum, bunun bir yansıması olarak anlaşılabilir. Soruna benim karşıt bir yaklaşım getirmem, kuşkusuz özgürlüklerden yana olmadığım anlamına gelmemelidir. Ancak, finans kapital olarak ileri bir kapitalizm biçiminde dünyayı saran emperyalizm, gelişmiş iletişim ağında ideolojisini bilerek veya bilmeyerek yayan düşünürleri ile de üstümüze gelmektedir. Özgürlükten yana çıkalım derken, dünyayı bölüp bölüp kolay yutulur lokmalar haline getirmeye çalışan emperyalizme hizmet etmeliyim. Bunun için özgürlüğü, kimlik çelişkilerinde değil, sınıf çelişkilerinde aramalı, halkların kardeşliği ilkesiyle de sınıf saflarını güçlendirmelidir. Örneğin kadın-erkek, Kürt-Türk ayrımı, sömürülen-sömüren ayrımının üstüne değil, altına konulmalıdır. Bu tutum, kavramların genelden özele doğru sınıflandırılmasıyla da bilgikurumsal bir tutarlılık kazanır. Ancak o zaman hem özgürlükten yana olunur hem emperyalizmin ağına düşmekten kurtulunur.

İnsanın istenç, ilgi_çıkar, hayalgücü gibi yeti ve eğilimlerden arınmış bir salt usu yoktur. Kant'ın *salt us*'u da Dilthey'ın dediği gibi bir kurgudan başka bir şey değildir. Özellikle yaşamsal sorunlarda insanın usunu kullanması, onu istencinden, niyetinden bağımsızmış gibi geliyorsa, burada onun ayırdında olmadan kendi dışında başka istençler, niyetler rol oynuyordur. Kendi usunu kendi istencinin güdümünde kullanmak, usun özgür kullanımıdır. Çünkü özgür düşüncenin temelinde en ilksel edim olan istenç yatar. Kuşkusuz bu, istemenin bilgi ve bilinçten yoksun olduğu anlamına gelmez. Özgür düşünce, bilgi ve bilincin beslediği bir edimdir.

Kimlik, belirttiğim gibi olumlayıcı bir tarzda, hatta bir insan hakkı olarak ortaya konulmuşken, buna karşı ortaya çıkan benim eleştirimden haberli olsun olmasın bazı yazarlarımızın son günlerde aynı yaklaşımı benimsemesi yanında, bu tutumun da bazı itirazlar bulması, tartışmanın açıklık kazanması bakımından önemlidir. Kimlikçilii eleştirel bir tarzda ele alışımın son bir ürünü olan ve *İnsancıl*'ın Ekim '96 sayısında yayımlanan *Kimlik; Ama Nereye Kadar?* başlıklı yazım üstüne Süreyyya Evren'in ciddi, temkinli, kendi kendisinden kuşku duyan (=kendine soru soran), yapıcı olmaya çalışan, yazım hakkında bazı kuramsal kaygılar taşıyan bir eleştirisini derginin iki ay sonraki sayısında okumuş olmam, konuyla ilgili düşüncelerimi daha bir açma fırsatını bana verdi. Yazısının *Kimliğin Kişiliği (?)* adlı başlığına ayraç içinde soru işareti koyması bile Evren'in kendi deyiminden haklı bir kuşku duyduğunu gösteriyor. Bu konudaki düşüncemi, yazarın eleştirilerini yaptığı sıraya uyarak, ama onun gibi madde numarası vermeksizin yanıtlarken aşağıda dile getireceğim.

Evren'in benim düşüncelerimden "kendisini *önce* (vurgu benim) Fransız sonra Hıristiyan (...) olarak tanımlayan birisi, kendi özünün özgürlüğünü yitirmiş birisidir" sonucunu çıkarmasına, öyle birinin insan olmayı ertelediği, sonraya bıraktığı anlamında katılıyorum. Eğer bu, "özün özgürlüğünü yitirmek" ya da "yanlış bilinç durumu içinde olmak" diye de adlandırılacaksa, ona bir itirazım yoktur. Çünkü insan önce Fransız veya Türk değil, insandır. İnsanlık, her insan için, ırksal, kültürel-toplumsal

belirlemelerden önce gelmelidir. İnsan teki, yani kişi, kendi beninde insanlığa, ırksal bir kimlikten başlayarak tümevarım yoluyla da varamaz.[2]

"Karşı taraf", yani kimlikçiler diyor Evren, "topluluğun bir kişiliği olduğu iddiasındadır... onu neyse o yapan özü." Topluluğun onu o yapan bir özü olduğu söylenebilir; ama buna kişilik değil, kimlik denir. Kişilik, yalnızca kişiye özgüdür. Bunun dışında kullanımlar ancak mecazi anlamda söz konusudur. Aynı şekilde yine bir topluluk olan "biz"in de bir kişiliği olduğu söylenemez. Topluluğun bir kişiliği olduğunun kabul edilmesi, insan için büyük bir tehlikedir. O zaman o topluluğu oluştaran tüm bireyler, bir kişi gibi, tek bir "ben" gibi davranır. Yazarın sandığı gibi "aralarında anlaşmazlıklar, çatışkılar, derin ayrışmalar" görülemeyeceği gibi böyle bir gruba artık topluluk değil, ancak sürü denebilir. "Biz" ve "onlar"ın birbirlerine kolaylıkla karışmaması, her ikisinin *kişiliklerinin* değil, kimliklerinin ayrılığından ileri gelir. Kuşkusuz ki, her ikisini oluşturan tek tek kişilerin kişilikleri de birbirinden ayrıdır. Ve kişiliklerin birbirine karışması da saçma olurdu, eğer bir kişilik bozukluğu söz konusu değilse.

Yazar, "tüm insanlığın bir 'tek' özü, bir 'biricik' kişiliği olduğu söylenerek..." diyor. Denmez! Çünkü insanlık ne bir kişilik ne bir kimliktir; ne de onun bir kişiliği veya kimliği vardır. Her kimlik veya her kişilik, daima çoğul kullanım içinde yer alır. Örneğin Ahmet'in, Ayşe'nin... kişilikleri olduğu için Ahmet'in kişiliğinden söz edilir. Ve yine Fransız, Alman... kimlikleri olduğu için Fransız kimliğinden söz edilir. Oysa insanlık'ın yanına, tıpkı Fransızlığın yanına Almanlığı koyduğumuz gibi bir şey koyamayız. Yazıda "insan", "maymun", "omurgalı-omurgasız..." diye yapılan tür ve sınıf ayrımlarının belli bir biyolojik bakışaçısına dayanmadan rastgele yapılmış olması bir yana, konumuz olan kimlik veya kişiliğin yalnızca insana özgü olduğu da ayrımlanmamış görünüyor. Ayrıca, aynı bağlamda Evren'in "çalı toplulukları"nın özünden, onların kişiliği ya da kimliği anlamında söz etmesini ancak bir latife olarak anlamak isterim. Dahası, burada "yokolanların özü" diye garip bir deyimle de karşılaşıyoruz. Varolanın özü olur, varolmayanın (yokolanın) değil.[3] Bu iyi düzenlenmemiş kavramsal çözümlemelere dayanılarak elde edilen sonuçlar üstüne bir şey söylemek benden beklenmemelidir. Geçiyorum...

Topluluğun kişiliği olduğu yanlış savı sürdürülüyor. Önce kişinin, kendi özü (kişiliği) ile ait olduğu topluluğun özü (kişiliği) arasındaki gerilimin kendisi olduğu söyleniyor. Doğrusu şöyle olmalıydı: Kişinin kendi özü, yani *kişiliği* ile ait olduğu topluluğun özü, yani kişinin kendisinin de bir ölçüde paylaştığı topluluğun *kimliği* arasında bazen bir gerilim olabilir. Bu gerilim, kişilik-kimlik çatışması adını alır. İkisinden birinin altta kalmasıyla gerilim gevşeyebilir, kişi bu durumu yaşam boyu sürdürebilir. Ya da gerilim, tümden ortadan kalkabilir. Bu iki durumda olur. Birincisi, kişiliğin yok olmasıyla birey, ait olduğu bütünün yalnızca bir parçası olur. Öyle ki parça, bütünün tüm özelliklerini kendinde bulundurur, başka hiçbir özellik taşımaz. Bütünün diğer üyeleri de aynı biçimde ise bütün, yukarıda belirttiğimiz gibi sürü adına alır. İkinci durumda kimlik ortadan kalkar, kişi kendini *dünya yurttaşı* (kozmopolit) olarak görür.

Daha sonra Evren, "esas gerilim"in başka bir "hatta" olduğunu söylüyor: "doğuştan gelen değerlerle sonradan edinilen değerler arasında... rastlantı ve zorunluluk ile akıl arasında, içgüdü ile ahlak arasında, yazgı ve boyun eğme ile istenç (irade) arasında..." Önce bir düzeltme: Değerler, daima sonradan edinilir. Değeri koyan insanın kendisidir. Doğuştan gelenler, yeti, beceri, eğilim gibi adlar alır. Rastlantı ve zorunluluk, yazıda sanki doğuştan gelen şeylermiş gibi duruyor. Oysa bunlar, insanın dışındadır. İnsanın kendisi, aklı veya duygusu ile kendi dışındaki gerçeklik olan rastlantı ile zorunluluk arasında bir çatışmanın olduğu doğrudur. İnsanın kendisinde içgüdü ile ahlak arasında da bir gerilimden söz edilebilir. Ancak yazgı ve boyun eğmeyle istenç arasındaki gerilimin, insanın kendisinde mi yoksa kendisiyle dış gerçeklik arasında mı olduğu açıkça belirtilmemiş. Ben, yazgıyı(boyun eğmeyi değil) insanın kendi istenci ile dışındaki istenç ya da güçlerin çatışmasından doğan bir yol (ama önceden çizilmiş değil) olarak anlıyorum.

İster bir kişinin, ister bir topluluğun, isterse somut ya da soyut bir nesnenin iki özü olamaz.[4] Bir nitelik bir şeyin öz niteliği ise, o şeyde başka bir öz nitelik aramak saçma olur. O kendi özü yanında ikinci bir öz olarak topluluğun özü (kimliği) bulunamaz. O kişi ya kendi kişiliğini yitirip, topluluğun özünü (kimliğini) kendi özü yapacak ya da kendi özüne (kişiliğine) sahip olarak topluluğun kimliğinden (özünden) pay alacak. Benim savunduğum ikinci durumdur. Burada insanın hem özü olarak kişiliği hem de bağlandığı bir kimliği vardır. Bu durumda o, hem belli bir kimlikle belli bir toplum-kültürde ayakları yere sağlam basar hem de kişilik sahibi olarak içinde olduğu grubun yukarda belirttiğim tarzda bir parçası olmaz. Sırasında o kendi kültürü (kimliği) ile de bir çelişkiye, bir hesaplaşmaya girebilir; girmelidir. Çünkü kimlik, bu tür hesaplaşmalarla zenginleşir. Ama sağlıklı insan, kendi kişiliği (özü) ile çelişkiye düşmez. Bu açıklamadan sonra sanırım Evren, benim kişiliği neden "yekpare gibi kullandı"ğımı anlamış olmalıdır. Kişilik tek parçadır; iki veya daha çok parçalara ayrılmamalıdır.

Bir yanlış deyim daha: "Demek ki kişinin kendisiyle özdeşleşmesi..." Yukarıda belirttiğim gibi, özdeşleşme (identity), iki şeyin birleşmesi de-

mektir. Kişinin iki kendisi yok ki, birbirleriyle birleşsin!

Eleştiriye konu olan yazımda kimliği doğal ve kültürel diye iki tarzda görmüştüm. Bu ayrımı "doğuştan gelenler ve sonradan edinilenler diye devralan" Evren'in her iki gruptaki özdeşleşme biçiminin kişinin kendisi olmayanla özdeşleşmesi noktasında birleştiği görüşüme neden katılmadığını anlayamadım. Yineliyeyim: İster doğal olsun ister kültürel, ortada bir özdeşleşme varsa bunun anlamı şudur: Kişi kendisini kendisi olmayanla özdeşleştirir. Bu, doğal olanda şöyledir: Örneğin bir aile bireyi, kendisini ailenin diğer bireyleriyle (kendisi olmayanla) *aynı* ailenin bireyi olmak bakımından özdeş görür. Kültürel olanda da şöyle: Örneğin bir derneğin üyesi, kendisini derneğin diğer üyeleriyle (kendi olmayanla) *aynı* derneğin üyesi olmak bakımından özdeş görür. İki özdeşleşme biçimi arasında benim gördüğüm benzerlik buydu, başka bir şey değil.

Sevgili Süreyyya, "Acele bir geribesleme etkisi yaratma telaşıyla süzgeçten geçirmeden ham haliyle sunduğumuz kimi yaklaşımlarımız bağışlansın." biçimindeki içtenlikli, alçakgönülle sözleriyle eleştirisini bitirmekle yazısının başlığında gösterdiği kendinden kuşku duyan tutumuyla da uyum içinde oluyor. Herkese nasip olmayan böyle sıcak ve yumuşak bir eleştiriye muhatap olmakla kendimi şanslı (?) sayıyorum. Ama asıl şansım, sözlerimin bir adrese gittiği, su üstünde yazı yazmadığım kanısının bende uyanmasına neden olan eleştirinin kendisidir.

(1) Konuyla ilgili yazılarım: ı. *Kimlik-Kültür Bağıntısı Açısından Türkiye-AT İlişkisi*, 23-24 Kasım 1989 tarihinde Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde yapılan "Türk Kültürüne Felsefe Açısından Bakış Sempozyumu"nda sunulan ve "Türk Yurdu" dergisinin Şubat 193 sayısında yayımlanan bildiri. Yazı, genişletilerek "Kültürel Kimliğimiz" başlığıyla "Türkiye'den Felsefe Manzaraları" (Yapı Kredi Y., İstanbul 1993) adlı kitabımda yer aldı.

ıı. *Türkiye Kültür Gerçekliği Üstüne Çözümleyici Bir Deneme "Taşıt Yazıları"*; Toplumbilim, Eylül 1992, Bağlam Y. Yazı, aynı biçimde (ı)de adı geçen kitapta yer aldı.

ııı. *Türk Postmodernizmi;* Felsefe Dünyası, sayı:9 Ankara 1993. Yazı, (ı)de adı geçen kitapta yer aldı.

ıv. *Kimlik Karşısında Kişilik;* Felsefe Tartışmaları, 19. Kitap, Nisan 1996, İstanbul. 28-30.4.1994 tarihinde İstanbul'da yapılan "Uluslararası Felsefe Kollokyumu"nda Almanca olarak sunulan ve söz konusu tutum değişikliğini ortaya koyan bildirinin Türkçesi.

v. *Milliyetçilik ve Küreselleşme;* (Bir "Soruşturma" sorusuna yanıt.), Türk Yurdu, Eylül 1996.

vı. *Kimlik; Ama Nereye Kadar?* İnsancıl, Ekim 1996.

(2) Bu konudaki düşüncelerim için Dipnot 1, ıv'deki yazıya bakılabilir.

(3) Felsefede "varolan-varolmayan" sorununun ortaya çıkışı ve sorunun temelindeki yanlış konusunda ortaya koyduğum saptama ve çözümlemeler için Platon'un *Sofist* diyaloğu üstüne yaptığım bir çalışma olan *Metin Okuma* (Ara Yayıncılık 1991) adlı kitabıma başvurulabilir.

(4) Descartes'in insanda biri madde, diğeri ruh olmak üzere iki töz varsaymasının ne gibi bilgikuramsal-varlıkbilimsel güçlükler getirdiği felsefe tarihinden bilinir.

KİTAP OKUYAN İŞÇİ

Beşiktaşta akşam vakti
Kepenkler iniyor patırtılı
Birazdan bombalanacak şehir sanki
Ve kovalar gibi birbirlerini
Gürültülü, insanlar duraklarına gidiyordu

Beşiktaşta akşam vakti
Bu gel giti işitmeyen
Sakin, pejmurde bir işçi
Okuyordu, aydınlık bir kitabı
Göz göze geldik
O an hatırlattı
Bana ne kadar benzediğini
Birde, aydınlık bir kitabı okurken ben
Çarptığım elektrik direğini

İşte bu yüzden
Sokakta kitap okuyan, birini görsem
tatlı tatlı okşarım
Kaşımda ki yara izini

İsmet ALICI

Türk Felsefesi Üzerine Bir Deneme

Celal ERGÜN

İnsancıl'ın Kasım ayında yayınlanan 73. sayısında Sayın Mehmet Sabit Çalışkan'ın *Türk Felsefesi Olabilir mi?* başlıklı yazısı bizde de bir takım düşünceler ortaya çıkardı. Ya da şöyle de düşünebiliriz. Bir Türk felsefesi olmalı mı? Bizce asıl olarak düşünülmesi gereken şey, bir Türk felsefesinin bize ne getireceğidir. Olumlu olumsuz tüm sonuçları değerlendirmeli, buna göre bir Türk felsefesi gerekip gerekmediğini belirlemeliyiz. Tartışmayı bu ipucundan başlatmak gerekli diye düşünüyoruz.

Sayın Çalışkan, bir takım ayrıntılar sıralamış. Sözgelimi günümüzde var olan felsefe disiplinlerinin içerisinde Ulusal Felsefe diye birşey gerçekten de yok. Şimdi, bir Fransız felsefesi yokken bir Türk felsefesi mi olsun? Ulusal felsefe disiplinleri diye yeni bir disiplinin başlangıcını mı yapalım? Hayır, tabii ki hayır. Ama felsefenin insanın sorunlarına çözüm bulmak için ortaya çıktığını unutmamak gerekli. Aynı dili konuşan insanlar arasında, asgari bir kavram birliği de vardır.

Felsefe, insanın anlamını arama çabasıdır. Şöyle ki. İdealist felsefeciler, insanın anlamının Tanrı'nın kulu olmakta bulunduğunu savlarlar. Materyalist felsefecilerin işi daha da zor tabii ki. Tanrı diye bir şeyin varlığını kabul etmiyorsanız, hadi açıklayın bakalım nereden gelmişsiniz, anlamınız nedir, insan nedir, erdem nedir... Felsefe, bu sorunların üstesinden gelmeyi sağlar.

Peki, bir sürü sorun olması, bir felsefe doğurur mu? Bir sorunlar yumağı bile, tek başına bir felsefe oluşturmaya yetmez. Gerekli nedenlerden biridir. Ama yeterli neden değildir. Sorunun farkında olmak da ayrı bir konu. Sözgelimi neleri kendinize sorun olarak görüyorsunuz? Bu önemli. Eğer, ertesi gün ne yiyeceğinizden başka sorununuz yoksa, bu, diğer sorunların görülememesindendir.

Peki Türk felsefesi hangi sorunlara yanıt verecek? Neyi çözmeye çalışacak? Neleri sorun olarak görecek. Sorununuz yoksa, felsefeye de ihtiyacınız yoktur. Neyse ki pek çok sorunumuz var. Bazıları Sayın Çalışkan'ın da belirttiği gibi, yalnızca bizim başımızda olmayan, başka ulusların da başında bulunan sorunlar. Kimlik, milliyet, yabancılaşma, sömürü, sınıf sorunları... Peki bu sorunlar diğer uluslarda da varsa, neden evrensel felsefe yerine Türk felsefesi arayalım? Evet, kimlik sorunu, milliyet sorunu ve buna benzer bir çok sorun, bizim komşularımız olan ülkelerde de var, Güney Amerika'daki ülkelerde de var, Afrika ülkelerinde de var. Evrensel bir felsefe yalnız bizim değil, bizimle aynı sorunları paylaşan diğer insanların da işine yarayacaktır. Benzer sorunların benzer çözümleri vardır.

Evet, "Bir Afrika felsefesine varmanın yolu, Afrika'ya ilişkin konular ve sorunlar üzerinde felsefe yapmaktan geçer". Peki Türk felsefesine varmanın yolu nereden geçer? Türkiye coğrafyasında yaşayanların sorunları diyebiliriz. Ama bu coğrafyada tüm sorunlar (diğer tüm şeyler gibi) eşitsiz bir dağılım gösteriyor. Sözgelimi, Trakya bölgesinde savaş yok. Tarım ve sanayi, Güneydoğu'dan daha ileri. (Ya da geri bıraktırılmış değil.) Peki ortak noktalar neler? Pek çok ortak nokta var. En azından bu coğrafyada yaşayan insanların % 99.9'u Türkçe biliyor. Ortak nokta olarak dil var.

Burada bir sorun çıkıyor karşımıza. İnsan diliyle düşünür. İşte sorun bu. Dilde olmayan kavramlar insanın düşüncesinde de yoktur. Felsefe yapabilmek için önce dil gerekiyor. Örneğin bir Türk felsefesinin yararı şurada ortaya çıkacaktır. Türkçe bilenler arasında bir kavram birliği. Evet, bir Türk felsefesi olacaksa, bu bizi evrensel felsefeye götürecek felsefe olmalıdır. Türkçe bilenler arasında bir kavram birliğine karşılık, sözgelimi İspanyolca bilenler arasında da bir kavram birliğine ihtiyaç var. Bir sonraki adım, Türk felsefesi ile diğer ulusların felsefelerini birleştirmek olmalı. Ama önce bir Türk felsefesine ihtiyacımız var. Ortak sorunları belirleyebilmek için bile, önce sorunlarımızı belirleyebilmeliyiz.

Bir de ulusal felsefe konusunda büyük bir tehlike daha var. Bir ulusu, başka uluslardan ayırmak, ona farklı değerler biçmek, karşımıza milliyetçilik gibi büyük bir sorunu çıkaracaktır. Hem de köklenmiş bir biçimde... Hegel'in tarih felsefesinde ortaya attığı, "insanın özgürlüğe hıristiyanlıkla ulaştığı ve en gelişmiş, en üstün ırkın Germen ırkı olduğu" savı, Nazi Almanyası'nın dayandığı temellerden biri olarak karşımıza çıkmıştır. Sonucu biliyoruz. Son nefesine kadar Nazi Almanya'sının değerleri için savaşan, yaşları savaşın sonuna doğru onbeşe kadar düşen gençler... ve milyonlarca ölü, sakat, kayıp...

Peki Türk felsefesi başka felsefelerle bir karşıtlığa giderse ne olacak? Bu kurmaya çalıştığımız felsefenin başarısızlığı olacaktır. Önemli olan "Türk" olan bir felsefe değil, fel-

sefenin Türkçe olmasıdır. Amacımız evrensel felsefeye ulaşmak olduğuna göre, diğer dillerde yapılan felsefeleri de izlemeliyiz. "Türk" olan bir felsefe, milliyetçi felsefelere açık bir kapı olacaktır.

Önümüzdeki zorluklar konusuna gelince, Sayın Çalışkan, din, kimlik, sosyalist gerçekçilik, faşizm ahlak... gibi bir dizi sorun sıralamış. Evet, bu sorunlar bizi rahat bırakmayacak. İnsanların gerek legal gerek illegal örgütlerce kayıp edildiği bir ülkede yaşıyoruz. Din ve milliyet konularını işe karıştırmıyorum bile. Ahlakla ilgili bir tartışma bile insanı zorda bırakabilir. *İnsancıl*'daki sosyalist gerçekçilik tartışmalarını hatırlayacaksınız. İnsancıl yazarlarından bazıları sosyalist gerçekçilik yerine insani gerçekçilik kavramını koymak üzerine düşüncelerini yazdılar. Üzülerek söylüyorum ki, konu beklenilen tartışmayı yaratmadı. Sadece "olmaz öyle şey" diyerek işin içinden çıkmak isteyenler oldu. Bir de kalkacaksınız, "şehit" kavramının mistik kökenli olduğunu söyleyeceksiniz. "devrim şehidi" denmeli mi denmemeli mi diye soracaksınız. M. S. Çalışkan bu konuda haklı. Belki de en büyük tepki, tartışma geleneğinin olmadığı "sol jargonlardan" gelecek. Ama bir tartışma geleneğine gereksinimimiz var. Tartışmaya katlanamayanların, tartışmak isteyenleri engellemesi yerine, tartışmaya girmeleri gerekiyor. Tartışmadan onaylanan görüşler insanı durdurur. Düşünmeden kabul etmek dini düşünce yapısında vardır. İnsan düşüncesinin ürünü olan her şey tartışmaya açıktır. Bırakın dinciler tanrıyı tartışmasın. Ama güzel bir dünya düşlüyoruz, üstelik bunu kendiniz de içinde olmak üzere tüm insanlar için düşlüyorsanız, izin verin ama benim de düşündüğüm şeyler vardır. Kimsenin kimseyi sömürmediği güzel bir dünya, benim düşlerimde sizin düşlerinizdekinden farklı olacaktır. Ben bu durumda sizin tıpkı "ilahi vahiyler" gibi tartışılmayan düşüncelerinizi güzel bulmayabilirim. İnsan bildiği kavramlara düşünür. Evet felsefe kavram zorlamasıdır. Daha nitelikli düşünebilmek için daha zengin malzeme gerekir. Yani daha fazla kavram. Topu topu elli kavramı olan birisi ileyüzlerce kavramı olan birisi, doğal olarak, aynı nitelikte düşünmeyecektir.

Belli başlı kavramları, içerikleriyle birlikte kabul etmek de yanlış. Çünkü doğru diye yaslandığınız kavramlar bir gün çökerse, tüm düşünce yapınız çöker. İşin kötüsü, düşüncelerin çöktüğünü göremeyen insanların daha da yanlışa gitmeleri. Önce, doğru diye bildiğiniz herşeyi tekrar sorgulamanız gerek.

Sağda bir felsefe konusunda bizim de görüşümüz belli. Felsefe alanında sağı yok saymak gerek. Ama gördüğünüz gibi, solda bir tartışma ortamı yaratmak bazen milliyeti ya da dini tartışmaktan daha tehlikeli olabiliyor. Ama insani birikimin artması, kavram zorlamalarıyla, tartışmalarla olacaktır. Zorlamayla değil.

Sayın Topal'ın belirttiği bir şey var. "İnsancıl'ın şu andaki en büyük eksikliği, eleştiren, sorgulayan ve tartışan bir felsefi gelenek" diyor Topal. Bu İnsancıl'ın eksikliği mi, yoksa toplumsal kültürümüzün *İnsancıl*'a da yansıyan bir etkisi mi? Bir yerlerde, birşeyler tartışılıyor, eleştiriliyor, sorgulanıyor da, *İnsancıl*'da mı bu yok. Hayır. Tartışma geleneğimiz yok. *İnsancıl* zaten bir tartışma platformu olma amacını güdüyor.

Son söz. Tekrarlıyorum. Bir Türk felsefesi olmalı. Ama amacı evrensel bir felsefe kurmak olan bir felsefe. "Türk" olan bir felsefe değil. Felsefenin Türkçe olanı. Bu benim görüşüm. Kabul etmek zorunda değilsiniz. Ama lütfen "olmaz öyle şey" demeyin. Katılıyorsanız, yazın, görüş birliği oluşturalım. Katılmıyorsanız, yazın, görüş birliği oluşturun.

AKŞAMA DAİR

I
gün bitti
akşam oldu diyarbakırda
evet
en haylazımız bile suskunluğunu hüzünlüyor
şimdi yüreğinde

ne bir selam kalır umuttan
ne de hayattan bir tadımlık gündüz
bir tutam sevinç
örtünür karanlığını bir şehrin sokakları
bir sevdam kalır aklımda
bir de en hüzünlü makamında eski bir şarkı

II
hiç dürtüklediği oldu mu seni akşamın
kendini yakmaya dair
göğsünü parçalamaya yahut aniden
söylesene ha
susma sen de

III
Ölesin tuttu mu hiç Peki
ha...

İbrahim AYDOĞAN

Yine Türk Felsefesi Üzerine

Mehmet Sabit ÇALIŞKAN

Sayın Celal Ergun'un yazısını okuyunca hayret etmekten kendimizi alamadık. (1) Sanki biz, türk felsefesi olmaz derken, türk diliyle felsefe olmaz demişiz de, sayın Ergun buna karşı çıkıyor ve "Türk olan bir felsefe değil. Felsefenin Türkçe olanı." diyor. Ama biz yazımızda dil sorununu gündeme getirmedik, yalnızca ulusal felsefe olamayacağını savunduk. Ne yazık ki geç ulaşabildiğimiz sayın Afşar Timuçin'in *Felsefe Bir Sevinçtir* adlı eserinde bu sorun duru bir dille anlatılmıştır. Sayın Afşar Timuçin, sözünü ettiğimiz eserinde şöyle diyor: "Filozof herkesten çok dünyalıdır. Felsefesi kişiliğinin ve toplumun renklerini taşırken bütün bir insanlığının sorununu, sorunlar yumağını belli bir zaman diliminin koşulları içinde çözmeye çalışacaktır. Descartes fransızlığını, Kant almanlığını, Bacon ingilizliğini aştığı ölçüde dünyalı olur. (...) Bir ülkenin sınırlarına, bir ülkenin sorunlarına hapsolmuş düşünceye felsefe diyemeyiz. "(2) Sayın Timuçin'in bu görüşüne bütünüyle katılmaktayız ve bizim de söylemek istediğimiz buydu.

Biz türk diliyle felsefe yapılmaz demedik. Türkiye'de doğan, dili türkçe olan elbette bu dille felsefe yapacaktır. Biz sayın Celal Ergun'un türk diliyle yazmakla türk diliyle felsefe yapmayı birbirine karıştırdığını düşünmekteyiz. Ne yazık ki, bu, bizde her alanda böyle sanılmıştır. Herhangi bir disiplinin türk olabilmesi için türk diliyle yazılması yeterli ya da belirleyici öge sayılmıştır.

Burada sayın Ergun'a sormak isteriz. Türkiye'de yaşayan insanın olmayan sorunlarını varmış gibi gösterip yaşamdan kopuk öykü ve roman yazmak ne kadar türk öyküsü ne kadar türk romanı olabilir? Hemen aklımıza gelen bir örneği verelim. Sayın Selim İleri, acaba türk edebiyatının bir yazarı mıdır? Bizce değildir. Bu savımızı şöyle temellendirebiliriz. Tolstoy, Dostoyevski, Çehov rus yazarlarıdır. Ancak bu yazarlar dünya insanın da yazarlarıdır. Çünkü bu yazarlar insani sorunların yaşadıkları dönemde Rusya'da aldığı biçimi anlatmışlardır. Bir kitapta şöyle denmekte: "... hem Tolstoy hem de Dostoyevski ulusal-tarihsel bir geçiş döneminde birey, halk ve toplumsal yapı arasındaki ilişkileri tümüyle ele almayı..." (3) amaçlamışlardır. Burdan sayın Selim İleri'ye dönersek, sayın İleri, hangi insani sorunun bu topraklarda biçimlenişi yazdı. Bunu yapmadığı için sayın İleri'nin romanlarında "birey, halk ve toplumsal yapı arasındaki ilişkileri de göremeyiz. Böyle biri ne türk edebiyatının ne de dünya edebiyatının yazarı olabilir.

Felsefeye geldikte... Bizim felsefecilerimiz dünya insanı olma niteliğini, her türlü sorundan uzak yaşama diye algıladılar ya da hiçbir sorunla ilgilenmezlerse dünya insanı olacaklarını sandılar.

Sayın Vehbi Hacıkadiroğlu'nun yönettiği *Felsefe Tartışmaları* adlı kitap dizisinde "felsefecilerimiz" tartışır dururlar. Ancak bu tartışmalar bilgi kuramıyla sınırlıdır. Bunun önemini yadsımıyoruz, ancak bu felsefecilerin tek sorunu bu mu, doğrusu işin içinden çıkamıyoruz. Ancak şunu biliyoruz: türk diliyle yazılan bu yazılarla türk felsefesi olmayacaktır.

Bir türk felsefesinin gündemi ne olabilir sorusuna yanıt verebilmek için dünyaya bakışımızı irdelemek gerekir.Herakliotos'un söylediği gibi bir ırmağa iki kez girilmez. Bu anlamda bakarsak dünya akıp duran ilişkilerin, çelişkilerin oluşturduğu bir bütün. Ancak durmadan değişen bir bütün. Biz bu değişimi, kalıp kavramlarla karşılayamayız. Felsefe işte bizim dünyayı bütünsellik içinde kavrayabilmemiz için kavram araştırmasına girmelidir. Ancak bizler böyle bir gereksinmeyi duymuyoruz. Bunun sonucu, ya ne istediğimizi bilmiyoruz, ya da istediğimiz yaşamın dışında kalıyor.

Şu demokrasi kavramını ele alırsak demek istediğimizi daha iyi anlatabiliriz. Biz demokrasi dendikte her kafadan bir ses çıkmasını anlıyoruz. Herhangi bir toplantıda konuyla ilgili olmasa bile "düşüncelerimizi" dile getiririz. Hakareti, kişisel sataşmaları demokrasi kavramı içine sokarız. 20. yüzyılın sonuna geldik, ancak demokrasi kavramını belirleyemedik. Felsefecilerimiz bu konuda acaba ne düşünüyor? Bu konuda aklımıza şöyle sorular geliyor: Bir kişinin dinsel inancına göre yılbaşını kutlamaması demokrasiye uygunsa, yetkili bir kişinin, "yılbaşını kutlamak günah" diye belirli bir bölgede yılbaşı kutlamasına yasak getirmesi demokrasiye uygun mudur? Burda sorulmak istenen şudur: Günah kavramı demokrasinin neresinde yer almalıdır? Devlet, özel yaşam, yasalar... bütün bunların demokrasiyle ilişkisi nasıl olmalıdır?

Sağlıklı saptanmamış demokrasi kavramı yüzünden Türkiye'de "küme demokrasisi" uygulanmaktadır.

Voltaire *Felsefe Sözlüğü* adlı eserinde yasalar için şöyle der: "İnsanların yüzünü kızartacak bir şeydir ama, biliyoruz ki, her yerde doğru, açık olan, her yerde bozulmadan yerine getirilen biricik kanunlar oyun kanunlarıdır. Ne için satranç oyunun kaidelerini kuran Hintliye dünyanın her tarafında eğiliniyorda mesala, papaların emirnameleri bir dehşet ve nefret konusu oluyor? Çünkü satrancı icadeden adam oyuncuları memnun etmek için her şeyi doğru hesaplamış, papalar ise emirnamelerinde kendi menfaatlerinden başka bir şey gözetmemişlerdir. Hintli aynı zamanda insanların hem kafasını işletmek, hem de onlara zevk vermek, papalar ise insanların kafasını sersem etmek istemişlerdir."

Çağımızda papaların yerinde burjuvazi var. Bu durumda burjuvaziyle demokrasinin ilişkisi ne olabilir ve burjuvazi, demokrat bir yönetim kurabilir mi? Biz, felsefecilerimizden bu sorunları ele almalarını bekliyoruz. Kendileri bilgi kuramının dışına çıkmayı düşünmüyorlarsa, sorumuzu şöyle de sorabiliriz. Burjuvazi, kendi bilgisiyle demokrasi kavramını özdeşleştiriyor ve bu bilgiyle demokrasi konusunda mutlak doğrunun bulunduğunu ve demokrasi kavramını irdelemek isteyenleri yargılıyor. Burada bilgi kuramı açısından soru şudur: Bilgi, nesnesiyle özdeş midir ve demokrasi konusunda mutlak doğruya varılmış mıdır?

Felsefecilerimizden, özellikle sayın Vehbi Hacıkadiroğlu'ndan bu sorumuza yanıt bekliyoruz. Sayın Hacıkadiroğlu, "Nesnelerin bilgisinin duyu-deneyiminden değil de yaşam- deneyiminden elde edildiği bir kez kabul edilince bu a priori kalıpların varoluş nedenlerinin kalmayacağı açıktır." (4) diyor. Biz burda sayın Hacıkadiroğlu'na sormak isteriz. Yaşam-deneyimi yerine içlemi daha varsıl praksis kavramı niçin kullanılmıyor? Ancak biz, içlemi bulanık da olsa, yaşam-deneyimi ile demokrasi kavramının bilgisini nasıl edinebiliriz, bu konuda sayın Hacıkadiroğlu'nun düşüncesini merak ediyoruz.

Felsefecilerimiz hayattan uzakta yaşarken marksist sol da felsefeden uzakta yaşıyor. Felsefi birikim olmadan politika yapılamayacağını söylersek, sorunu abartmış olmayız. En karmaşık günlerde bile Lenin felsefeyle uğraşmıştır. Lenin, politikasını felsefenin ışığında oluşturmuştur. Bu, ancak böyle olabilirdi. Çünkü felsefe çelişkili bütünü gösterir. Bütün görülmeden belirlenecek bir politika hayatı kavrayamaz.

Felsefeyle hayat, marksist solla felsefe arasında bir uçurum var. *İnsancıl* bu uçurumu kapatmaya çalışan bir köprü. Nice eleştirilere karşın *İnsancıl* tavrını değiştirmedi ve köprüyü açık bıraktı. Bizler bu köprü üstünde tartışıyoruz.

SENİ AĞLAMAK

Seni ağlamak istiyorum
seni
çıplak ayağını
yüreğime bastığım kadın
bir gece gelip de
ay karanlıkta
cama vurduğun gün gibi
fısıldamak istiyorum seni
dizelere
yıldızlara
Gaz lambası yanarken ağır ağır
kurtların uluduğu kör gecede
dizlerinde uyutur
okşardın saçımı
nasırlı pamuk elinle
ve tanrıların bestesi
dilinde
hep o şarkıyı mırıldanırdın

Tozunu sildim bu gece
o eski tarihin
ıslandı tüm anılarım
nisan yağmurunda
ıslanan elma çiçeği

İbrahim TUNA

Yazımızı bitirirken bir kez daha yineliyoruz, biz, türk diliyle felsefe olmaz demedik. Sayın Celal Ergun, bizim böyle düşündüğümüzü varsaymış ve bir yazı yazmış. Bu yazı bize, herhangi bir toplantıda konu dışı, gündem dışı uzun uzun konuşan kişileri anımsattı. Biliyoruz "demokrasi" var. Ancak sayın Celal Ergun'a, gündem dışına çıkmayın, konuya gelin demekten kendimizi alamıyoruz.

1- Celal Ergun, *Türk Felsefesi Üzerine Bir Deneme*, İnsancıl, sayı 75, Şubat, İstanbul, 1997 (Bizim yazımızla birlikte aynı sayıda yayınlanmak üzere bu yazı, daha önce bize gönderildi.)

2- Afşar Timuçin, *Felsefe Bir Sevinçtir*, İnsancıl Yayınları, İstanbul 1996, Sayfa: 38-39

3- Der: Oğuz Özügül, *Dosteyevskinin Mirası*, Pencere Yayınları, İstanbul 1994

4- Vehbi Hacıkadiroğlu, *Bilgi ve Bilinç, Felsefe Tartışmaları;* 18. Kitap, 1995, sayfa: 49

Ateş Hırsızları

Sibel ÖZBUDUN

III. Taş

İnsancıl okuru, iki aydır Afrika ormanlarının derinliklerinde, ayakları üzerine doğrulmaya ve elleriyle yarattıkları kültürle varlıklarını sürdürmeye çabalayan uzak atalarımızın milyonlarca yılda günümüz modern insanına, yani *homo sapiens*'e nasıl evrildiğini izlediğimizi biliyor. Bu süreç içinde ateşin insanın denetimine girmesinin, ileri doğru atılmış ne denli görkemli bir adım olduğunu görmüş, ve insanlığın belleğine kazınmış ateşle ilgili söylenceler arasında şöyle bir dolaşmıştık.

Geçen sayıda, okurlar anımsayacaktır, günümüz insanının, akıllı insanın, yani *homo sapiens*'in kökenine ilişkin bilim dünyasındaki son tartışmaları aktarmış ve yine söylenceler dünyasına dönüp, yeryüzünün dört bir bucağında yaşamış toplumların insanlığın türeyişi konusunda neler düşündüğüne bakmıştık.

Bu yazıyı da modern insanın serüveniyle sürdüreceğiz.

İster Afrika'da ortaya çıkıp oradan dünyaya yayılmış olsun, ister dünyanın farklı bölgelerinde değişik insan topluluklarından evrilmiş olsun, *homo sapiens*, gerek fizik özellikleri, gerek zihinsel kapasiteleri bakımından kendisinden önceki türlere göre en gelişmiş insan türüdür. *Homo sapiens* genel hatlarıyla iki tipte ele alınmaktadır: Soyu günümüzden 5-60 000 yıl kadar önce tükenen *Arkaik homo sapiens* ya da *Neandertal İnsan* ile günümüzde yeryüzünde yaşayan tüm insanların dahil olduğu anatomik bakımından modern *homo sapiens*, ya da *homo sapiens sapiens*. Aralarında belirgin anatomik farklar olmasına karşın her ikisinde de beden iyice dikleşmiş, beyin irileşmiş, iletişim kapasitesi artmıştır. Her ikisi de, kendilerinden daha ilkel ataları gibi avcılık ve yabanıl bitki toplayıcılığıyla geçinmektedir, ancak, teknikleri daha gelişkin, aralarındaki eşgüdüm daha ileri olduğundan, hızla koşan av hayvanlarını da yakalayabilmektedirler. Öte yandan, Zambia'da Kopje ikiz ırmaklarında, ya da *homo sapiens*'e ait ilk insan izlerine rastlanan Klasies Nehri yerleşimlerinde bulunan yanmış hayvan kemikleri, av etlerinin tütsülenerek kurutulduğu, böylece verimsiz geçen av mevsimleri için yiyecek depolanabildiğini göstermektedir.

Homo sapiens'le birlikte insanlık tarihinin alt paleolitik, yani alt taş çağı kapanarak orta taş çağına geçilir. Bu insanlar, hayatlarını sürdürmede taşın yanısıra kemik ve sopalardan da yararlanmaktaydılar; ama ne yazık ki, tahta sopalar çoktan çürümüş, gitmişlerdir. Bu insanlardan günümüze kalan, yontarak farklı amaçlarını karşılayacak biçimler verdikleri taşlardır. Ve homo sapiens'in taşı işleme teknikleri, atalarınınkine göre büyük bir zenginlik ve çeşitlilik göstermektedir. İnsan oğulları ve kızları, hayvanları avlayabilmek için atıcılar, öldürdükleri hayvanları parçalayabilmek için kesiciler, derilerini temizlemek için kazıyıcılar, yabanıl bitkileri kesebilmek için bıçaklar, öğütebilmek için havanlar üretmiştir taşlardan. İşte tarihin yazının bulunmasından önceki bölümü, ya da tarihöncesi, bu taş işleme tekniklerinde izlenen gelişmeye göre sınıflandırılmaktadır. İnsanlık, gelişim sürecinde önce çekirdek taşlardan, yani bir taşın ana gövdesinden yararlanmış, ardından bu taşlardan kopardığı yonga ve dilgileri kullanmasını öğrenmiş ve günümüzde baltalarla, kazmalarla, bıçaklarla, keserlerle, testerelerle gerçekleştirdiği işleri bunlara yapmıştır. Gün olmuş, bir yanını başka taşlara sürterek bilediği kazıyıcılarla avladığı hayvanların postunu etinden ayırmış, gün olmuş, üçgen biçiminde yonttuğu küçücük çakmaktaşlarını ziftle bir tahtaya tutturarak kendine barınak yapabilmek için odun kesmiştir.

Yeryüzündeki varlığının çok uzun bir bölümünü taş avadanlıklara bağımlı olarak geçirdiği için, taşın insanın inanç sistemlerinde de çok ağırlıklı bir yeri vardır. Şimdi dilerseniz yine dünyanın her yöresinden, taşla ilgili inançların bir derlemesini yapalım.

Bilinen en eski insan yerleşimlerinden Olduvai Boğazı'nda bulunan taş baltalardan bazılarının 60-70 cm. uzunluğunda olduğu görülmüştü. Bunlar, pratik kullanım için, sözgelimi avlanmak, avlanan hayvanları parçalamak, postlarını yüzmek, bitkileri saplarından ayırmak için elverişli değildi.

İşte kimi bilimciler, bu dev baltaların, insanların ilk ayinlerinde, belki de av hayvanlarını çoğaltmak, avın bereketli geçmesini sağlamak için yapılan ayinlerde kullanıldığını düşünmektedirler. Başka bilimciler ise, Olduvai Boğazı'nda yaşamış *homo erectus*'ların beyin kapasitelerinin, böylesi soyut düşünceler üretemeyecek kadar küçük ve yetersiz olduğunu söyleyerek karşı çıkarlar bu görüşe.

Olduvai Boğazı'nda yaşamış uzak atalarımız, o dev el baltalarını hangi amaçla imal etmiş olurlarsa olsunlar, taş insanlığın kültür tarihinde her zaman önemli bir yer tutagelmiştir. İnsanlık, taşa gösterdiği saygıyla, adeta kendisini yabanıl doğada yalnız bırakmayan, savunmasında ve avlanmasında bu denli önemli rol oynamış bu ilk avadanlığına olan saygı borcunu ödemektedir.

Örneğin ilkçağın en eski tanrılarından biri, Suriye-Mısır'da Thoth, Grekler'de Hermes, Romalılarda Mercur olarak bilinen tanrıdır. Bu tanrı, tapınıldığı bölgelerde aynı zamanda sınırların koruyucu tanrısıdır. Suriye-Mısır tanrısı Thoth'un adının sözlük anlamı, 'dikici'dir. Greklerin Hermes'i genellikle elsiz-ayaksız iri bir taşla simgelenmekteydi. Bazen üçgen biçimli bir taş, bazen dik bir sütun, kimi zaman da yalnızca bir taş yığını. Grekler sütuna, *"Hermae"* derlerdi, yani Hermes'e ait. Taş yığınları da Hermes yığınları olarak anılırdı. Antik Yunanistan'da yolların kenarında yığılı duran taşlara her yolcunun bir taş atması adeti vardı.

İlginçtir ki, aynı adete günümüzde Ağrı yöresinde de rastlanmaktadır. Araştırmacı Burhan Oğuz, Ağrı dolaylarında, yollarda görülen taş yığınlarının Moğolların şamanist geleneğinden kalma bir adet olduğunu aktarır. Moğalların *oboo* adını verdikleri bu taş yığınlarının kötü ruhları ya da şeytanı kovucu bir güçleri olduğuna inanılmaktaydı.

Çin'li tarihçi Hou Han shu'nun M.S. 400'lerden bize aktardığına göre, Hunlar beşinci ayla güz mevsimi arasında *oboo* festivali olarak bilinen bir ayin yaparlarmış. Bunun için ortada geniş bir taş yığını, yani oboo, ve çevresinde dört yöne uzanan altı küçük *oboo* oluşturulmuş. Taş yığının ortasına bir mızrak veya çatallı bir silah, yığının çevresine de ağaç dalları dikilirmiş. Dalların üzerine çeşitli renklerde çaputlar bağlanırmış. Bir *oboo* herşeyden önce yerel tanrı *nibdahg, shibdagh* veya *luus*'un kutsal yeri sayılırmış.

Taş yığınları kültüne Kuzeybatı Afrika'da da rastlanmaktadır. Mağribliler taş yığınlarına *kerkür* adını verirlerdi ve bunların kötülüğü kovucu bir etkisi olduğunu inanırlardı. Hac sırasında Mina'da şeytan taşlama adeti de müslümanlara, İslam-öncesi Araplardan kalmış bir adettir.

Benzer bir temayı gördüğümüz Mısır-Grek tanrısı Hermes'e dönelim. Thoth-Hermes aynı zamanda bağ ve bahçelerin koruyucusuydu: bahçeleri birbirinden ayıran sınır taşları bu tanrıları simgelerdi. Taş üzerine yemin etmek, yapılan ahidlere taşı tanık göstermek, kadim dünyada yaygın bir uygulamaydı: Örneğin Müsevilerin Kutsal Kitab'ı Eski Ahid'de Yakub peygamber kayınpederi Laban'la bir sözleşme yaparken, Laban ona taş yığını ve sütunu göstererek şöyle der: "İşte bu yığın ve işte seninle benim aramızda diktiğim direk! Bu yığın şahit olsun ve bu direk şahit olsun ki, kötülük için senin tarafına ben bu yığını geçmeyeceğim ve sen benim tarafıma bu yığını ve bu direği geçmeyeceksin."

Gerçekten, Semitik ve Hami halkların çoğunda ilahın en ilkel simgesi, taştır ve *betyl* adıyla anılır.

Taş üzerine yemin etme adeti, Semitik halklara özgü değildir. Eski Danimarka tarihçisi Saxo Grammaticus "eskilerin, krallarını seçerken taşların üzerinde durduklarını" kaydetmektedir. Eski Atina'da da, dokuz arkhon ülkeyi yasalara uygun yönetecekleri andını içerken, bir taşın üzernide dururlardı. Ali Rıza Yalman aynı olgunun Türkler arasında da geçerli olduğunu, Güney'deki Türkmen oymaklarından aktardığı şu yeminle belgeler: "Efendi, biz Türk'ük! Ama bir karış toprağımız yok... Bizi hiç düşünen yok mu? Taşa tüküreyim ki biz ölüyok..."

Öte yandan, taşın karasevdayı ve deliliği sağaltıcı bir niteliği olduğu inancı da yaygındı. Grek mitolojisinde baştanrı Zeus'un, Hera'ya duyduu aşktan kurtulmak için Leucadia adasında bulunan bir taşın üzerine oturduğu aktarılmaktadır.

Hindistan'da tanrı Siva'nın simgesi *linga*, taş sütunlardı ve erkeklik organını temsil etmekteydiler. Bu sütunlar çocuk isteğini karşılayan ve çocukları koruyan tılsımlar olarak görülürdü. *Linga*'lar çoğunlukla yoni denen ve kadın cinsel organını ya da rahmini simgeleyen yuvarlak taş kaideler üzerine oturtulmaktaydı.

Pek çok kültürün ortak unsuru, ay tanrısının simgesi de sütundur. Ay tanrısına ya da tanrıçasına adanan taşlardan bazıları göktaşı kökenlidir. Ay ilahlarının taşları farklı renklerdedir. Kimi zaman beyaz, kimi zaman kara taşların ay ilahlarını temsil ettiği düşünülür.

Melanezya'da hilal biçimli bir taşa ay ilahının simgesi olarak tapınılmaktaydı. Bu taşlara kimi zaman da dolunayı simgeleyen yuvarlak bir taş eşlik ederdi.

Kıbrıs'daki Paphos'da Baaleth ya da Astarte bazen koni ya da piramid biçimli bir taşla temsil edilirdi. Eski Anadolu'nun Pamphilya bölgesindeki Perge'de Artemis, Biblos'da Astarte de benzer bir koniyle simgelenirdi. Galatya'daki Pessinus'da kara bir göktaşı parçasının bereket tanrıçası Kybele'yi temsil ettiği düşünülürdü.

Musa'nın On Emir'i almasından önce Sina dağında Büyük Ay Tanrıçasına kumtaşı konileri adanırdı. Kalde'de Büyük Tanrıça Magna Dea'ya kutsal bir kara taş adanmıştı. Bunun, sunnî müslümanların kutsal kenti Mekke'deki Kabe'nin de kökeninde yattığı düşünülmektedir. Bilindiği gibi Kabe İslamiyet öncesinde üç-yüzlü ay tanrıçasının tapım merkeziydi. Bu üç yüzün ayın üç halini temsil ettiği bilinmektedir. Bu yüzlerden bir tanesi, *Uzza,* kadınların koruyucusu sayılırdı ve kendisine başlangıçta rahibeler hizmet ederdi. Tanrıçayı temsil eden taşın üzerinde, Aphrodite'in işareti denen ve kadın cinsel organını simgeleyen oval çizgiler bulunmaktaydı.

Kabe'de bulunan Kutsal taş, Hacer-ül esved, gerçekte bir göktaşıdır.Yukarıda da belirtildiği gibi, İslamiyet-öncesi devirlerde bu taşa önceleri rahibeler hizmet etmekteydi. Zamanla rahibeler yerini rahiplere bırakmıştır. Hacer-ül esved'in hizmetindeki rahiplere, İslam-öncesi Araplar *Ben-i Sheyba* derlerdi; yani yaşlı kadının oğulları. Yaşlı Kadın, pek çok kültürde Ay'a verilen adlardan biridir. Hacer-ül esved'in tapımı, hac sırasında Kabe tavaf edilirken bu taşın hacı adayları tarafından öpülmesi biçiminde sürmektedir. Muhammed Peygamber'in İslam'dan çok öncesine dayanan bu geleneğe uyduğunu, Halife Ömer'in Hacer-ül Esved'e şu sözlerinden anlıyoruz: Senin sadece bir taş olduğunu biliyorum," demiş Ömer taşa. "Herhangi bir zarar vermezsin, hiçbir fayda da sağlamazsın. Resul-ül Allah'ın seni öptüğünü görmemiş olsaydım, ben seni öpmezdim."

Taş tapımına önemli örneklerden biri, Grekler'in yuvarlak taşları, ya da Omphalos taşlarıdır. Omphale, Heracles söylencesinde Heracles'i bir süre köle olarak yanında tutan Batı Anadolu'daki Lidya kraliçesinin adıdır ve olasılıkla eski bir toprak-ana, bereket kültünün kişileştirilmiş halidir. Yunan mitolojisine Batı Anadolu'dan aktarılmıştır. Omphalos taşları, toprak-anayı simgeleyen yuvarlak taşlardı. Yukarıda gördüğümüz dik Hermes taşlarının eril niteliğinin tersine, kadın cinselliği ve doğurganlıkla bağlantılıydılar. Antik çağ Grek tapınaklarındaki Omphalos taşları, dünyanın göbeği sayılırdı ve hem toprağın, hem de doğumun simgesi olarak değerlendirilirlerdi.

Bunu IV. yüzyıl Hristiyan yazarı Arnobius'un aktardığı bir söylenceyle somutlayabiliriz. Frigya sınırları içinde her bakımdan görülmemiş bir vahşilikte, ve yerlilerce Agdus adıyla anılan bir kaya varmış. Bereket tanrıçası Büyük Ana da bu kayanın tepesinde yaşarmış. Bir gün Jüpiter (Grek tanrılarevinin baştanrısı Zeus'un Roma kültündeki adı) Toprak Ana'ya tecavüze yeltenmiş. Ana uzun bir mücadele sonucu kendini kurtarmayı başarmış, ama Zeus bunun üzerine kayanın üzerine boşalmış. bu olaydan on ay sonra ana, iniltiler içinde tanrı Agdistis'i doğurmuş.

İran tanrısı Mithra'nın da kayadan doğduğuna inanılmaktadır.

Taşın cinsellikle bağıntısına son örneği, bambaşka bir coğrafyadan, Güney Amerika, Peru'dan vermek istiyorum. Peru'nun bir köyünde, yerliler,13-14 yaşlarındaki bir genç kızı, bir tanrı (huaca) olarak gördükleri insan biçimli bir taşla evlendirirlermiş. Evlilik törenleri üç gün sürer ve bir hayli cümbüşlü geçermiş. Kız bundan sonra bekaretini korumak zorundaymış, bir süre sonra da, ekinlerin bereketini sağlamak için tanrıya kurban edilirmiş.

Taşlar aynı zamanda pek çok kültürde yağmurla bağlantılandırılmış, yağmur yağdırıcı bir özelliklerin olduğu düşünülmüştür. Yeni Güney Galler'in Ta-ta-thi kabilesinde yağmurcu bir parça kuvartz kristalini kırarak bunu ağzına alıp gökyüzüne doğru tükürür. Kristalin geri kalan kısmını devkeşu tüyleriyle sararak suya batırır, ardından da emin bir yere saklar. Aynı bölgede Keramin kabilesinde ise büyücü dere yatağına çekilir, düz, yuvarlak bir taşın üzerine su damlatır, ardından onu sarıp sarmalayarak bir yere gizler. Japonya'da Sagami'de üzerine su döküldüğünde yağmur yağdıracağına inanılan bir taş vardır. Ermenistan'da yağmur yağdırmak için gökyüzüne çakıltaşları atılırdı. Eğin'de yağmur yağdırmak için yetmişbin bir taş iki torbaya doldurulup Fırat üzerine asılmaktadır. Bodrum yarımadasındaki Mindos'da ise, yine yağmur için yetmişyedi bin taş önce yalanıp sonra denize atılırdı.

Roma surlarının dışındaki savaş tanrısı Mars'ın tapınağı yakınlarında bulunan ve lapis manalis adıyla anılan taş, kuraklık zamanlarında Roma'ya getirilir ve bunun yağmur yağdıracağı düşünülürdü.

Taşın bir de sağaltıcı niteliği olduğu düşünülür. Ali Rıza Yalman, Cenup'ta Türkmen Oymakları adlı kitabında şöyle bir olay aktarmaktadır:

"Türkmenlerin bir de Yel Baba ziyaretleri vardır. Her yıl, ülger zamanında Boz Geyikli'de, kuyruk zamanında Yel Baba'da önemli panayırlar kurulur.

18 Ağustos 1931'de Suriye içinde kalan bu zi-

yareti görmek üzere bizzat Yel Baba'ya gittim. Yaklaşık olarak bir iki bin kişi toplanmış, davullar çalınıyor, kırk-elli atlı cirit oynuyordu. Halkta müthiş bir zevk ve neşe hüküm sürmekteydi. O gün akşama kadar kurbanlar boğazlandı, cirit oynandı ve ziyaret kutlandı. Yel Baba'nın ziyaret işleri dikkati çekicidir. Burada ziyaret edilen şey tamamen taşlara tapmaktan ibarettir... Taşlara yapılan fal ve taşlara ait inanç olduğu gibi aşağıda belirtilmiştir

Yel Baba ziyaretinde ufak taşları okuyup üflemek, birbiri üzerine koymak, istenilen murada ermek için birebirdir. Yel Baba höyüğüne çıkarken ufak taşlarla hüyüğü taşlamak, düşmanın kötülüklerinden kurtulmaya iyi gelir. Yel Baba türbesi içindeki delikli taşlarla vücudunuzu veya herhangi romantizmalı yerinizi oğuşturmak, yelin gitmesine ve şifa bulmaya delildir. Türbe ile hüyük arasında bulunan iki delikli ve el sığacak kadar olan bir taştan ellerini geçirmek, yelden kurtulmaya ve o sene ellerin dert görmeyeceğine işarettir. Bir adam hüyüğün batı eteğinde bulunan küp şeklindeki bir taşın üzerine arka üstü veya yüzükoyun yattıktan sonra birisi tarafından ayağından tutulup taşın üzerinde çevrilirse, o adamın o yıl asla hasta olmayacağına inanılır. Küçük ve kireçli taşlardan birkaç tane türbeye dönülerek yenilirse, iç hastalıklarına iyi geleceği sanılır.

Görüyoruz ki, Yel Baba türbesi adeta bir taş mabedi, Yel Baba ise bir taş mabudu halindedir. Yel Baba 1688 tarihlerinde Sıvas'tan gelerek bir hüyüğün içindeki bir taş kovuğu içinde inzivaya çekilmiş ve ölünce Türkmenlerin babası olmuş. Yel Baba'nın taşı toprağı, Türkmenlere şifadır.

Taş, bir de ölüler kültüyle bağıntılıdır. Mezarlıklar buna tanıklık etmiyor mu? Gerçekten de, Kuzeybatı Avrupa'dan İspanya'ya, Danimarka'dan Kafkaslar'a, Hindistan'dan Japonya'ya, Güney Amerika'ya... çoğu eski mezarlarda ölüler, başuçlarına dikilen iri taşlarla, dolmenlerle kutsanmaktadır.

Uzak tarihte ve uzak coğrafyalarda yaptığımız bir gezinin daha sonuna geldik. Konuyu tüketemedik gerçi, ama olsun, hiç değilse taşın insanın yaşamı ve bilincide oynadığı o önemli role ilişkin bir fikir edinebildik. Önümüzdeki sayıda, ilk türdeşlerimizin taş avadanlıklarla gerçekleştirdiği en önemli yaşam faaliyetine, ava bir göz atacağız ve insanın düşünsel düyasında av hayvanlarıyla ilişkiyi nasıl kurduğunu izlemeye çalışacağız.

HİÇ SANMIYORUM

Uzak değil ki sesin
Yüreğime set çekmemiş bir çığ gibi ayakta
Anılar kuramından iki satırlık dipnot
Gözlerime kelebekler kondurup kovan senden
Yarasına bıçak izi bırakılan bir sızı
İçimden vurup çıkan varan kıyılarıma
Kuş kanatı yolunması biraz da
Dibinden vurgun yiyen balıkçı ağlarına.

Bir vapurun düdüğü bölüyor düşlerimi
Sana şiir yazacaktım oysa oturup şimdi
Kafiyesiz rastgele rotası bulunmayan
Öyle kurgulamıştım
Zamanı saatlerden çıkarıp atacaktım
Yolculuklar sevgilim hep sana uğurlanan
İpek yolu karkış yolu ölüm yolu ayrılık
Kimbilir nere çeker bu toz duman karanlık
Alıp nere götürür hiç bilmiyorum.

Yüzümü gözlüyorum sigara dumanından
Sanki yüzyıllar geçmiş yüreğimin içinden
Sanki usum bir avuç kül serpilmiş anılara
Sanki sana dokunmamış bu ellerim
bu kadar mı unutkan
Hatıralar sır verince gülümsemez mi insan
Hiçbiri de olmuyor.

Demiştim ki bu gün ben
Yarım gün geçmedi daha üstünen
Aynadan yüzümü çekip karşıma
Sen kimsin bu kentte ben nereliğim
Ya o nerede
Ayağına volta giymiş bu ses nerden geliyor
Rengi hiç tanıdığım değil bu ayrılığın
Bu aşka mahpusluk giydirmiş birileri
Birileri aşk değince neden korkuyor.

Desem ki
Bir yana bütün kırgınlıklarım
Tasını tarağını topla git yalnızlığım
Bir yana mayası tutup tutmayan siz
bütün şiirlerim
İç çekişlerimi camdan fırlatıyorum işte
Acıyı kurmaktan vazgeçtim
Vazgeçtim kanayan yanlarımı durma
git dişlemekten
Yeni bir gün alıyorum içeri
Güneşi üstümüze şar diye dökülecek
Desem
Umut bitmez aşk çoğalır dünya güle döner mi.

Suna ARAS

Yeni Kadın... Felsefe

Berrin TAŞ

Son günlerde kadına dair söylemlerde bir artış gözlemliyorum. Günümüz Türkiye'sine baktığımızda kadının konumunun erkeğin yaşamı "nasıl" kavradığıyla ilintilenişini görebiliriz. Politikacılar kadınlara sesleniyorlar... Mesut Yılmaz kadınları partiye çağırdı... Meclis'te kadınlar çoğunlukta olursa ilişkiler daha güzel olabilirmiş. Deniz Baykal'da kadınlara seslendi... C.H.P.'nin Kadın Kurultayı toplandı geçenlerde. Erbakan televizyonda kadınlar naziktir... fazla çalışmamalıdırlar... kadının asıl görevi evine ve çocuklarına bakmaktır dedi. Tanrı öyle yaratmış günde en fazla dört saat çalışmalılar diyerek kadın için neyin iyi neyin kötü olabileceğini kendince saptadı. Herbirinin kadın üstündeki hesapları başka... kadının özgürlüğü... bireyleşebilmesi meclisteki kafa sayısıyla ölçülemez. Her ne kadar yasalarla kadının hakları koruma altına alınmışsa da bu kadının toplumsal kimliğinde önemli bir değişiklik yapmıyor. Binlerce yılın ezikliğiyle kadın her dönemde olduğu gibi bugün de ayağa kalkmak yaşamdan sürülmüş varlığını olumlamak, varoluşunu gerçekleştirmek istemektedir.

Zaman zaman erkek yazarlarda kadınları savunmaya girişebiliyorlar. Şimdiye değin kadına... kadın sorunlarına ilişkin en gerçekçi yaklaşımlara İlhan Selçuk ve Oral Çalışlar'ın yazılarında rastladım. Onlara teşekkürlerimi iletiyorum. Kadını ne abartılı bir övgüyle, ne de yerden yere vurarak değerlendirmek... onu "şu an" bulunduğu konum içinde görebilmek... sorun burda. Erkekler çoğunlukla medeni ve çağdaş birer yetişkin olduklarını kanıtlamak için kadının her davranışına onay vermeye aday görünüyorlar. İnsancıl'ın 74. sayısında Hüseyin İlbey'in "Şeytana Şükür" başlıklı yazısı da bence bunlardan biri. Hüseyin İlbey kadını savunuyor görünmesine karşın kadının bugünkü konumunu korumasını istemektedir. Milli Gazete yazarı Burhan Bozgeyik'in yazısına değinerek verdiği yanıtta sorunu marjinal bir çizgiye çekmiştir. Yani Burhan Bozgeyik "kadın şarkıcılar cehennemlik" dediyse Hüseyin İlbey'de "cehennem güzeldir" diyerek karşı çıkmaktadır. Bence kadını böylesine yalnızlaştırarak uçlara çekmek... kadın-erkek ayrımcılığını körüklemek yanlıştır... kadının özgürleşmesini köstekleyecek bir tutumdur. Üstelik "Safiye Abla gibi kara kuru üç beş tane bülbül sesliye mahkum olacaktım... şimdi bu bülbül avazlıların yanında onların en az yüz misli Afrodit de cehennemde olacak, onlarla yatıp kalkacağım, onlarla yanıp tutuşacağım ki gel keyfim gel..." diyerek kadını yalnızca bir bedene... cinsel objeye indirgerken bir kadının bedeninin zayıf oluşuna da saldırabilmektedir. Bu erkeğin kadına bir insan olarak bakabilmesinin güçlüğünü göstermektedir. Evet politikacılar... yazarlar... sayın baylar sizlere sesleniyorum. Bizi kendi başımıza bırakın. Savunuyor görüntüsü altında bizi aşağılayacaksanız susun artık... yeter. Herbiriniz bir yana çekiştirerek yaşamımızı yönetme isteğinizden vazgeçin. Başarabilirseniz kadının kendi yaşamını seçmesine ve kendini geliştirmesine katkıda bulunun.

Müslüman kadınların etkinlikleriyle Erbakan'ın T.V.'deki konuşması arasındaki bağlantıları kurduğumuzda kadının İslami kültürle yetişen erkeğin yönlendirişinden kendini koruyamadığı rahatlıkla anlaşılabilir. Geçenlerde Pümer'in düzenlediği bir toplantıyı izledim. Pümer müslüman kadınların oluşturduğu bir girişim grubu... konu "Popüler Kültür ve Kadın". Toplantıyı Ayşe Böhürler yönetti. Dr. Fatma K.Barbarosoğlu ve Nevval Sevindi konuşmacıydılar. Toplantıya gelen kadınların çoğu müslüman kadınlardı. Türkiye'de müslüman kadınların sokağa dökülmeleri çok yeni bir durum. Sanıyorum müslüman kadınlar böyle toplantılara katılmaktan son derece memnunlar. Tabii bu memnuniyet bir yanılsama yaratıyor. Bir yandan kadınlara oyalanabilecekleri alanlar açılırken öte yandan Erbakan televizyonda kadınları eve kapatmanın ön hazırlığını yapıyor. Bir başbakanın devlet sorunlarıyla ilintili kararlar vermesi doğaldır ancak bir Tanrı... bir baba edasıyla kadının yaşamını denetlemek istemesi hoş karşılanamaz. Kadının yaşamın her alanında kendini geliştirmesine karşı alınmış bir önlemdir Erbakan'ın çıkışı. Bu nedenle kadınlara kendilerine rüşvet olarak sunulan ufak tefek hakların cicili bicili görüntüsüne kanmamalarını tavsiye ederim. Evde oturacaksanız da siz karar verin... politikayla... edebiyatla ilgilenecekseniz de... seçimleriniz sizden beklenenler değil... sizin ne istediğiniz doğrultusunda oluşmalı. Kadının varoluşu kendi yaşamını seçme hakkını kendinden başka hiç kimseye kullandırmayarak gerçekleşebilir... insani varoluşunu bilinçle oluşturduğu yaşamını ince ince işleyerek sağlayabilir... sanatla... felsefeyle... bilimle güçlenerek ataerkil toplumun köhnemiş tüm yargılarından kurtulabilir. Aksi bir seçim güdümlenmiş bir yaşantıdır... orda kadın erkeğin uy-

dusu görüntüsünden kurtulamaz. Panellere de katılsa değişen bir şey olmaz, kendine çizilen sınırlar içinde dolaşabilir ancak. Pümer'in toplantısında da kadın konuşmacıların konuya olgusal bir bilinçle yaklaştıklarını gördüm. Popüler kültüre ve kadına bakışları "kendi içinde" bir yaklaşımı sergiledi. Günlük yaşantımızda... televizyonda tüketim körüklenirken sanki kadının daha tüketici görnüdüğünden... bunun haksızlığından sözedildi ancak bu ortamı hahgi koşulların yarattığından sözedilmedi. Sanki hayali bir düşman... görünmeyen bir güç kadın için iyi ve güzeli istemiyordu... kimlerin neden kadınları tüketici gösterdiği belirsizdi. İslam'ın insanı boşlukta bırakan yüzü. Nevval Sevindi'de kadına bakışında doğru gözlemlerde bulunsa bile kadınları bilinçlendirmeye ya da hiç değilse yaşamlarını iyileştirmeye yönelik birşeyler söylemedi. Konuşmacılar İslam'ın statik dünya görüşünün tipik birer yansımasıydılar. Ben müslüman kadınların Pümer'in toplantısından bir kaç saat önce sona eren "Kadın ve Felsefe mi, İnsan ve Felsefe mi" başlıklı seminerler dizisini de izlemelerini isterdim. Felsefecileri izleselerdi Erbakan'ın kadını neden eve kapatmaya çalıştığını kolaylıkla anlayabilirlerdi.

"Kadın ve Felsefe mi, İnsan ve Felsefe mi" başlıklı seminerleri Türkiye Felsefe Kurumu düzenledi. 6 Aralık Cuma ve 7 Aralık Cumartesi günlerini felsefecilerle geçirdim... bundan da çok mutlu oldum. İoanna Kuçuradi açış konuşmasında postmodernizmin modernizm kavramından çıktığını ve feminist felsefenin de postmodernizm kavramı içinde değerlendirilmesi gerektiğini söyledi. Üç konuşmacı dışında "insan" kavramının hem kadını hem de erkeği kapsadığından yola çıkılarak insan için mi kadın için mi felsefe ayrımının yapay bir ayrım olduğundan sözedildi. Tüten Ang felsefe "varlık"ı inceler ve bir çok konuyu sorun edinir... bu arada kadını da sorun edinebilir ama her konuya kadın açısından ayrı bir "izm" getirmek olanaksızdır dedi. Konuya bireyleşmek... birey olabilmek açısından bakmak gerekliliğini vurguladı. Betül Çotuksöken "Töz ve İlinek Açısından Cinsiyet Kavramını" irdeledi. Tomris Mengüşoğlu binlerce yıldır kadının insan bile sayılmadığından hareketle "Kadın İnsandır da" dedi. Konuşmacıların herbir kadının insanlık tarihindeki ezilmişliğinden yola çıktılar. Yalnız konuşmacılardan üçü konuya farklı bir biçimde yaklaştılar... Ahmet İnan kadın duyarlılığıyla felsefe yapılabileceğini, kadınların beden ve zihin ayrılığından böylelikle kurtulabileceğini söyledi. Ahmet İnam'ın anlattığı kadarıyla "kadın duyarlığı" kavramı muğlak kaldı. Fatmagül Berktay kadın ve erkek arasında güçler savaşının kaçınılmazlığından sözetti. Kadın kimliğinin tıpkı din, dil, ırk, millet kimlikleri gibi korunması gerekliliğinden hareketle konuşmasını sürdürdü. Şirin Tekeli kadını "duygu varlığı" olarak tanımladı. Her ne kadar yeterince tartışacak zaman kalmadığından şikayet etsem de bildirilerin herbirinden ayrı ayrı yararlandım. Ancak kadını insan kavramı içinde ele alıp değerlendirmekle... duyarlılık, kimlik, duygu varlığı olarak ele almak arasında beni rahatsız eden kimi durumlardan sözetmek istiyorum.

"Kadın... İyiliklerin ve Kötülüklerin Kaynağı"(1) başlıklı yazımda kadın kavramını bi ara kavram olarak "İnsan" kavramı içinde değerlendirmek gerektiğinden sözetmiştim. İşte tam da o sırada Türkiye Felsefe Kurumu'nun seminerlerini izledim. Felsefecilerin kadını "insan" kavramı içinde değerlendirmeleri anlamlı. Özellikle RP-DYP iktidarının yaşandığı bir dönemde... vatandaşın gözünde değerini yitiren Tansu Çiller'in başbakan yardımcısı olduğu bir dönemde "kadın" kavramı sarsıntı geçiriyor. Tansu Çiller'in ne kadını ne de insanı temsil edemeyişiyle... RP'nin kadına kendi partisinde etkin bir rol vermeyişi arasında ordan oraya çekiştiriliyor "kadın"... kargışlanıyor. Bir yandan Şanli Urfa, Gaziantep gibi geleneklerin ağırlığının tüm katılığıyla kendini gösterdiği şehirlerde kadın cinayetlerinin artışı... öte yandan mafya, çete, devlet üçlüsünün oynadığı rollerde Tansu Çiller'in adının geçmesi islam'dan güç alan gerici kitlenin kadın düşmanlığını arttırıyor. Zaten RP yandaşlarını bir kadının yönetiminde olma sıkıntısı sardı uzun süredir ama şimdilik hükümetin sürmesi açısından susmayı yeğliyorlar. Toplumun bilincinde ne idüğü belirsiz bir yaratık konumundaki kadının insan kavramının çatısı altında olmaya gereksinimi var. Şanlı Urfa ve Gaziantep gibi yörelerimizde kadın evden çıkamazken televizyonda Amerikan filmlerini seyredebilmektedir. Onların aşkları... yaşam biçimleriyle sokağa çıktığında karşısına dikilen toplumumuzun örf ve adetleri arasında büyük farklılıklar vardır. Kadın bu farklılıklar karşısında şaşkına dönmüştür. Bu yörelerde anti depresan ilaçların çoğunu kadınların tükettiği söyleniyor. Binlerce yıl kadın zaten her alanda dışlanmış, insan olarak bile kabul edilmemiş, köleye eşdeğer görülmüş. Bu açıdan felsefecilerin insan kavramını vurgulamaları son derece önemli ancak bu kadın tikelinde konunun içlemini genişletmeye engel olmamalı.

Özellikle günümüzde bir "kadın duyarlılığından" sözetmenin yanlış olacağını düşünüyorum. Her konuya kadın açısından bakmak nasıl bir bilinç durumunu gerekli kılar. Ben cinsiyetimle bir dişi varlık olarak yaşamımı sürdürürken ayrıca "kadın duyarlılığıyla" bakış yaşamının hangi bölümünde belirecek. Öyle bir bakış olabilir mi... ya da bir kadın olarak her olaya, her duruma yaklaşımım ille de farklılıklar mı içermeli. Bu zorunluluk nerden çıkıyor. Ben özellikle kadın ya da erkek olarak cinsiyetlerimizle varolmanın ötesinde ni-

teliklerimizin ayrıcalıklarımızı oluşturacağını düşünüyorum. Burdan hareketle kadınların verili değerlerin dışında bir dünya oluşturmalarının gerekliliğini görüyorum. Bu kendi varlığıyla örtüşen bir yaşama biçimidir. Erkekler de kendilerinden beklenen toplumsal rollerini yerine getiriyorlar ancak onlar kadınların birçok konuda benimsedikleri bir tavrı göstermiyorlar. Onlar kendilerine kadın gözüyle bakmıyorlar. Oysa kadın binlerce yıllık kanıksanmışlıkla kendine erkeğin gözüyle bakıyor. Bu önemli bir nokta. Kadın kendine kendi gözüyle bakabilmeyi başarmak zorundadır. Bu da her konuda kadınlığını öne çıkarmaktan geçmiyor. Biliyorum kadınlar bir çok konuda kendi başarılarını... cinsiyetlerini küçümseme eğilimindeler. Aksine erkek her yaptığını önemser. Bu açıdan ben Ahmet İnan'a, Şirin Tekeli'ye, Fatmagül Berktay'a katılamıyorum. Özellikle Fatmagül Berktay'ın ırk, din, dil kimlikleri gibi kadın kimliğinden sözetmesini kadını daraltan, kadının özgürleşme mücadelesine sınırlar koyan bir tavır olarak görüyorum. Varlık... insan... kadın-erkek kavramları arasındaki ilişkiler sağlıklı bir biçimde kurulamıyor. Bütün bağlarından koparılmış bir kadın... bir erkek olabilir mi. Bizler birer insan... kadın ve erkekler olarak yaşadığımız dünyayla ilişkilerimizden bağımsız değerlendirilebilirmiyiz. Bir kaç aydır *İnsancıl*'da "Kimlik" sorunu üzerine tartışmalar var. Ömer Naci Soykan'ın "Kimlik Ama Nereye Kadar" başlıklı yazısının ardından Mehmet Sabit Çalışkan ve Süreyyya Evren'de tartışmaya katıldılar. Benim bu tartışmalardan anladığım şu... kimliği... aidiyetimiz, kişiliklerimizin önüne koymak varlığımızı daraltıyor ve insana bakışımızı, yalnızca öznel bir pencereden gördüklerimizi, gerçekliğin bütünü olarak algılamamıza neden oluyor. Oysa görülen yalnızca onu göreni ilgilendiriyor... ve yalnızca görenin yaşantısından çıkıyor.

Evet biliyorum kadın yaralı... evet herbirimiz çok kötü deneyler yaşadık... psikolojimiz berbat. Bir çoğumuz içimizde kin ve öfke tohumlarını yeşerttik... kolay değil.

Ben kadınım. Bazen binlerce yıldır yaşıyormuşum gibi bir duyguya kapılıyorum. Engellenen, kendi yaşamını yönetme hakkı elinden alınan, eğitimde eşit olanaklardan yararlanması istenmeyen, dayak yiyen, katledilen kadınların yaşamını sanki ben de yaşadım. Bu nedenle zaman zaman kendimi çok yorgun hissediyorum. Kadının yaşamında aşama aşama geçirmesi gereken dönemlerin sanki hepsini yaşadım. Hem hepsi benim... hem de hiçbiri.

Ben insanım. İnsanlığın tarihinde kadın her zaman denetim altında tutulması gereken bir garip yaratık olarak algılanmış. Bu nedenle hep geride... erkeğin yaşamını sürdürmesi için araç konumunda tutulmuş. Kadın bu ikinci sınıf insan konumunda oluşuna çeşitli biçimlerde yanıt vermiş. Çoğu kez yaşamını sürdürdüğü her ortamda... evinde... işinde, çocuklarıyla ilişkisinde... bir evlat... bir eş... bir ana olarak kendini hep geriye çekmek zorunda kalmış. Bu çoğu kez değişmeyen... hiç bir zaman da değişmeyecekmiş gibi görünen bir "yazgı" bilinciyle kadının davranışlarını belirlemiş. Evin hakimiyetini erkeğe devretmiş, erkeği yüceltmiş evimin direği demiş. Kadın ancak erkeğin eziyeti dayanılmaz boyutlara vardığında kendini geriye çekişinin ayırdına varmış. O zaman da öfkeyle... nefretle erkek düşmanlığını pekiştirmiş. Ya da beğenmediği erkeğin davranışlarını benimseyerek... onun gibi olmak isteyerek... "erkek-kadın" olarak kendini karşıtına dönüştürmüş. Belki de kadının erkeğin mülkiyetine geçişine ve bu aidiyetin erkeğe hiç bir kısıtlama getirmediğine... hiçbir yükümlülüğe zorlamadığına tepkiselliğini büyütmüş. Erkeğin cinselliğini istediği biçimde yaşayışına ve aynı hakların kendinden esirgenmesine tepkisellikle... cinsellik dışında hiçbir konuda kendini erkekle ilişkisi içinde değerlendirmeden insani yanlarını geri plana itmiş... erkeği ve kadını yalnızca cinsiyetleriyle tanımlanan bir kimlik olarak değerlendirip ona göre eylemiş. Bazen doğurmayı reddetmiş... kendi doğasını yadsımış... kimbilir doğurmanın onu sosyal ilişkilerden koparıp eve bağlayan zorunluluklarına isyan etmiş de olabilir. Kadın kimi zaman cinselliği tamamıyle reddederek erkeğin kadına biçtiği rolü oynamış. "Kadın Filozoflar"[2] da Marit Rullmann "Filozof kadınların hayatları ve yapıtları üzerindeki tartışmalar onların çok kez cinsellikle ilgili dedikodulara karşı korunmasız olmaları yüzünden, daha da güçleşmektedir. İkinci elden literatür, onları aşağılamalarla doludur." diyor... ve kadınların karalamaların aksine çoğu kez bilinçli bir namus düşkünlüğünü ve "erkeksiz" hayatı seçtiklerini söylüyor." (Hypatia-Anna Maria von Schurmann- Isotta Nagarola-Mary Astell) onlar en azından kadının eğitim görmesine ancak evlenmeden önce izin veren toplum görüşüne uydular. Bundan başka Yeniçağ'ın başlangıçlarına kadar evli ve çocuklu, yani anne olan bir kadının bilimsel çalışma yapması hemen hemen düşünülemez "bir şeydi" Marit Rullmann'ın yazdıkları beni etkiledi... bugün hâlâ kadın evlendiğinde kendi kişisel beklentilerinden vazgeçmek zorunda hisseder kendini. Erkek büyük bir kurnazlıkla kadını nikahlayana kadar her söylediğine evet der... sonra çocuk... vs. gibi çeşitli nedenlerle yavaş yavaş kadını eve bağlayarak planlarını hazırlar... kadının çalışmasına ya da kendisi için birşeyler yapmasına engel olur. Bu kimi zaman yumuşaklıkla... çoğu zaman da dayatmalarla gerçekleşebilir. Bu açıdan kadınların bilimle sanatla... felsefeyle ilgilenmek isterken onlara sunulan seçenekler arasından en uygun gördüklerini yaşama geçirmeleri şaşırtıcı değil... çok üzücü. Kadınların bilimle... sanatla... felsefeyle ilgilenebilmeleri için çoğu kez bir er-

keğin yardımına gereksinmeleri olmuş. Eğitimli bir baba ya da bir koca onları desteklediğinde kadında yaratıcılığını ortaya koymuş.

Özetle kadının önünde aşması gereken yüksek duvarlar var. Ben bu duvarlara karşın kadının da duvarlar oluşturması gerektiğini savunmuyorum. Kadının bütün olan bitenlerden... başına gelenlerden... düşmanlıklardan... kutuplaşmalardan psikolojik durumunu onaracak... koruyacak bir formül bulmasının zorunluluğundan sözediyorum. Kadın yaşamın onu sürüklediği noktada dur diyerek akışı tersine çevirmek istediğinde tepkiselliklerini bilinçle eğiterek... aklını kullanarak... kendi sorumluluğunu bir başkasına taşıtmayarak ayakta kalabilir. Fatmagül Berktay kadın ve erkek arasında güçler savaşının kaçınılmazlığından söz etti. Güçler savaşı hem cinsler arasında da yaşanıyor. Yaşamımın çeşitli dönemlerinde, içtenlikle yaklaştığım kadınlar da bana sıcak davranmadılar. Arkadaşlıkları da dostlukları da sahteydi. Hiçbir zaman açık açık çatışmadılar benimle... hep sinsi bir biçimde arkamdan dolandılar. Böyle davranan erkekler de oldu. Sonuçta bütün bunların dışında temiz... içtenlikli arkadaşlarım var sayıları az da olsa.

Ben Zeynep Davran'ın "Kadınların İnsan Haklarının Ahlaki Temelleri" başlıklı bildirisinden de çok yararlandım. Özellikle Zeynep Davran'ın sözünü ettiği "Eguity" kavramı beni etkiledi. Zeynep Davran bu kavramı Türkçe'de hakkaniyet kavramının karşılayabileceğini söyledi... kadın sorununa nasıl baktığını sorduklarında da bunu hakkaniyet kavramıyla temellendirdi. Şöyle söyledi... "ortada bir yiyecek ve beş kişi var. Eğer kişilerden biri açsa ve yemezse ölecekse ona ötekilerden daha fazlasını vererek eşitliği sağlamak... hakkaniyet kavramı."

Evet... sayın baylar. Yeter artık meydanları bize bırakın. Sokakları... gülücükleri... şarkıları bizlere bırakın. Kavgayı... umudu... düşlerimizi... bizi bize bırakın. Yeni Kadın yaşamın her alanında kendi varlığını duyuran yalnızlıktan korkmayan... bilimden sanattan felsefeden payını alan... sorumluluklarını bilen... kadınlığını bir koz gibi kullanmayan... insani değerlerini her çıkarın üstünde tutan... kişiliğiyle var olmayı sürdüren... inatçı... bildiğinden şaşmayan... aşkla kendini yeniden vareden... bir beden bir görüntü olmanın dışında yaşayan bir varlık olarak sesini duyuran... bir insan olacaktır.

Kadın cinsiyetinin insanlaşabilmeyi engelleyemeyeceğinin bilinciyle...

1. İnsancıl 74. sayı

2. Kadın Filozoflar (Antikçağdan Aydınlanmaya Kadar) Marit Rullmann v.d.k Çeviren: Tomris Mengüşoğlu

ALTIN VE ERGUVAN

Annem bana erguvanı öğrettiyse de
Hiç giyinmedi bu rengi
Hâlesi vardı yıkanmış kül renginde
Ve kiralık eviydi yörüngesi

Annem altını öğretti ve ardından
Görmem için kaldırdı beni
Kırık pervazların üst tarafından
Kirli sokağın ötesini

Annem güzelliğe uzatırdı elini
Ve öldü erişemeyince ona
Kendi göreviydi en çok bildiği
Ama gururu öğretemedi bana

Evelyn Tooley HUNT
Türkçesi: Anıl MERİÇLİ/Ahmet NECDET

GÜL AİLESİ

Gül bir güldür,
Ve gül her zaman bir güldü.
Ama şimdi teoriye göre
Elma da bir güldür.
Armut ta öyle,
Sanırım erik te.
Kimbilir bundan sonra
Ne kanıtlanacak gül hakkında.
Ama sen, mutlaka, bir gülsün
Her zaman bir gül.

Robert FROST (1874-1963)
Türkçesi: Anıl MERİÇLİ

Descartes'ta Özne Kavramı (*)

Betül ÇOTUKSÖKEN

Bilgiyi bilgi yapan koulları araştırmayı üstlenen bilgi kuramlarının ortak yönleri, biçimsel olarak herhangi bir bilgi kuramına ya da bu adı almaya hak kazanan düşünme etkinliğine yansır. Başka bir deyişle, oluşturulan sorulara/sorunlara ilişkin yaklaşımlar ne olursa olsun, genel çerçeve-biçimsel yön- tüm bilgi kuramlarında kendini gösterir. Bu genel çerçevinin de belli başlı birkaç ögesi vardır. Bu ögeleri şöyle sıralamak olanaklıdır: özne, nesne, dil ya da dil kullanımı. Bunların her biri bir varolan olarak ayrı ayrı ele alınabilecekleri gibi, her biri ayrıca bir diğeriyle olan ilişkileri çerçevesinde de ele alınabilir; hatta alınmalıdır da. Aslında burada şöyle bir saptamada bulunmak yerinde olur. Farklı bilgi kavrayışlarına göre, bu ögelerden her birinin bir diğeri tarafından varedildiği ileri sürülebilir; bu durumda ilişkiler varetme ilişkileri türünden olacaktır. Ancak varolma düzleminde bu ögelerden her birinin bağımsız varlığını koruduğu da savunulabilir; bununla birlikte, daha üst düzeyde kendini gösteren bir araştırma -bilgiyi araştırma- söz konusu olduğunda olsa olsa onların konumları bağımsızlıklarını göz ardı etmeden- çözümlenebilir.

Bu çalışmada ontolojik bağlamda bu ögelerden her birinin -özne, nesne, dil- bağımsız bir varlığa sahip oldukları ilkesi benimsenecek; ancak epistemolojik ilişkiler ağı ortaya çıktığı andan başlayarak bu üç temel ögenin birbirlerini ne denli belirledikleri temel bakış açısını oluşturacaktır. Tam da bu noktada bir bakıma özneyi özne kılan tarihsel boyut -ne denli biçimsel sonuçlara varılırsa varılsın ya da varılmaya çalışılırsa çalışılsın- bilgi elde etme sürecinde ya da bilgi elde etme sürecinin temel koşullarını ortaya koymada düşüneni etkileyecektir. Öznenin, buradaki özel örnek bakımından da bilgiyi araştıran filozofun özel tarihi minimum düzeyde de olsa etkili olacaktır. Bu bakımdan kimse bir başkasının yerini ve koşullarını tam da paylaşamayacaktır; kimse kimsenin yerine geçemeyecektir. Ancak bilginin onsuz olunmaz koşullarını belirlemeye çalışan filozof, sonunda oldukça hatta tümüyle homojen, biçimsel bir yapıya, ortak koşullar çerçevisine ulaşmaya çalışacaktır. Ama ne olursa olsun çıkış noktasının oldukça önemli belirleyicilerinden biri kendi özel tarihidir; kendi özel koşullarıdır.

Bu nedenledir ki felsefe ile -burada bilgi felsefesi- yapıcı yaratıcı bağlamda uğraşanlar filozoflar, felsefe tarihçeleri- özne, nesne, dil ilişkilerini hiç olmazsa başlangıç noktasında özel tarihlerinden tam da soyutlayamazlar; ama hiç kuşkusuz burada da kalmazlar ve sonunda biçimselliklere ulaşarak herkese bilginin onsuz olunmaz koşulları konusunda bir üst bilgi verirler. Bu bir serüvendir; her filozof bu serüveni yaşayabilir. Öte yandan bu serüveni/serüvenleri yaşayan filozofları anlamaya çalışan felsefe tarihçileri de bu üç öge arasındaki ilişkileri anlama çabasına girişebilir. Ama hiç kuşkusuz, filozof kimliğine de sahip olması gereken felsefe tarihçisi bu konular, bu ilişkiler hakkındaki görüşlerini, temel kalkış noktalarını belirlemek zorundadır; tam da burada yapılmaya çalışıldığı gibi.

Felsefenin tarihine böyle bir görüngeden (perspektif) yaklaşınca da bu üç yapı arasındaki ilişkileri gözden geçirmeyi ya da bu ilişkilerin nasıl kurulduğunu, kurulması gerektiğini ileri sürenleri, bir bakıma devrimsel dönüşümleri gerçekleştirenleri araştırmayı kendimize görev edinebiliriz. René Descartes (1596-1650) bu bakımdan gündemdeki yerini öteden beri koruyan filozoflardan biri olarak karşımıza çıkar. Gerçekten de 'yaklaşık dörtyüz yıldan beri tüketilemeyen düşünceleriyle Descartes'ı hesaba katarak felsefe yapma alışkanlığını sürdürüyoruz' savı pek aşırı bir sav gibi görünmemektedir.

Felsefeyi bir bakıma Descartes öncesi ve Descartes'la birlikte oluşan felsefe diye bölümlemek de mümkündür. Çünkü Descartes, büyük ölçüde kendine özgü düşünme serüveniyle, birçok yapının kavramsal sınırlarının yeniden çizilmesini sağlamış bir filozoftur. Descartes dendiğinde düşünme alanımıza gelen kavramlar bunun göstergesi durumundadır. Bu kavramlardan birkaçını şöyle sıralayabiliriz: ben, düşünen ben, düşünen varlık, özne, yöntem, yeni, yenilik, modern, modernlik, epistemolojik yaklaşım, ontolojik kanıtlama. Felsefi sorunlar açısından da Descartes'la birlikte, özellikle bilgiye ilişkin sorunların önplana çıktığını, o zamana değin benimsenen otoritelerin ve onların görüşlerinin büyük ölçüde sarsıldığını görmekteyiz. Kısaca bilgiye ilişkin sorunlar, Descartes'la birlikte felsefenin tam da merkezinde yer almaya başlamıştır denebilir.

Bilgi sorunlarıyla uğraşan bir filozof olarak 'Descartes'ı Descartes yapan nedir?' sorusu, bizi bilgi kuramının en önemli kavramlarından birine, özne kavramına götürür. Özne düşünme ediminin gerçekleştiricisi olarak ele alınır. Düşünen var-

lık-özne özdeşliği burada en temel yönü imler. Descartes bu kavramla modern felsefenin, Yeniçağ felsefesinin bir bakıma başlatıcısı olmuştur denebilir. Descartes, 'özne olma'yı bilinçli olarak, bizzat yaşayarak gerçekleştirmiş bir filozoftur. Öyleyse burada ele alınacak, yanıtı verilecek temel soru, 'Descartes'a göre özne nedir?' sorusudur.

'Mutlak varlık' ve ona karşılık gelen 'mutlak özne' bağlamında yüzyıllar boyu bireysel varlıkça -özne olduğunu duyumsayamayan asıl öznelerce- içselleştirilen 'credo' edimini sarsmaya yönelik Descartes'çı düşünme serüveni gerçekten de son derece önemlidir. Dışdünya, düşünme, dil arasındaki ilişkiler artık bu serüvenle birlikte köklü bir değişikliğe uğrayacak; hatta yeniden kurulacaktır.

Her şeyden önce de şu soruların yanıtını aramak gerekmektedir: Descartes bir özne olarak kendini nasıl kurmaktadır? Günümüzde özellikle kimlik sorunları çerçevesinde sık sık dile getirilen 'ben kimim?', 'ben neyim?' sorusuna Descartes nasıl yanıt vermiştir ve bu yanıtın günümüz için anlamı nedir? Özellikle bu son noktayı ele almadan ve belli bir yargıya varmadan önce belki şu soruları sormak yerinde olacaktır: Descartes yanıt verme denemesinde nasıl bir yol izlemiştir? İçinde yaşadığı ortamla olan ilişkileri bu yanıt verme sürecine nasıl yansımıştır? Bu bağlamda da asıl sorununu çözmüş müdür; çözebilmiş midir? Duyduğu büyük sıkıntıları gerçekten aşabilmiş midir? Bütün bu sorulara birer yanıt verdikten sonra yukarıda başka bir biçimde dile getirilen soruyu şöyle de ifade etmek mümkündür: Descartes'ın yanıtının, günümüzün en büyük soru/sorun ağlarını içinde barındıran kimlik sorunlarını çözümlemede ve ardından da çözmede bir katkısı olabilir mi?

Burada sergilenen soruların odak noktasında, sonuç olarak bilginin oluşumu sorunları, ama her şeyden önce insanın dünyaya yönelimini sağlayan 'özne oluşu' yer almaktadır. Descartes'ın özne kavrayışı, güçlü, zorlu bir savaşımın sonucudur. Ne ile savaşım? Descartes'ın bizzat kendisiyle, kendine dönerek gerçekleştirdiği savaşım; ama öte yandan bu, kendinde olup da başkalarıyla da paylaşabileceği özgül yanları -insana ilişkin özgül ayrımları- öne çıkarmayı amaçlayan bir felsefi girişimdir. işte tam da bu noktada Descartes bir eylem adamı olarak karşımıza çıkar;her ne kadar bir odanın -hatta bir yatağın- içindeki Descartes hep gözlerimizin önünde canlanıyorsa da, yer kaplayan varlığı böyle bir ortamda bulunuyorsa da, düşünen varlığı ile yaptığı gözlemler, adeta gözlerinin önünden geçen kendi özel tarihi, yetişimi, kendini yetiştirmeyi amaçlayanlara ilişkin gözlemleri, değerlendirmeleri, bu saptamaya büyük ölçüde tanıklık edecek güçtedir.

Yöntem Üzerine Konuşma'nın birinci bölümünde Descartes şöyle der: "Çocukluğumdan beri edebiyatla beslenmiştim ve yaşam için yararlı olan her şeyin açık ve güvenilir bilgisini bunlar aracılığıyla edinebileceğime inandırıldığımdan (ikna edildiğimden), onları öğrenme konusunda aşırı bir istek duyuyordum." (1) Bu ifadeyi okuyanın dikkatini hemen çekecek olan noktaları şöyle sıralamak mümkündür: edebiyat (lettres), açık ve güvenilir bir bilgi kaynağı (une connaissance claire et assurée). Ama kendi kendine mi bunu başarmıştır? Hayır; o böyle bir sonuca kendi kendine ulaşmış değildir; çevresi tarafından inandırılmıştır, ikna edilmiştir (on me persuadait). İşte bu nedenle de açık ve güvenilir olduğunu sandığı bilgileri edinmek için aşırı bir istek (une extréme désir) duymaktadır. Ayrıca bu alanlara ilişkin bilgiler ona göre sadece insanın kendini, kendi toplumunu değil; başka toplumları da anlamasını sağlayacaktır; ne türlü olursa olsun yine bu bilgiler, bir tür dil olarak onun karşısına çıkmaktadır. Dilin aracı ortamı da bu çerçevede kitaplardır. Başta kitapların içerdikleri olmak üzere bütün bu bilgiler bir düşünme edimiyle, belli birtakım nesnelere, varolanlara ilişkin olarak ve belli bir sunuş biçimi içinde ortaya konmaktadırlar. Nesne, düşünme, dil bağlamı içinde de Descartes'ı başlangıç noktası olarak en çok ilgilendiren düşünmedir. Çünkü düşünme bir yandan doğrudan (bu doğrudanlığın ne ölçüde olduğu kuşkusuz tartışılmalıdır) dışdünyada varolanlara, nesnelere ve ayrıca dil dolayımında varolanlara; başka bir deyişle dilde varolanlara yönelir. Düşünme, bunların hepsine karşı belli bir tavır takınmak, karşılaştığı bu çoğulluğu sınamak zorundadır. Düşünen varlık ya da özne, bu karmaşayı yalınlaştırmak; hatta belli bir temele indirgemek zorundadır. Düşünme bunu nasıl gerçekleştirecektir? Ama herşeyden önce Descartes'ı harekete geçiren, uyandıran ne olmuştur? Tümüyle yaşama alanı; yaşamın kendisi; ayrıca yaşama ve yaşantılarına ilişkin gözlemler.

Birbirinden çok farklı nitelikte olan, üstelik bilgi olduğu savıyla ortaya çıkan çeşitli felsefi görüşler; kısaca felsefenin gerçekliği, Descartes'ı derinden etkilemiştir: " Felsefe konusunda hiçbir şey demeyeceğim; ancak felsefenin birçok yüzyıldan beri, yaşamış olan en yetkin zihinlerce işlenmiş olduğunu ve buna karşın hâlâ felsefede tartışılmayan ve dolayısıyla da kuşkulu olmayan hiçbir şeyin bulunmadığını görerek, orada ötekilerden daha iyisini bulmayı umacak kadar bile bir kanaate sahip değildim" (2). Descartes'a göre, yüzyıllardan beri felsefede en zeki insanlar durmadan birçok şeyi tartışmaktadırlar. Ancak durum öylesine garip ki felsefede kuşku içermeyen hiçbir şey yok. Bu aşamada Descartes'ın düşünüş biçiminin vardığı ilk sonucu yakalamak mümkün: mantıksal açıdan herhangi bir konuda tek bir doğru vardır. Kuşkusuz onda böyle bir yargının oluşmasına aldığı eğitim yol açmıştır; bu, başka bir deyişle Descartes'ın içinden geçtiği yetkeci eğitim anlayışının en belirgin özelliğidir. Descartes'ın bu yargısına göre, bir konu hakkında ancak tek bir doğru vardır, ötekiler olsa olsa doğru gibi görünürler. Öyleyse yapılacak şey, doğru gibi

görünenleri bundan böyle yanlış saymaktır; her şeyi bir seçme, ayıklama işlemine tabi tutmaktır. Ama burada ölçü ne olacaktır? O zamana kadar düşünme hep edilginlik içinde tasarımlanmış ve özellikle 'mutlak özne' doğruluğun, hakikatin ölçütü olmuştur. Edilginlik tasarımı içindeki düşünmeden, etkinlik içindeki düşünmeye, gerçek anlamdaki düşünmeye, düşünme edimine geçmek gerekir. Her türlü düşünüşün, bu arada felsefi düşünüş biçiminin de yapması gereken bu olacaktır. İşte felsefenin Descartes'la birlikte belirgin bir biçimde nesne bağlamından özne bağlamına geçtiğini ileri sürmenin anlamı buradadır. Felsefe bu noktada bilgi elde etme sürecinde nelerin değişmesi gerektiğini, kısaca değişen koşulları araştıran bir etkinlik olacaktır.

Kendine ve ardından diğer varolanlara ilişkin bir bilinç edinen öznenin yapacağı ilk iş bir tür eleme işi olacaktır; eleyecekleri arasında da ilk sırayı kitaba dayalı bilgiler alacaktır. Yazılı kaynaklarla uğraşmayı bir yana bırakacak, ancak -kendi deyişiyle- "kendimde (en moi-méme) ya da büyük dünya kitabında (dans le grand livre du monde) bulunabilecek bir bilimden başka bir bilim aramamaya karar vererek" (3) davranmayı ilke edinecektir. Bundan böyle, yine kendi deyişiyle gençliğinin geri kalan bölümünü yolculuklar yapmakla, saray çevresini ve orduları görmekle, farklı mizaç ve durumdaki insanlarla sık sık görüşmelerle, farklı deneyimler (expériences) edinmekle geçirecektir (4). Güçlü gözlemlere dayanarak düşüncelerini oluşturan Descartes, insan dünyasının içinde bulunduğu çeşitliliğin son derece iyi bir biçimde farkındadır. Özellikle gelenek ve görenekler ona göre bunun en iyi örneğini oluşturmaktadır. Descartes'ın tüm çabası, çeşitliliklerle dopdolu olan dünyada kendine bir yaşama alanı açabilmektir; yitip gitmemektir. Özellikle kendini incelemek üzere ülkesinden ve kitaplarından uzaklaşması gerektiğinin farkındadır.

Descartes özne'yi, ben'i kurma çabası içinde aslında bir edim olarak 'düşünme'yi tasarlamaktadır. Neler yer alır bu edimin içinde?: "Ben düşünen bir şeyim, yani kuşkulanan, kabul eden, yadsıyan, pek az şeyi bilen, pekçok şeyi bilmeyen, seven, nefret eden, isteyen, istemeyen, hayal eden ve duyumlayan bir şeyim" (5). Ayrıca bu edim, düşünme edimi nerede somutlaşır? 'Düşünen ben'de, başka deyişle tam anlamıyla 'eyleyen ben'de somutlaşır; özne, görüldüğü gibi tam anlamıyla etkin bir varlıktır; artık salt etkilenime uğrayan, adeta gevşek dokulu bir süzgeç gibi, dışdünyayı her yönüyle geçiren bir yapı değildir. Böyle bir varlığa herşeyi yaptırmak da mümkün değildir; çünkü o aynı zamanda bir istenç varlığıdır; kendi doğrularını kendi bulan, bunu da hiç bir biçimde gelişigüzel yapmayan bir varlıktır. Öznenin düşünmesinin temel dokusunu, biçimsel örgüsünü oluşturan yine öznenin kendisidir. Yöntemini kendisi bulacaktır artık insan, düşünen şey, başka deyişle özne; hiçkimse ona bir yöntem dayatamayacaktır.

Düşünen, etkin olan bir varlık olarak özne, yöntemin de taşıyıcısıdır; kendi yöntemini yaratandır. Descartes'ın yöntemi tümüyle biçimsel niteliklidir; içeriğe ilişkin hiçbir şey bulunmaz bu yöntemde. Descartes içeriği şu türlü olanlar apaçık bilgilerdir ya da şu tür bilgileri şöyle, bu tür bilgileri de böyle analiz edin ya da işte şu şu bilgileri mutlaka sık sık denetleyin ya da şu içerikteki bilgileri hiç mi hiç unutmayın demez. İçeriğe ilişkin hiçbir şey yoktur burada. Sunulan yöntem tüm öznelerin temel davranış biçimini, tutumunu, tavır alışını kapsayıcı niteliktedir denebilir. Bu biçimsel nitelikli yöntemin, temel düşünsel kalıbın ara duraklarını kısaca da olsa anımsatmak yararlı olacaktır: Descartes, doğruluğunu apaçık bir biçimde bilmediği hiçbir şeyi doğru olarak kabul etmeyecek; inceleyeceği güçlükleri daha alt bölümleri ayıracak; düşüncelerini en yalından başlayarak, belli bir sıraya göre ele alacak; son olarak da hiçbir şeyi göz ardı etmediğinden emin olmak için düşüncelerini sık sık denetleyecektir. Descartes'a göre işte bu dört evreden oluşan yöntem öznelerarası ilişkiyi, başka deyişle ortaklıkları sağlayacak olan temeldir. Böyle bir yöntem sayesinde öznelerarası ortaklıklar kurulabilecektir. *Aklın İdaresi İçin Kurallar*'ı da böyle algılamak gerekir.

Yaşamın kuramsal boyutunu Descartes böyle kurarken öte yandan yaşamın ertelenemeyen yönlerini de hesaba katarak, ivedi karar verme durumlarında geçerli olmak üzere geçici bir ahlak edindiğini açıklar. Descartes'in bilgi kavrayışını ortaya koyma çabalarında bu geçici nitelikli davranış kuralları sık sık göz ardı edilir; oysa bu ilkeler Descartes'ı bütünlüğü içinde anlamanın vazgeçilmez koşullarını içerirler. Descartes'ın birinci yaşama ilkesi şudur: "(...) ülkemin yasalarına ve âdetlerine uymaktı" (6). Diğer ilkeler ise şöyle sıralanmaktadır: "İkinci ilkem, eylemlerimde olabileceğim kadar çok sağlam ve çok kararlı olmaktı ve en kuşkulu sanıları, bir kez karar verdiğimde, pek güvenilir görüşlermiş gibi sürekli olarak izlemekti." (7). "Üçüncü ilkem her zaman talihten çok kendimi yenmeye ve dünyanın düzeninden çok arzularımı değiştirmeye; ayrıca genel olarak düşüncelerimizden başka hiçbir şeyin tümüyle elimizde olmadığına; öyle ki dışımızda olan şeylerle ilgili olarak elimizden geleni yaptıktan sonra, bizim açımızdan başarmamızın mutlak olarak imkânsız olduğu şeylerin varlığına inanma alışkanlığını edinmekti." (8). "Nihayet, bu ahlakın sonucu olarak, insanların bu yaşamdaki çeşitli uğraşlarını -başkalarının yaptığı işler hakkında hiçbir şey söylemeksizin- en iyisini seçmeye çalışarak, gözden geçirmeyi düşündüm; bulunduğum yerde yaptığım işi sürdürmekten yani, kendime buyurduğum yöntemi izleyerek, hakikatin bilgisinde ilerleyebildiğim kadar ilerlemekten ve bütün yaşamımı aklımı geliştirmekle geçirmekten

daha iyisini yapamayacağımı düşündüm." (9). İşte burada yaşamın gerçekleriyle tam anlamıyla yüzyüze gelmiş olan ve olup bitenler karşısında mutlaka belli bir tavır takınmanın gerekliliğini savunan, yaşamın ertelenemez oluşunu gören bir Descartes'la karşı karşıyayız. Çünkü yöntemin indirgemeci, son derece biçimsel yönünün başka insanlarla ilişkiler söz konusu olduğunda sorun çözücü olmadığının farkındadır. Bir süre için de olsa kendisine kararlarında yardımcı olacak bir eylem planı, doğrultusu oluşturmak zorundadır. Çağdaşlarıyla yoğun entellektüel ilişkiler içinde bulunan, birçok kişiyle mektuplaşan, zamanının tavır takınan bir insanı olarak, kendisini çevresinden hiçbir şekilde soyutlamayan Descartes vardır karşımızda: gezen,tartışan, mektuplaşan oldukça ileri denilecek bir yaşta ülke değiştirmeyi dahi göze alan, verdiği sözleri tutan, bir Descartes'la karşı karşıyayız.

Ancak Descartes her şeye karşın yaşamın tüm değişken yönlerine karşın düşünen varlık oluşunu tam anlamıyla duyumsayarak, salt kendine, özne oluşuna dayanarak, düşünmenin klasik konularına da yine kendi kararlarıyla, kendi istenciyle dönen bir kimlik sergiler. Çünkü Descartes'ın 'doğuştan düşünceler' kavrayışı, bu düşüncelerin dayanak noktası olarak Tanrı'yı görmesi ve hâlâ Tanrı kanıtlamalarıyla uğraşıyor olması nasıl açıklanabilir? Descartes Ortaçağın klasik, alışılagelmiş gündemine yeniden döner; ama şu farkla: bu gündem artık kendine dayatılan gündem değildir; kendisinin derinlikli bir düşünme serüveninden sonra oluşturmuş olduğu bir gündemdir. Ancak böyle bir dönüşü, çağından, koşullarından tam da kurtulamamış olmak biçiminde yorumlamak mümkündür.

Descartes'ın felsefi söyleme armağanı, özgül ayrımıyla ya da ayrımlarıyla belirlenmesi gereken insan, özne olmuştur denebilir. Günümüz açısından da Descartes'ın bu bağlamda son derece önemli şeyler söylemiş olduğu ileri sürülebilir. Günümüzde oldukça yalınkat bir biçimde insanın özgül ayrımlarıyla, başka öznelerle kurabileceği ortaklıklar açısından belirleniyor olmasına karşı çıkılıyor; değişime her an açık yönler ise -bu kez- her zaman değişecekmiş gibi algılanmayıp başka insanlara da dayatılması gereken yapılar olarak değerlendirilince, çatışma da kaçınılmaz oluyor. Günümüzde sanki insanlara şöyle deniliyor: özgül ayrımlarının -ki bunların başında Descartes'ın büyük bir başarıyla öncelediği, temele aldığı 'düşünme' geliyor- üzerinde durma; ilineksel yanlarını öne çıkar ve onlara sağlamca tutun. Eline daha çok fırsat geçtiğinde de hem başkalarının ilineksel yönlerine hiç bir şekilde önem verme; hem de kendi özelliklerini, ilineklerini sanki onlar hiçbir şekilde değişmezlermiş gibi başkalarına yansıt; sana karşı ötekini belirlemede kendi ilineklerine üstünlük ver. Çünkü sen özgül ayrım ya da ayrımlarınla değil, ilineksel yönlerinle varsın! İşte Descartes'ın ve dikkatlice incelendiğinde, felsefenin tüm tarihi gözden geçirildiğinde, burada sergilenen bu türden önermeler bütün büyük flozofların savaştıkları görüşlerin dayanağı durumundaki önermelerdir.

Daha önce dile getirilen soruları (3.sayfa; 2.§) bir kez daha anımsatarak, bu sorulara verlien yanıtları kısaca gözler önüne sermekte yarar vardır: "Ben kimim, neyim" sorusuna Descartes her türlü etkinliği içinde barındırmak üzere "düşünen şeyim" yanıtını vermiştir. Burada; özneye, öznenin durumuna ilişkin tam bir bilinçlenme söz konusudur.

Descartes yanıt verme denemesinde nasıl bir yol izlemiştir? Kendisi ve kendisi olmayanla, başka şeyler ve başka öznelerle ilişkilerini hep ön plana çıkararak; deneyimler kazanmayı önemseyerek; başkalarını eleştirel bir gözle hesaba katarak bunu yapmıştır. Bu bağlamda asıl sorunu çözmüş müdür? Duyduğu büyük sıkıntıları gerçekten aşabilmiş midir? Burada hem evet hem de hayır yanıtı geçerli gibi görünmektedir. Ancak Descartes'ın içi rahattır. Bütün bu kararları bizzat kendisi verdiği için, Descartes'ın içi rahattır. Bulunduğu noktaya, bilinci aracılığıyla gelmiştir; kendisi bunu bizzat yapmıştır. Bu bakımdan kendinden hoşnuttur. Ama dıştan bakıldığında Descartes, tutarsızlıklar içindeymiş gibi görülebilir. Daha önce saptanan son soru da şuydu: Descartes'ın tutumu, günümüzün en büyük soru/sorun ağlarını içinde barındıran kimlik sorunlarını çözümlemede ve ardından çözmede bir katkı sağlayabilir mi? Böyle bir katkıyı her şeye karşın sağlayabilir sanırım; çünkü Descartes birçok kez yinelendiği gibi yaşamın içinde olduğunu hiç göz ardı etmeyen, değişebilir /değiştirilebilir olanların bağlayıcılığına ilişkin derin kuşkular taşıyan ve bu bağlamda son derece temkinli olan; özne kavrayışında ise ortak insan kimliğine ulaşmaya çabalayan bir filozof olarak belirmektedir.

(*) Türkiye Felsefe kurumu'nun "İstanbul Seminerleri" kapsamında düzenlediği "400. Doğum Yılında Descartes ve Türkiye'de Descartes" konulu toplantıda yapılan konuşmanın metni. (8-9 Kasım 1996 Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi)

NOTLAR:

(1) *Discours de la méthode et essais. Euvres de Descartes* içinde. Par Charles Adam et Paul Tannery. Leopold Cerf.Paris, 1902, s.4.

(2) a.g.y., s.8

(3)a.g.y., s.9

(4) a.g.y., s.9

(5) *Méditations et principes. Euvres de Descartes* içinde. Par Charles Adam et Paul Tannery. Léopold Cerf. Paris, 1904, s.27.

(6) *Discours de la méthode. Euvres de Descartes* içinde. Par Charles Adam et Paul Tannery. Léopold Cerf. Paris, 1902, ss. 22-23.

(7) a.g.y., s.24.

(8) a.g.y., s.25.

(9) a.g.y., s.27.

Durgunluğun ve Dinginliğin Şairi: Yahya Kemal Beyatlı

Afşar TİMUÇİN

Yahya Kemal (884-1958) elbette bir değerdir, ancak o da kendisinden bir yaş küçük olan Ahmet Haşim gibi abartılmış bir değerdir. Her zaman toplumun üst kıyısında yaşamış olan bu şairimiz her zaman şairlerin en büyüğü gibi değerlendirilmiş, yaşarken az şiiri yayımladığı, kitap çıkarmadığı, şiirleri daha çok hayranları arasında elden ele dolaşırken yaygınlaştığı halde ününü korumuştur. Üniversitede dersler vermiş, elçilik ve milletvekilliği yapmış, gürültüsüz patırtısız bir yaşam sürmüş, hele son günleri iyiden iyiye durgunluk ve dinginlik içinde geçmiştir. Belki en devinimli yılları genç yaşlarında Paris'de geçirdiği yıllardır: Yahya Kemal Paris'de dokuz yıl dünya kültürünü genel çizgileriyle de olsa özümsemiş, bu arada fransız edebiyatını yakından tanıma olanağı bulmuştur.

Ahmet Haşim'den kat kat kültürlü olan Yahya Kemal'in Batı'daki, daha doğrusu Fransa'daki şiir devinimlerini yakından izlediğini, özellikle simgeci şairlerin şiirleriyle büyük ölçüde ilgilendiğini biliyoruz. Yahya Kemal bu etkiyi özümlemeyi, kendi şiirini yaratmada verimli bir etken olarak kullanmayı bilmiştir. Şiiri yabancı kokmaz, yaban tadları taşımaz, tersine belki gerektiğinden çok buralıdır. Yahya Kemal'in şiiri gözleri geriye dönük bir şiirdir, kendini hep gerilerde arayan, gerilerde doğrulamaya çalışan bir şiirdir, neredeyse dünden bugüne hiç istemeden, sürüklene sürüklene gelmiş bir şairin şiiridir. Gerçi şairin bugünden de bir rahatsızlığı yoktur ama dün gene de başkadır, bambaşkadır. Şairin aklı özellikle eski kahramanlıklara takılmış gibidir. Osmanlı döneminin zafer dolu sayfalarını açar, Malazgird'den, Mohaç'dan, Niğbolu'dan renkler, sesler, kokular getirmeye çalışır.

Yahya Kemal'in şiirlerinin çoğu yazık ki bu geriye bakış heyecanı içinde şiirselikten uzak kalır, manzume tadı bırakır dilde. Şairin çok zaman ölçülü uyaklı düz bir anlatımı vardır, bu yanıyla ve özellikle tanıtlamalarıyla sanki uzaktan uzağa Mehmet Akif'i düşünür. Ancak onda Mehmet Akif'deki bir özellikten, yaşamı tartışma tutumundan iz bile yoktur. *Süleymaniye'de bayram sabahı* şiiri bu şiirsiz şiirselliğe en çok uyan şiirlerdendir. Bu şiirde ve benzer öbür şiirlerde doldurma izlenimi veren dizeler hiç de az değildir: *"Çok yakından mı bu sesler çok uzaklardan mı? / Üsküdar'dan mı? Hisar'dan mı, Kavaklar'dan mı? / Bursa'dan, Konya'dan, İzmir'den uzaktan uzağa, / Çarpıyor birbiri ardınca o dağdan bu dağa;/ Şimdi her merhaleden, ta Beyazıd'dan, Van'dan, /Aynı top sesleri bir bir geliyor her yandan./ Ne kadar duygulu, engin ve mübaret bu seher!/ Kadın erkek ve çocuk, gönlü dolanlar yer yer, / Dinliyor hepsi büyük hatıralar rüzgarını, / Çaldıran topları ardınca Mohaç toplarını."*

Heyecanlı bir okuru kendinden çıkaribilecek olan bu dizeler dikkatli bir okuru çeşitli söz bileşimleriyle tedirgin edebilir. Yahya Kemal'in bu tür şiirleri şiirden çok "bizim değerlerimiz"e yakın insanlara yakın düşer. Şiire yakın dikkatli bir okur bu kent adlarının ölçüyü kurtarmak adına yanyana getirilmiş ya da birbirine denk düşürülmüş olduğunu hemen anlayacaktır. Sonra Üsküdar'la Bursa'nın ne gibi bir yakınlığı olabileceğini düşünmek de gerekir. Sonra bu top seslerinin her yanda yankılanıyor olmakla ne gibi top sesleri olduğunu, yaşamda bir karşılığı bulunup bulunmadığını düşünebiliriz. "Gönlü dolanlar"ın ne anlama gelebileceğini kendi kendine tartışsa da belli bir yere varamayabilir insan. Seherin duygulu ve engin olması ne demektir? Biri tutup "Büyük hatıralar rüzgarı"nı kafaya takabilir. Ve sonunda bir başkası Çaldıran toplarıyla Mohaç toplarının ne gibi bir yakınlık içinde olduğunu anlamaya çalışırken yüzünü buruşturabilir.

Aynı şiirde biraz sonra karşımıza çıkacak olan *"Gökte top sesleri bir bir nerelerden geliyor?"* dizesindeki mantık düzenine rahatça takılabiliriz. *"Deniz ufkunda bu top sesleri nerden geliyor?"* dizesi için de aynı duygulara düşeceğimiz kesindir. Daha önce zaten şu dizelerle karşılaşıp şaşırmışızdır: *"Her ufuktan bu geliş eski seferlerdendir; / O seferlerle açılmış nice yerlerdendir."* Şu iki dize de bizi epeyce sarsalamıştır: *"Ordu-milletlerin en çok döğüşen, en sarpı/Adamış sevdiği Allahına bir böyle yapı."* Gene de bu dizeler arasında seyrek de olsa şiir tadı veren *dizelerle, birkaç dizeyle karşılaştığımız olur: "Karşı dağlarda tutuşmuş gibi gül bahçeleri/Koyu bir kırmızılık gökten ayırmakta yeri."*

Süleymaniye'de bayram sabahı şiirinden aldığımız bu örneklere benzer örnekleri daha başka

şiirlerde de bulabiliriz. Ayrıca pekçok şiirde pekçok ad ve sıfat tamlaması, pekçok sözcük dizisi bizi dil açısından ve mantık açısından oldukça zorlayacak görünümler ortaya koyar: "ruh ufukları", "nur akını", "semayı örten ruh", "ışıklı danteleler bestekarı", "kalbi çok dolduran iman", "ağaran vakte kadar", "güllerin teri", "özentili kalbim", "deniz nefesleri", "aşkın şeref diyarı", "en er kemankeş", "ayrılmanın bıraktığı hicran", "şeferli kubbeler iklimi" gibi sözlerin dil ve mantık açısından sağlıklı ögeler oluşturabilecek yapıda görünmüyor olduğunu söylemek sanırım aşırıya kaçmak olmayacaktır.

Evet, Yahya Kemal Batı'da yetişmiş, en azından batı değerlerinden bir şeyler almış bir sanat adamı olsa da onun şiirlerinde, yalnız manzume sayabileceğimiz şiirlerinde değil, lirik özellikleriyle kafamıza ve yüreğimize yakın duran şiirlerinde de "alaturka" bir şeyler vardır. Yahya Kemal tümüyle yerli bir kültürün yansıtıcısıdır, kendisi de belli ki özellikle öyle olmak istemektedir, hatta deyim yerindeyse evrensel açılımları olmayan bir kültür dünyasının yansıtıcısı olmak istemektedir. O, Batı'dan değerler değil de deneyler getirmiştir, bu deneyleriyle "bizim olan"ı kurmaya, yaşatmaya, şiirleştirmeye çalışacaktır. Onun şiirinde insan kendini evrene bağlayacak ipuçlarını arasa da bulamaz. Ahmet Haşim'in şiirinde insan zorunlu olarak, Yahya Kemal'in şiirinde de zorla bir yerellik çemberiyle sarılmış gibidir. İnsan Yahya Kemal'in şiirinde burada olduğunu, İstanbul'da, İstanbul'un İstinye'sinde, Erenköy'ünde bulunmakla sınırlı olduğunu hemen anlayacaktır.

Zaten insan kendini şimdi'de duyduğu ölçüde iğretilik duygusundan kurtulamayacaktır: bir şeyler onu hızla ve inatla gerilere doğru çekecektir, geride kalmış tantanalara, süslere, görkemli görüntülere çekecektir. Böyledir bu dünya, bu dünyada herkesin kendi gökkubbesi olacaktır. Yahya Kemal'in şiirinde her şey, daha başta da söylemeye çalıştığımız gibi, bizi geçmişe doğru sürükler, hatta bir bakıma tarihin ama özellikle savaşlar tarihinin derinliklerine doğru sürükler. Tarih her şeyden önce savaşların tarihidir, savaşların tarihi olarak önemlidir. İnsan geçmişteki yengileriyle ne kadar böbürlense azdır. Bu tarih oldukça soyut bir tarihtir. Tarihe doğru gittiğimizde, tarihin derinliklerine doğru indiğimizde bizi yaşanmış olgulardan çok görüntüler, yaşamış insanlardan çok hayaletler karşılar. İçi boş bir tarih kavrayışıdır bu. Tarihe yöneliş Yahya Kemal için bir belirlemeyle, bir saptamayla olmaktan çok bir savunmayla ilgilidir. Dikkatimiz eskiye, eskinin değerlerine, özellikle Osmanlı'nın başarılarına, özellikle de zaferlerine çeklimek istenir. Demek istenir ki bizim çok önemli bir tarihimiz vardır, biz bugün bu tarihin ürünleri ya da sonuçları olarak varız, öte yandan varolmak için tarihimizin değerleriyle bütünleşmek zorundayız.

Hem Ahmet Haşim, hem Yahya Kemal, şiirde yaptıklarına son derece inançlı, titiz, güvenli ve ödünsüzdürler. Eserlerini satır satır savunur, eleştiriye hak tanımaz, yalnız kendilerini onaylayan hayranlarının beğenilerine inanır, khırçın, geçimsiz, alıngan ve kavgacıdırlar. Bu mizaç benzerliği ile şairlik gururu, aynı türdeki iş ve emek ortaklığının rekabetiyle birleşince onları uzlaşmaz uçlara iter. Birbirleriyle konuşmaz, barışmaz, var saymaz, birbirini kabul etmez görünürler.

Meşrutiyetten sonra başlayan hece vezni özenine ikisi de katılmamış, Halk edebiyatına yönelmemiş, büyük akıma karşın ikisi de aruzdan vazgeçmemiş, onca büyük olay arasında şiirlerine güncel konuları da, sosyal sorunları da almamışlardır. Yalnız Yahya Kemal'in tarih sevgisi ve öğrenim olanakları, onu çeşitli yollarda yurt-ulus kavramlarının bileşimini aramaya götürmüş; iş rahatlığı içindeki politik mevkileri ve üniversite hocalığı, bir düşünür gibi davranmanın görevini yüklemiştir.

Böylece Yahya Kemal'in açık ve aydınlık, iyimser ve güvenli, tarih yorumu ve dünya değerlerine dayanan düşünce ve emek şiiri; Haşim'in belirsiz ve kapanık, kötümser ve kararsız, anların izlenimlerine ve hayal ögelerine yaslanan imgeci şiirlerinden tamamıyle ayrılır. İkisi de geçmişe özlemle baktıkları halde; biri bunu kişisel mutluluğunun yitirilmiş, ele geçmez anılarını şiirleştirmekte kullanır. Öteki kendi tekil serüveninden, ulusal bir bilincin ülkü arayışını çıkarır.

Rauf Mutluay, Çağdaş Türk Edebiyatı

Yaşamı enine boyuna, gönlüne göre, bazen tutkuların belirleyiciliğinde yaşamış olan, bu arada elbette kendine çok seven bu Epikuros'çu şairimizin şiirinde hemen ilk bakışta dünyayı umursamaz bir bakışla karşılaşırız. Tarihe bağlılık da, İstanbul sevgisi de bu çerçevede bir heyecan ögesi olarak, hatta bir haz ögesi olarak belirir. Patırtıyı hiç sevmeyen, gergin ortamlardan bucak bucak kaçan, kendine dorukları, yüksek yerleri uygun gören ve buna göre yaşama verdiği emeğin çok ötesinde güzel sonuçlar derlemiş olan Yahya Kemal, şiirin düşsel ortamında bize eskiyle yeninin, hatta çoktan bitip gitmiş olanla varlığını sürdürmekte olanın bileşimlerini sunar. Geçmişe bağlıdır ama onun geçmişe salt bir önyargıyla yani körü körüne bağlı olduğunu söylemek de zordur. Dili de öyledir, eski sözcüklerden korkup kaçmamakla birlikte herkesin kolayca anlayacağı bir anlatım özelliği gösterir. Kendisi için "kökü mazide olan ati" belirlemesini yaparken elbet biraz aşırıya gitmiştir, o daha çok kökü mazide olan bir şimdi'dir.

Yahya Kemal bir yanıyla tam bir bireyci, bir yanıyla da ılımlı bir türkçüdür. Türkçülüğü biraz da tarihe bağlılığının bir sonucu gibi ortaya çıkar, en azından böylesi bir görüşün gözüpek bir savunucusu ve gözünü budaktan esirgemez bir militanı değildir. *Çocukluğum, gençliğim, siyasi ve edebi hatıralarım*'da şunları yazar: *"Müfrit türkçü değildim, hayalini türkçülüğe kaptıran her Türk gördüğü Turan rüyasından uyanmıştım, ırk birliği gibi ve saf menşelerimize rücu gibi ilk şedid arzularımız bahsinde uslanmıştım, kendi vatanımızın o zamanki siyasi hudutları içinde bir Türklüğe razı olmuştum. Bin yıl evvelini tarih öncesi sayarak, bin yıldan beri birleştiğimiz Anadolu ve Rumeli topraklarında daha küçük mikyasta bir türkçülüğe meyil etmiştim. O vaktin tabiriyle bir Osmanlı Türklüğü arzu ediyordum."*

Evet, Yahya Kemal şiirinin ileriye açık bir yanı yoktur. Çünkü Yahya Kemal tektir, tek kişinin şiirini yazar, toplumsallıktan uzaktır, neredeyse insandan kaçar, toplumun durgun sularında gezinir. İnsanın ya da insanlığın ne olduğu, ne olması gerektiği, nereden gelip nereye gittiği gibi konular onu ilgilendirmez. Onun tarihçiliği bile bir özenti tarihçiliktir. Doğrudur, kökü mazidedir, ama bu mazi de bir tür ölü mazidir, geleceğe açılmayan bir mazidir, üstelik kendi bilincine ulaşmış bir mazi de değildir. Yahya Kemal hep durağanı kendine yakın duyar, hep dirlik düzenlik içinde olanın resmini çizer, olması gerekenle alışverişi yoktur, olan'da kendinisine en uygun düşen biçimlerin yansıtıcısıdır. Yorum bile yapmaz, olabildiği kadar gösterir. Bunu yaparken bir şeylere üzüldüğü, yandığı, hayıflandığı olur. O da çok zaman edilgin bir geçmişle ilgilidir: *"Zannımca Erenköy'ünde artık/Görmez felek böyle bir baharı" (Erenköyü'nde bahar).*

Bunun dışında çok zaman süslemeciliğe kaçan dural bir şiir anlayışını benimsemiştir. Ahmet Haşim'in şiirinde olduğu gibi onun şiirinde de değişmeyen ve dönüşmeyen bir dünya vardır, bu dünya zaman zaman keyfe göre hüzünler de aşılasa gerçekte esenlikler veren bir dünyadır. Bu duygular çerçevesinde şairin en başarılı şiirleri tam anlamında bir Epikuros'çunun kaleminden çıkmış olan rind şiirleridir, bu şiirleri yazanın gerçekten iyi yaşamış rind bir kişi olduğu bellidir. *Rindlerin hayatı* da, *Rindlerin akşamı* da, *Rindlerin ölümü* de görgülü ya da görmüş geçirmiş şairin şiir defterinde az raslanılır şiirlerdir. Herbirinde bir yaşam tartışması hatta azçok derinlikli bir yaşam felsefesi karşılar bizi. Her üç şiirin de dili temiz, anlatımı pırıl pırıl, bildirisi güçlüdür. Bu üç şiir doldurma dizelerle örülmüş değildir, herbirinin sağlam bir estetiği vardır. Aynı şeyi *Sessiz gemi* için ve *Düşünce* için de, hatta *Sonbahar* için de söyleyebiliriz. Yahya Kemal'i pekçok şairin üstüne çıkaran şiirler bu şiirlerdir. Bunların yanında okumasak da olur diyebileceğimiz pekçok şiir vardır.

DÜŞÜNCE

Ülfet belâlı bir şey, fakat uzlet sıkıntılı,
Bilmem nasıl geçirmeliyim son beş on yılı?
İnsanlar anlaşıldı. Cihanın da sırrı yok,
Kalsaydı tirkeşimde bugün tek bir altın ok
En tatlı bir hayal için atmazdım ufkuma.

Dalsın yakında gözlerim artık son uykuma!

"Yalnız duyan yaşar" sözü derler ki doğrudur,
"Yalnız duyan çeker" derim, en doğru söz budur.
Gördüm ve anladım yaşamak macerasını,
Bakiyse ruh eğer dilemezdim bekasını.
Hulyası kalmayınca hayatın ne zevki var?

Bitsin hayırlısıyle bu beyhude sonbahar!

Ölmek değildir ömrümüzün enf eci işi,
Müşkül budur ki ölmeden evvel ölür kişi.

Yahya Kemal, *Kendi gök kubbemiz*

Yahya Kemal toplumuna ve hatta dünyaya çok yukarılardan bakar ve elbette bu yüzden çok şey görmez. Tüm nesneler uzaktan çok güzel görünür, onun şiirinde yer yer karşılaştığımız insan görünümleri oldukça uzaktan algılanmıştır. Bu yüzden acısız bir şiirdir Yahya Kemal'in şiiri. Öte yandan iyi gezmiş ve çok yer görmüş Yahya Kemal'in coğrafyası da oldukça yereldir, kEndülüs ve Paris gibi yerlerden sözetse de bize oralardan gerçek esintiler sunmaz. Onun şiirinde daha çok İstanbul'un semt adları geçer, buralar da zaten iğreti bir gözle görülmüş ve geçilmiş yerlerdir. Besbelli Yahya Kemal elini kirletmek korkusuyla yaşamış, bu yüzden dünyaya dokunmamış, en çok sevdiği yerleri bile maşayla tutmuştur. *"Cihan vatandan ibarettir itikadımca" (Yol düşüncesi)* dese de şairin sanki kendi isteğiyle vatandan çok vatanın bir köşesine sıkışmış bir görünümü vardır.

Afşar TİMUÇİN

AŞKOLSUN KIRLANGIÇLAR
Öyküler

İNSANCIL YAYINLARI

Burjuva Aydınlanmasının Sonu

Mustafa Bayram MISIR

Pozitivist akıl yeni!di.

Pozitivizm bağrından akıldışıcı akımları çıkardı ve çöktü: korku filmlerindeki canavar doğuran kadın gibi; doğurduğu şeye dehşetle sadece bir kez bakabildi, gözleri dışarı fırlayarak öldü.

Artık Tanrı; adına cinayetler işleyen tarikatlar, adına iktidarları fethetmeyi başaran siyasal partiler, adına tek gerçeği ve mutluluğu muştulayan papazlar, hahamlar ve imamlar aracılığıyla görkemli bir şölen veriyor; Ortaçağ'ın geri dönüşünü, hükümranlığının yeniden kuruluşunu kutluyor.

Heidegger'in zaferi bu... Schopenhauer'in, Nietzsche'nin, akıldışının zaferi.

Yine de umutsuz sayılmayız. Tanrı'nın bir tek olmadığı zamanlarda, insanlık, onunla savaşacak, ondan ateşi çalacak kadar güçlüydü. Köleci çağda kurulan toplumsal ilişkiler, insanlığın düşgücüne zincir vurduğu dolayısıyla bilgisine vakıf olmayı başardığı Prometheus türü masalların terkedilmesini gerektirdiği zaman, bir başka masal, Musa'nın ki, insanlığın düşgücünü esir aldı. İsa'nın ki ve Muhammed'in ki peşisıra geldiler; Ortaçağ, bu tek tanrılı masalların ve korkunun krallığıdır. Ortaçağ'da insanlık, Tanrı adına kurulan bu korku krallığında yaşamaya mahkum edilmiştir. Başını kaldırmak isteyen insanın üzerinde Tanrı'nın Kılıcı, Engizisyon sallanmaktadır; Tanrı insanlığın en büyük korkusudur.

Aydınlanma, Tanrı'yı gökyüzüne hapsedip, yeryüzünde insana ait bir sistem kurmak istedi. Akıl, zincirlerinden boşaldı; korku, kör bir kuyuya atıldı. "Aydınlanma, gelişen düşünme'nin en geniş anlamında, başlangıçtan bu yana insanlardan korkuyu kaldırmak ve onları kendilerinin efendisi durumuna getirmek amacını gütmüştür. Aydınlanmanın programı dünyayı gizlerinden kurtarmaktı. Mitleri parçalayacak, hamhayalleri bilgi vasıtasıyla alaşağı edecekti. Ne var ki,tamamen aydınlatılmış yeryüzü bugün muzaffer bir felaketin belirtilerini taşıyor." (Horkheimer, Adorne:199519) Adorno ve Horkheimer, faşizm üzerine eleştirel teorinin değeri bugün daha çok anlaşılan tezlerini geliştiren Friederich Polloock'i adadıkları, *Aydınlanmanın Diyalektiği* adlı, Aydınlanma üzerine birçok tarihi materyalistten daha tutarlı ve zihin açıcı savlar geliştirdikleri eserlerinde, günümüzden bir yarım yüzyıl önce felaketin belirtilerini görebildiler. Bugün, o felaketin içinde yaşıyoruz: Yeni Ortaçağ'ın...

Alain Mine, *Yeni Ortaçağ* adlı yapıtında bu durumu betimliyor: "Örgütlü sistemlerin yokluğu, her türlü merkezin kayboluşu, kaygan ve silik dayanışmaların ortaya çıkışı, belirsizlik, rastlantı, bulanıklık. Zengin toplumların mafyalar ve yolsuzluklarla kemirilmesinden Rus kargaşasına varıncaya dek, her türlü otoritenin dışında sayılan giderek artan "gri alanlar"ı gelişimi. Aklın kurucu ilke olarak, uzun zamandan beri kaybolduğu sanılan ilkel ideolojilerin ve boşinançların yararına silinip yokuluşu. Krizlerin, sarsıntıların ve spazmların sanki günlük yaşamımızın dekorları gibi geri gelişi. Düzenli evren gitgide daha küçük bir yer tutarken, bizim eylem araçlarımızın, hatta çözümleme olanaklarımıza giderek duyarsızlaşan alanların ve toplumların daha büyük bir yer kaplayışı." Mine, arka kapaktan aktardığım bu özette olduğu gibi betimlemekle yetinmez, olumsuzlar da... Aşağı yukarı benzer bir betimlemenin yapıldığı *Kötülüğün Şeffaflığı*'nda ise, herşey olduğu gibi kabullenilir: "İyilik ve kötülüğün bütünlüğü bizi aşıyor, ama bu bütünlüğü kabullenmeliyiz. Nesneleri kavramanın bu temel kural dışında hiçbir yolu yok. İyiliği ya da kötülüğü yüceltmek için bu ikisini birbirinden ayırmak saçmadır." (Baudrillard: 1995:104) Bu, postmodern düşünürün "lanetli yan teoremi"dir. Amacı, bir etik tartışması değil; her türlü özgürleşme projesinin (cinsel, politik vb.) gerçekleştiği çağımızda, orji sonrasında, her türlü temsil sisteminin çöktüğü, ne ekonomik ne politik ne de etik olarak başka bir dünya tasavvurunun anlamsız olduğudur. Başka bir dünya; bu, şu an içinde yaşadığımız dünyadır.

Baudrillard, akıldışıcı postmodern teorisyenlerin en açıksözlüsü olarak, postmodernizmin siyasal, felsefi ve kültürel tartışma zeminlerine gericiliği çağırdığını rahatlıkla görmemizi sağlıyor. Her ne kadar bu baya göre, ilerici ya da gerici sözlerini söyleyebilmemizi sağlayacak hiçbir meşru temsil sistemi, yani anlamlı ve tutarlı bir düzenek: teori yoksa da; biz biliyoruz ki, tarihbilimi var. Bu bay ve temsilcisi olduğu akımın diğer temsilcileri, içinde yaşadığımız felaketin kilisesinin papazlarıdır yani medyanın meşrulaştırıcı aydınlarıdır.

Yine de, Baudrillard'la bir (ya da binlerce) felaketin içinde yaşadığımızda anlaşıyoruz. Korku, geri geldi ve geri gelirken Tanrı'yı da yanında getirdi. Akıldışı akımların ortaya çıkışı, Jorge Larrain'in yinelediği gibi, Lukacs'ın dediğini doğrular:

"Akıldışıcı kuramlar" diğerleri arasında 20. yüzyılın sonlarına doğru görülen temel entellektüel eğilimlerden olan postmodernizme alan hazırlamaları nedeniyle önemlidir. Bu kuramlar akıl eleştirisinin çok erken başladığını göstermektedirler ve bizzat modernizm sürecinin bir parçasını oluştururlar. Postmodernizm, 18. yüzyıla kadar geri giden akıldışıcı kuramlardan etkilenmiş ve bu türün son örneği olmuştur, ancak modernizmden tam bir kopuş yaşadığını ileri sürmesi zor olacaktır. Lukacs akıldışıcılığın kapitalizmin gelişmesi sırasında ortaya çıkan büyük krizlere çok yakından bağımlı bir tepki (ikincil ve gerici bir olgu olarak çift anlamlı bir tepki) biçimi olduğunu öne sürmüştür. Nitekim akıldışıcılığın birinci dönemi Fransız Devrimi -ideoloji kavramının ortaya çıkması ile eşzamanlı olarak- ile çakışmış, ikinci dönemi ise Paris Komünü sırasında ortaya çıkmıştır. Birinci dönem esas olarak burjuva akılcılığına muhalefet ederken, ikinci dönem komünizmin totaliter akılcılığını daha büyük bir tehdit olarak görmüştür. Bu yaklaşımın mantığı, kapitalist dünyada ortaya çıkan Birinci Dünya Savaşı ve son olarak da Mayıs 1968'de Fransa'da ve 1970'lerin sonu, 1980 ve 1990'larda görülen sürekli durgunluklar gibi birbirini izleyen krizler doğrultusunda anlaşılabilir. Bu durum Fredric Jameson'un postmodernizmin çağdaş kapitalizmin kültürel mantığı olduğu fikrini doğrular görünmektedir. Akıldışıcılığın belirli biçimleriyle kapitalizmin krizleri arasında yakın ve mekanik bir ilişki kurmaya çalışmıyorum, ancak ikisi arasında bir bağlantı olduğunu hatırlamak da önemlidir. (Larrain: 1995:53-54)

Emperyalizm tartışması, marksistler arasında son derece açıklayıcı bir yönde sürdürülüyor. Lenin'in aynı adlı kitabında çerçevisini çizdiği emperyalizm; kapitalizmin sürekli krizi anlamına da gelir. *Kapital*'de Marx, endüstriyel çevrimde aşırı üretimden kaynaklanan bunalımları formüle eder. Bu bunalımlar, kâr oranlarının düşmesi yasasının etkisinde, bom (refah, genişleme) devresini izleyen sürekli bir döngü halinde yinelenirler. Emperyalizm çağında ise, aşırı üretim süreklidir ve kriz, önce meta, sonra sermaye ihracı yoluyla bağımlı ülkelerin üzerine yıkılır. Ancak, kriz, uluslararası ve süreklidir. Üretim sürecindeki değişiklikler kâr oranlarının düşmesini devrevi olarak engelleyebilirler; makro düzeyde krizi aşamazlar. Bu kriz ancak üretim ilişkilerinin yeniden düzenlenmesiyle yani sosyalizmle aşılabilir. Yine de emperyalizm, kendiliğinden, ekonomik kriz yüzünden yıkılmaz. Aksine, emperyalizm, kapitalizmin sürekli krizle yaşamayı öğrendiği bir dönemdir. Bu dönemde, genel olarak ekonomi dışı düzeyler (siyaset, kültür vb.) hiçbir dönemde olmadığı kadar, toplumsal ilişkiler içinde etkindir. Emperyalizmin, yani Ortaçağ'ın bu yüzden korkuya ve Tanrı'ya hiçbir dönemde olmadığı kadar çok ihtiyacı vardır.

Baudrillard yazıyor:"AIDS, terörizm, iflas ve elektronik virüslerin tüm popüler düşlemi büyük ölçüde harekete geçirmeleri akıldışı bir dünyanın anekdotvari olgularının ötesinde birşey oldukları içindir. Bunlar, gözalıcı olayları oldukları sistemimizin tüm mantığına sahiplerdir. Hepsi de aynı zehirlilik ve ışınım gündemine boyun eğerler; imgelem üzerindeki iktidar bile viraldir. En küçük terörist eylem bile tüm politikanın terörist damgası altında yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılar, istatistiki olarak zayıf bile olsa, AIDS'in ortaya çıkışı bütün hastalıklar tayfını bağışıklık noksanlığı bakış açısıyla yeniden gözden geçirmeye zorlar; Pentagon'un belleğini altüst eden ya da yeniyıl dileği ağlarını kaplayan en küçük virüs, haberleşme sistemlerinin tüm verilerini potansiyel olarak istikrarsızlaştırmaya yeter. Aşırı fenomenlerin ve şeylerin anormal seyri anlamına gelen genel felaketin ayrıcalığı budur. Felaketin gizli düzeni, tüm bu süreçlerin kendi aralarında yakınlığı ve sistemin bütünü ile türdeşliklerinde yatar. Düzensizlik içinde düzen budur: Tüm aşırı fenomenler kendi aralarında tutarlı oldukları gibi bütün ile de tutarlıdırlar. Sistemin urlarına karşı sistemin akılcılığına başvurmanın gereksizliği anlamına gelir bu. "(Baudrillard: 1995:65) Baudrillard durumu mükemmelce özetlemektedir; düzensizlik içinde düzen. Bunu sağlayan korkudur; AIDS korkusu, terörizm korkusu, virüs korkusu; akıldışı kendi kendi düzenini kurabilir artık: "Korkular yerleşir yerleşmez, dinsel, etnik ve siyasal aşırılıklar da öne çıkarlar. Doğal olarak akıl horlanır. Yeni Ortaçağ'ın bu günlerinde dinsel zihniyetin katılaşması, ilginç bir tarihsel koşutluğa işaret ediyor. Nasıl bir zamanlar manastırların dindarlığı ortak imanın yoğunluğunu kanıtlamaya yetmiyorduysa -Engizisyon bu çelişkiyi dile getirmiyor muydu zaten?-, dinsel azınlıkların softalığı da Kiliselerin artan etkisini garanti etmemektedir. Günümüzde pupa yelken ilerleyenler, en dogmatik gruplardır. Gilles Kepel, *Fous de Dieu* adlı yapıtında bunların hepsini ortaya dökmütür: Katolik dünyasında, köktendinci hareketlerin uyanışı; Protestan evreninde, karizmatik alt-kiliselerin ilerleyişi; dindar Yahudilerde, "Loubavitch"lerin ve öteki teokratik hahamların yükselişi; İslami yörüngede, saf ve katı, yayılmacı ve saldırgan bir İslam'ın yandaşları yararına ılımlıların gerileyişi. Semavi dinlerin dışında ayrıca tarikatların, hepsi birbirinden daha çok esinlenmiş inançlılar gruplarının, çoğu kez misyonerler kadar açgözlü "guru"ların, Kutsal Kitap'la ilgili olmayan kutsal kelamın, yalnızca korku güdüsü üzerinde olmayan yarı dinsel yarı pagan ayinlerin, üyelerinin hepsi hipnoz altındaymış gibi görünen cemaatlerin önlenemez yükselişi. Ve akıldışılık dizisinin daha da

ilerisinde, gelecek saplantısının en mükemmel ticaret alanı olduğunu keşfetmiş astrolojinin, medyumluğun ve bütün yalancı bilgi dallarının patlayışı." (Minc:1995:92-93) Bilinmeyenin, bilim öncesinin hükümranlığı kurulmaktadır böylece:"Bilinmeyen şeyin yarattığı başdönmesi, gerçekten de basit düşüncelerin yeniden ortaya çıkmasını sağlar: Köktendincilik, kabilecilik, himayecilik." (Minc:1995:97)

Bu yeni Ortaçağ, apaçık bir sona işaret ediyor: burjuva aydınlanmasının sonu. Aydınlanma, feodalitenin çöküş yıllarında güçlü bir Ortaçağ eleştirisi olarak, romantik ve özgürlükçüydü. Burjuvazi bir sınıf olarak yükselirken, halkın bağrında (kentliler arasında) geniş kabul gören eşitlik, özgürlük, kardeşlik fikirlerini arkasına aldı. Burjuvazi bir sınıf olarak iktidar olmayı becerdiği zaman, tıpkı daha önceki egemenler gibi toplumu hizaya sokmak, yeni bir düzen kurmak için yeni bir tanrı aradı ve buldu: bilim. Böylece meşruiyet ve iktidar bilim adına kurulmaya başladı. Aydınlanma, pozitivist deli gömleğini giydi: ampirizme ve evrimciliğe teslim oldu. Bundan sonra, sömürgecilik seferlerinin meşruiyetini kurarak burjuvazinin düzenini, kapitalizmi kutsayan pozitivizm; daha "akıllı" burjuvaların, Hitler gibi "akıldışı" bir canavarı yaratmalarıyla tarihsel suçlarını gizleyemez hale geldi. Artık Aydınlanma, kitlelerin eksiksiz bir aldatılmasından başka birşey değildi. Göbbels, sinemanın ve radyonun nasıl bir yeni kilise olarak despotizmi besleyeceğini, Hitler'in memuru olarak yaptıklarıyla gösterdi.

Adorno ve Horkheimer, faşizmin yenildiğinin varsayıldığı, İkinci Dünya Savaşı sonrası iyimser ortamda, totaliterizmin kitle toplumu içinde kurumsallaştığını yazdıklarında, bu "sol" içinde bile ciddiye alınmadı. Aydınlanmanın yaşayan son mitine, "burjuva demokrasisine" sol teslim oldu: Bugünde, parlamenter demokrasi bir masaldan ibarettir; aydınlanmanın bizi kölece ona bağladığı ve hâlâ yaşayan yegane mitidir bu. Gerçekte, ekonomik ve siyasal düzeylerde kurulan egemenlik (tabiyet) ilişkileri, yabancılaşma bir yandan standartlaştırıcı kültür endüstrisi öte yandan insanları çoktan tekdüze yaratıklar haline getirmiş, şeyleşmiş dünyanın sahte özneleri, "mutlu olduğunu sanan ücretli köleleri" olarak kurmuştur: "Bugün kültür sanayii, manevi sapmalar karşısında duyarlığı pek de hassas gelişmemiş sınır demokrasisi ile işveren demokrasisinin uygarlıkçı mirasına konmuştur. Herkes dans etmek ve eğlenmekte serbesttir, tıpkı dinin tarihsel olarak tarafsızlaştırılmasından bu yana sayısız mezheplerden birine girmekte serbest olması gibi. Ancak ideoloji seçiminin her zaman ekonomik baskıyı yansıtan özgürlüğü, her alanda, benzer olanların özgürlüğü olarak meydana çıkmaktadır. Bir genç kızın gerekli randevuyu kabul ediş ve sona erdiriş tarzı, telefondaki en senli benli durumlardaki aksanı, sohbet sırasında sözcüklerin seçimi hatta soysuzlaşmış derinlik psikolojisindeki düzen kavramlarına göre bölünmüş tüm manevi yaşam, insanın kendini, kültür sanayiince iktisel uyarımlara kadar temsil edilen modele denk başarılı bir aygıt haline getirme çabasına kanıt oluşturmaktadır. İnsanların en mahrem tepkileri bile kendilerine kıyasla o kadar eksiksiz şekilde şeyleştirilmiştir ki, kendine özgü olma düşüncesi sadece en aşırı soyutluklarda yaşamaya devam etmektedir: Personality kavramı artık onlara parlak beyaz dişlerden ve koltuk altlarının terlememesinden heyecan duymamaktan başka birşey ifade etmemektedir. "(Horkheimer, Adorno: 1996:62)

İşte bu, yeni Ortaçağ, burjuva aydınlanmasının sonu... Bu son, burjuva aklının " gerçekten de salt tikel değil, üstelik genel olan ve böylece-genel olduğu için kendisini yadsıyan faşizmi ardından yetişerek yakalayan" burjuva aklının sonudur. (Horkheimer, Adorno:1996:112) Bu aklın ulus düşü de suya düşmektedir artık: "Milliyetçiliğin, en saygın görünüşüyle bile yeniden canlanması boşluğu doldurmaya yeterli olamaz. Hatta milliyetçilik, en alt düzeydeki bir aklı içerse bile, yine de yanıtsız birçok sorunu çözüme kavuşturmayı başaramamaktadır... Bugünün insanı için ne kadar sosyal katılım varsa o kadar vatan vardır, toplum ne kadar çok boyutluysa o kadar da sosyal katılım bulunmaktadır. Bu durum, iki Ortaçağ arasındaki en az görünen ama gerçekte en önemli farklılıktır. Eskiden birey, temel topluluk ve Tanrı sayesinde, ilerleme perspektifi bulunmayan bir dünyayı göğüsleyebilecek bir donanıma sahipti. Bu değerler kaybolunca, onların yerini ilerleme mitosu aldı. Sonra yok olma sırası ona gelince- ki böylece özdeşleşmiş olduğu Modern Zamanlar için çanlar çalmaya başladı-, yolun tersinden katedilmesine kalkışıldı, ancak böyle bir şey olamaz. Evet Tanrı geri geliyor ama akıldışılık ve fanatizm biçimi altında... Temel topluluk ise, bağlanacak tek yer olduğunu ileri sürüyorsa da, bireyi çeşitliliği içinde ele almayı başaramıyor. Bu yönde yeni kurucu mitoslar armanın hiçbir yararı yok; olsa olsa, ulus düşüncesi sonunna kadar götürülüp akıl milliyetçiliğinden savaş milliyetçiliğine geçilir ve böylece tehdit edici düzensizliğe yenileri eklenmiş olur. "(Mine:1995:193-194) Burjuva aklının o büyük ulus miti ömrünü doldurmuyş görünmektedir. Şimdi görülen, sokağındaki travestileri kovmak için bayrak sallama güdüsünden daha başkası olamaz:akıldışı bir fanatizm, kabilecilik. Mine, buraya kadar haklı; ama, bu durum düzensizlik içinde düzendir, tehdit edici bir düzensizliğe işaret etmez. İkinci olarak, kurucu mitoslar aramayalım derken, apaçık "komünizmin totaliter akılcılığının sonucu" varsaydığı, öznesi işçi sınıfı olan kurtuluş prog-

ramını da şaibe altına sokmaktadır. Halbuki, bu "mitos", ikinci Ortaçağ'dan çıkış için olanaklı tekyol gibi görünmektedir.

Zor zamanlarda yaşıyoruz. Yine de umutsuz sayılmayız. Burjuva aydınlanmasının sınırlarını gören marsizm, onun karşısına dünyayı değiştirecek'yeni bir özne: işçi sınıfı tarif ederek çıkmıştı. Bugün gericiliğin tüm zafer çığlıklarına rağmen, yeniden böyle bir özne tarif etmek ve onu oluşturmak, kurmak mümkündür.

Tarih, tarihsel materyalizmi haksız çıkarmayı henüz başaramadı. Postmodernist kuramcıların çığlıkları birkaç yıl sonra unutulacak ama Marx hâlâ yaşıyor: "Proleterya ihtilalleri sürekli olarak özeleştiri yaparlak ve kendi yollarını tekrar tekrar keserler. Göreve yeniden başlamak için, daha önceden başarılmış olan işe geri dönerler. Acımasız bir içtenlikle ilk çabalarının yetersiz, zayıf ve kötü yönleriyle alay ederler. Düşmanlarını yere, topraktan güç kazanıp eskisinden daha heybetli bir biçimde çıkması için atarlar. Herhangi bir geri çekilmenin mümkün olmadığı bir durum yaratılana dek kendi amaçlarının belirsiz büyüklüğü karşısında küçülürler ve sonunda koşulların kendisi şöyle bağırır:

Hie rhodus, hiç salta. (İşte gül burada, dans burada.)"(MARX)

Kaynakça

Baudrillard, I. *Kötülüğün Şeffaflığı*, Ayrıntı yay, 1995

Horkheimer, M. Adorno, T.W. *Aydınlanmanın Diyalektiği I*, Kabalcı yay, 1995

Horkheimer, M. Adorno, T.W. *Aydınlanmanın Diyalektiği II*, Kabalcı yay, 1996

Marx, K. *Louis Bonaparte'ın 18 Brumeaire'i*, Yorum yay, 1993

Minc, A. *Yeni Ortaçağ*, İmge yay, 1995

Larrain, J. *İdeoloji ve Kültürel Kimlik*, Sarmal yay, 1995

İsmet ALICI
FARENİN ÖLÜM BALADI
Şiirler

İnsancıl Yayınları

CUMARTESİ ANNELERİ İÇİN
FÜGENİST * MELODİLER

Nereye gitti çocuklar canpazarında başın
Yine de resimliyor Cumartesi Annelerini
"Gözleri Gözistan" bir kadın tuvalinde baygın
Elinde karakalem, kağıdına sağlık,
umudu cumartesi
Kuşları bilinmiyen yönlere sürdüyse avcılar
Yüzünde İstiklâl unutmuş kırık aynalarını
Kurudu karanfiller eylem susuzluğunda
çaresiz

Boş kaldı salıncaklar, yataklar sessiz
Denizler altında aradı kaynar sulardan
yürüyüp
Felâketleri yaşadı öpücükler uzatıp gergin
sabahlara
Koynunda kaç cumartesi sakladı bilmiyor
kimseler
Çocuklar hangi kavşakta feryad-ı gam
Arıyor saçını, gözlerini yol kesen
haramilerden
Sığınmış eski pikapların gümüş iğnelerine
Kımıldayıp dursa da taşlı yollarda canpazarı
üçgeni
Teorisini mırıldanıyor duyulmaz biçimlerde
Kaç anne perişan emzirmek isterken
lâv dağlarını
Çiz resmini elinde fotoğraflı anneleri
Son bıçaklar inmeden gecelerin üstüne
sabırsız
Yeter bu denli seni anlatan yasadışı sloganlar
Evliydi gönlü istiklâlin kanlı günlerinden

Kaç Bedrettin, kaç yenik at, kaç dağılan
piramit
Üst sınıfa geçemeden resim olmuş otobüslere
Renkli kanarya kayıp çanta
Dinamiti de resimle perçinlenmiş kurşuni
kaldırımlara
Yine güneş batımında öpersin alnından
Tuzu ıslanmış, aşı kavrulmuş akşamüstleri
Kimsenin tutamadığı elerin barikatı gecelerin
Dağıtır sokakları genç kemancının yitik
melodisi
Acı çığlığı hangi denizlerin girdabında
döllendi
Kaç dağaslanı yapışıp kaldı gözlerinde
Kaç Cumartesi, kaç Cemal Süreyya
Çizer Bedevilerin yalın ayaklarına
Zor ve çözümsüz bir resim

Ali Ersin GÜNÇE

* Ressam Fügen Kıvılcımer, C.Süreyya'nın "Gözleri Gözistan" dediği " Cumartesi Anneleri" gönüllüsü.

İstanbul Operası'nın 36 Yıllık Serüveni

Özcan ÖZMAN

Yıl 1959... İstanbul, nüfusu 1.466.535 olan bir şehir... Güzellikler şehri. Güleryüzlü, abartısız inceliklerin yaşandığı, en güzel türkçenin konuşulduğu, sokaklarını otomobillerin arsızca doldurmadığı, nazlı nazlı tramvaylarla ulaşımın sağlandığı uygar şehirlerin benzeri. Gerçi üç-dört yıl önce, nerden geldiği, kim olduğu bilinmeyen kışkırtılmış çapulcuların gözü dönmüşce, azınlıkların evlerine, mağazalarına saldırmaları ile yaşanan 6-7 Eylül olaylarında İstanbul'lunun yüreği yaralanmış, ama olgunlukla, sevgiyle bu utancın aşılabileceği de umut olmuştu.

İşte, bu güzelim şehirde sanat canlı, sanatçılar coşkulu, konserler, sergiler, Şehir Tiyatroları, özel tiyatrolar cıvıl cıvıl. Bir eksik var; opera ve bale. Belediye Konservatuvarı'nda, Opera Stüdyosu'nda bu sanatlara gönül verenler, içtenlikle çalışmalarını sürdürüyorlar. Her iki kuruluş da diploma vermediği, sertifika verdiği için bir yandan üniversitelerin çeşitli fakültelerine devam ediliyor, bir yandan da Konservatuvar ve Opera Stüdyosu'nun derslerine koşuluyor. Gönüllü ve sabırlı sanatçı adaylarının gözleri, 29 Mayıs 1946'da, İstanbul valisi Lütfü Kırdar tarafından Taksim Alanı'nda temeli atılan ve çok yavaş yükselmekte olan opera binasında. Gerçekten bir opera binasına ve operaya kavuşulacak mı? Yoksa tatlı bir hayal olarak mı kalacak?

Yine 1959 yılının Ankara'sına bakalım. Ankara bir memur şehri ve politikanın merkezi. Devlet Opera ve Balesi, Devlet Tiyatrosu, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası düzenli bir şekilde çalışmalarını sürdürüyor. İstanbul'daki sayıya ulaşmasa bile Ankara'nın da özel tiyatroları var. 1950'de Demokrat Parti'nin yönetimi ele almasından sonra devrin Cumhurbaşkanı, başbakanı, bakanları Devletin tiyatro, opera ve balesi ile yakın ilişkiler kuruyorlar. Bazı sanatçılarla çok dostca, karşılıklı davetler, arkadaşlıklar sürdürülüyor, hatta gönül ilişkilerine varan yakınlıklar kuruluyor.

1958-1959 yıllarında, iktidardaki Demokrat Parti, halk önünde kendisini sıkıntıda hissediyor ve kamuoyunda ne kadar desteklendiğini göstermek için de her gün radyo haberlerinde "Vatan Cephesi"ne, yani kendi saflarına katılanların isimlerinden oluşan çok uzun listeleri okutarak güya güçlü olduğunu duyuruyor. Bu durumda, dostça davrandıkları sanatçılardan da dostluk bekliyorlar. Elbette bu kurumlardan da listeler gönderiliyor. İmza toplayan sanatçılar, çekimser kalanlara gözdağı vermeyi de ihmal etmiyorlar. Açıkcası baskı yapıyorlar.

Nitekim olayları yakından bilen Aydın Gün'ün de bu konuda açıklaması vardır. 1990 yılında İstanbul Devlet Operası'nın yayınladığı "30. YIL" kitabında yer alan "İstanbul Operası'nın Kuruluşu" başlıklı yazısında şöyle diyor:

"Yıl 1959 idi. Ankara Devlet Operası, ki o yıllarda tiyatro ile yapışık yaşıyordu, güncel politikanın bulamacına düşmüş, çalkalanıp duruyordu dört bir yana. Operadaki sanatçıların hemen hepsi, rahmetli tenor Süleyman Güler ve biz (karım ve ben) hariç vatan cephesine girmek zorunda kalmışlardı. Yanılmıyorsam Karll Orff'un 'Die Kluge'siyle Puccini'nin 'Il Tabarro'sunu sahneye koyuyordum. Opera idaresi ve bu idareyi etkisi altına almış bulunan kişilerle hemen hemen her konuda ters düşüyorduk. Eserlerin sahneye konması tamamlanınca, o deveyi güdemeyeceğimizi anladık ve o diyarı (!) terketmeye karar verdik..."

Ankara'dan İstanbul'a gelen Aydın Gün, hemen Muhsin Ertuğrul ile beraber girişimlerine başlıyor. Bu iki değerli sanat adamımız, yoktan var etmekte, sanat ateşi tutuşturmakta ülkemizde örneği az bulunan kişiler. O günkü İstanbul Belediye Başkanı Kemal Aygün'ün uzattığı eli tutuyorlar. Şehir Orkestrası'ndan, Konservatuvar'dan ve Opera Stüdyosu'ndan hazır olan sanatçılarla bir kadro oluşturup, Aydın Gün, 19 Mart 1960'da Tepebaşı Şehir Tiyatrosu sahnesinde saat 21'de Puccini'nin "Tosca" operası ile "İstanbul Belediyesi Şehir Operası"nın perdesini açmayı başarıyor.

19 Mart 1960 akşamı, salonu dolduran seyircinin, operaya gönül veren sanatçıların, sanatçı adaylarının sevinç gözyaşlarını, coşkusunu, alkışlarını anlatabilmek mümkün değil. Sanki bu kadar kısa zamanda bir mucize gerçekleşiyor, gözlerin gördüğüne inanılamıyordu.

Sahnelenecek ikinci eser Puccini'nin "Madam Butterfly" adlı operası oluyor. Yine büyük bir coşku ve istekle çalışmalar sürüyor. Şehir Operası'nda mutluluk yelleri eserken Ankara'da Üniversiteli gençler seslerini yükseltiyorlar, "555 K" parolası ile toplanıyorlar, protestolar, gösteriler birbirini kovalıyordu. İstanbul'da da gençler Plevne marşının sözlerini değiştirip "olur mu böyle olur mu/ kardeş kardeşi vurur mu" diye Beyazıt meydanı'nı inletirlerken 27 Mayıs 1960 askerî yönetimi çıkageliyor.

İstanbul Şehir Operası, onca emekle yeni kurulmuşken elden gidiyor mu şaşkınlığı yaşanıyor. Kemal Aygün, belediye başkanlığından alınıp Yassıada'ya gönderilirken general Refik Tulga Belediye başkanlığını yürütmekle görevlendiriliyor. Yine şaşkın, kırgın bir bekleme süreci başlıyor. Ama bütün kaygılar boşuna. Çünkü opera tasarladığı programı uygulayarak hiçbir engelle karşılaşmadan yoluna devam edebiliyor. 1 Ekim 1960'da "Madam Butterfly" operası, arkasından 12 Kasım 1960'da G. C. Menotti'nin "Konsolos" operası ve böylece devam edip gidiyor.

Şehir Operası'nda çalışmalar, eylül ayında başlardı. 15 Mayıs-15 Haziran tarihleri arasında ilk tatil yapılırdı. 15 Haziran-15 Temmuz tarihleri arasında da Açıkhava Tiyatrosu'nda yaz temsilleri seyirciye sunulurdu. Bütün sanatçılar bayram sevinci içinde yaz çalışmalarını sürdürürlerdi. Hele ışıklar sönüp sanatçılar sahnedeki yerlerini aldıkları zaman Açıkhava Tiyatrosu'nun tamamen dolu olduğunu görünce daha bir canla başla görevlerini yaparlardı. İstanbullu opera sanatçıları, uzun bir bekleyişten sonra sahneye çıkma, opera sanatçısı olma onuruna kavuşmuştu. Yaz ve kış etkinliklerinde hem seyirci, hem de sanatçılar sanki operasız geçen günlerin eksiğini kapatırcasına buluşurlardı. Aydın Gün, Açıkhava Tiyatrosu'nda, Muhsin Ertuğrul da Rumelihisarı'nda Şehir Tiyatrosu sanatçılarıyla nice Shakespeare oyununun tadını sunardı. Açıkhava Tiyatrosu ile Rumelihisarı'ndaki etkinlikler, gerçek bir halk hizmetiydi.

12 Nisan 1969'da, o zamanki adıyla Kültür Sarayı, bugün Atatürk Kültür Merkezi dediğimiz opera binası açılmıştı. Şehir Operası'nın Kültür Sarayı'na geçmesinden sonra Devlet Operası'na bağlanarak İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü adını alması aynı tarihlere rastlar. İyi donanımlı bir yapı, devlete bağlı kadrolar, yeni ve değişik bir izleyici topluluğu, Ankara Operası sanatçıları için hoş bir çekim alanı yaratıyordu. Akın başladı. Kimi anlaşarak, kimi torpil denilen dağları delen güçle İstanbul Devlet Operası'nın kadrolarına yerleşmeyi başardılar. Vatan Cephesi'ne kayıtlar yapılırken yaşanan pislikler unutluup gitti.

Sadece opera temsilleri için kullanımı tasarlanan bu yeni yapı, Devlet Tiyatrosu ile paylaşılıyordu. Kısa bir zaman sonra 27 Kasım 1970'de Devlet Tiyatrosu'nun sahnelediği Arthur Miller'in "Cadı Kazanı" adlı yapıtının temsili sırasında sahnesi ve salonu demir yığını haline gelinceye kadar yanmıştı. Yalnız sanatçılar değil, sokaktaki insanlar bile bu büyük yangını gözyaşlarıyla izlediler. Zarar çok büyüktü. Sahnenin arka tarafındaki odalar, çalışma salonları sular içindeydi. Ne elektrik, ne kalorifer, ne de musluklarda su... Bütün bina harap olmuştu. Çok güzel bir sanat merkezinin yok olmasına mı, ulusal servetin yitip gitmesine mi, yoksa sanatçıların sahnesiz kalmamalarına mı acımalı?..

Kolay kolay pes etmeyen Aydın Gün yine başı çekti. Maksim Gazinosu'nu kiraladı. Gece kulübü diye adlandırılan bu mekân, şirin bir opera salonuna dönüştürülürken Aydın Gün, kışın soğuğundan, inşaatın tozundan toprağından kaçınmadan, işçilerin ve teknisyenlerin başındaydı. Öte yandan İkinci Dünya Savaşı'nı yaşamış, zorlukların sabırla nasıl göğüsleneceğini bilen Viyanalı orkestra şefi Robert Wagner, AKM'nin, itfaiye sularından duvarları sırılsıklam, tabanında göletler oluşmuş, soğuk, ışıksız odalarında çalışmalarını sürdürüyor, koronun genç, dinamik, sevecen şefi Gustav Kuhn'un (şu anda Avrupa'da, dünyanın ünlü şeflerniden biri) candan benimseyerek "benim korom" dediği korosunu aynı zor şartlarda sahnelenecek ilk eser için hazırlıyordu.

Sonuçta Maksim'in küçük ve yetersiz soyunma odalarında sahneye hazırlanma savaşımı verilse de, kulisleri sahneye çıkma sırasını bekleyen sanatçıların sığamayacağı kadar dar da olsa 1971 şubatında perde açılmış, seyirci karşısına çok başarılı temsillerle çıkılmıştı. Hem de ne operalar sahnelenmişti. "Hoffman'ın Masaları", "Tosca", "Lucia", "Cavallaria Rusticana", "Palyaço", "Figaro'nun Düğünü", "La Bohem", "Traviata", "Altın Batının Kızı", "Rigoletto", "Madam Butterfly", "Norma", "Don Carlos", "Don Pasquale", "Anna Bolena", "Saraydan Kız Kaçırma", "Aida", "Köroğlu", "Sevil Berberi", "Andrea Chenier", "Carmen", "Satılmış Nişanlı", "Aşk İksiri", "Turandot", "Don Giovanni", "Manon", "İl Tabarro-Gianni Schicchi", "Faust", "Trovatore". Operetlere gelince; "Kontes Mariza", "Şen Dul", "Çardaş Fürstin", "Çingene Baron". Konserleri de sıralayalım; "Carmina Burana", "Yunus Emre", "Catulli Carmina", "9. Senfoni". Ve bir de müzikal; "Tatlı Charity" (Bu kadar uzun bir liste vermenin gerekçesini yazının sonunda açıklayacağım.)

1976-77 sezonu Şan Sineması'nda sürdürüldü. Sekiz yıllık bir bekleyişten sonra 1978 yılında AKM yeniden açıldı. Bu ikinci açılışta, Kültür Bakanlığına bağlı diğer sanat kurumlarının da aynı binada barınacağı öğrenildiği zaman Maksim'in aranılacağına inanıldı. Paylaşım zorluğu, prova zamanlarının çatışması, çalışma odalarının yetersizliği birtakım huzursuzlukları beraberinde getirdi. Ama bunlardan daha önemlisi, Vatan Cephesi'ne kayıt günlerinden kalma alışkanlıklarla bakanlara mektup yazmalar, el altından yalan yanlış bilgi sızdırmalar, pürüzlerinden, zorluklarından temizlenmiş bir müdürlüğü ele geçirme çabaları başladı. 1978 yılında, hem de ne yazık ki, Ahmet Taner Kışlalı'nın bakanlığı döneminde Aydın Gün emekliye ayrılmak isteğiyle görevini bıraktı. Bunu içe sindirmek mümkün değildi. Bir pislikten, kirlenmeden kendini tertemiz

çıkarmış ve onca yıl fedakârca çalışıp yoktan var ettiği operanın başından Sosyal Demokrat bir başbakan ve kültür bakanının döneminde ayrılmasını anlayabilmek çok zor.

1978'de Aydın Gün'ün ayrılışından sonra her yıl başka bir müdürle karşılaşırdı sanatçılar. Her yıl değişen müdürlerin kendine yakın bulduğu ve o makama getirilişini destekleyen sanatçılara ödül olarak verilen rol dağıtımlarıyla 1987 yılına kadar bir karmaşa ve çalkantı yaşandı.

Yani on yılda on müdür. Bir sanat kurumunda verimliliğin artması için gerekli olan ilkeli, programlı, iç eğitimi geliştiren, sanatçıları ilerdeki yıllara hazırlama planını uygulayamadan harcanan on yıl.

1987 yılında Mesut İktu müdür ve sanat yönetmenliği görevine atandı. Görevde bulunduğu dört yıl içinde 41 kişilik çocuk balesi, 73 kişilik çocuk korosu, 106 kişilik gençlik korosu kuruldu. Bu gruplar pek çok gösterilere katıldı. "Pazartesi Konserleri" adıyla her hafta düzenli konserler verildi. (Bu etkinliklerden amaç, hem halka ulaşmak, hem de sanatçıların iç eğitimi ve gelişmesini sağlamaktı.) Bu programlar Pendik Kültür Merkezi, Kartal Hasan Ali Yücel Kültür Merkezi, Kocaeli Kültür Merkezi, Karadeniz Ereğlisi Kültür Merkezi, Bursa Kültür ve Sanat Vakfı, Marmara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi salonlarında tekrarlandı. 23 Nisan'ı içine alan bir hafta süresince ücretsiz çocuk şenliği (AKM ve Kartal Kültür Merkezi ile dönüşümlü olarak) düzenlendi. Yine 19 Mayıs'ı içine alan "Gençlik Günleri" Kadıköy Haldun Taner sahnesinde bir hafta boyunca ücretsiz olarak gençlere sunuldu.

Geçmiş yıllarda makamından ayrılan bir müdürün, tekrar dönmek için açtığı dava sonucunda, mahkeme kararıyla görevine iade edilmesiyle Mesut İktu müdürlüğü bırakmak zorunda kaldı. Mahkeme kararıyla gelen müdürün yerine dokuz ay sonra 1992 yılında Yekta Kara atandı. Böylece Yekta Kara dönemi başladı. İleride Türk Opera Tarihi yazılacak olursa, herhalde bu dönem, "opera ve medya el ele" olarak adlandırılır. "İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müdür ve Genel Sanat Yönetmeni" unvanını almadan önce rejisör kadrosunda bulunuyor (bir başrejisör ve dört rejisör daha vardı), ayrıca dramaturgluk ile basın ve halkla ilişkiler görevini de yürütüyordu. Yani görsel ve yazılı basına yabancı değildi.

Yeni dünya düzeninde medya çok önemli bir güçtü. 1980'lerde başlayan değişen değerler sistemine girmemek akılsızlık olurdu. Basınla birlikte sistemi kullanmazsan sistem seni harcayabilirdi. O halde bu değişen statüde kolları sıvamak ve bir slogan bulup işe başlamak gerekiyordu. O zamana kadar hep "ilk kadın opera yönetmeni" dedirtmişti. (Oysa ilk kadın opera yönetmeni Saadet İkesus Altan'dır). Evet, ilkler üzerinde durulabilir, örneğin sloganlardan biri "ilklere imza atan kadın sanatçımız" ya da "operada ilk kadın müdür ve genel sanat yönetmeni" olabilirdi. Bu sloganlar benimsendi. Oysa o günlerde Şehir Tiyatroları'nın başında ilk kadın genel sanat yönetmeni Gencay Gürün'dü. İstanbul Devlet Tiyatrosu'nun müdürü de bir ilk kadındı; Tomris Oğuzalp, Bursa Devlet Tiyatrosu'nun müdürü Feyha Çelenk, İzmir Devlet Operası'nda Selmin Günöz müdürdü. Ama medyada alâyişle bahsedilen iki kadın vardı. Biri siyaset dünyasında ilklere imza atan Tansu Çiller (ilk kadın parti genel başkanı, ilk kadın başbakan, ilk kadın dışişleri bakanı), biri de sanat dünyasından Yekta Kara. Operanın başı, İstanbul'da yayınlanan boyalı, boyasız gazetelerden bu gazetelerin yayınladığı kadın dergilerine kadar TV'ler de dahil olmak üzere geniş bir yelpazede basın bültenleriyle atağa geçmişti. Sonuçta giden yazılar akıl süzgecinden geçirilmeden yayınlanıyor, köşe yazarlarından köşesiz yazarlara kadar koro halinde övücü sözler tekrarlanıyor. Trans halinde methiyeler düzülüyor. Nedense basınımız, her sanatçıya övgüde, ilgide böyle cömert davranmıyor. İdil Biret, Gülsin Onay, Gülşen Tatu, Hüseyin Sermet, hele son bir iki yılın önemli sanatçıları Fazıl Say'a ve Yelda Kodalli'ya Yakın günlerde AB.D.'de de Chicago Operası'nda Sihirli Flüt'teki Gece Kraliçesini söyleyen Yelda Kodallı'nın büyük başarısı Cumhuriyet Gazetesinin sanat sayfasında en alt köşede küçücük bir yazıyla duyuruldu. Bu sanatçımız çok ünlü sahnelerde söylediği gibi Viyana Operası'nda etkinliğini sürdürüyor.

Opera değerlendirmelerini artık müzik eleştirmenlerinden çok siyaset yazarları, spordan köşe yazarlığına geçen şakası bol kişiler (Amerika'dan gelen hediyeleri bile duyuruyorlar), magazin basını, kadın dergileri, paparazi programı hazırlayanlar yapıyor. Haksız da sayılmazlar. Örneğin, Turandot operası Danimarka'ya götürülürken aydın kesimin okuduğu gazetelerden üç kadın gazeteci (müzik-opera eleştirmeni değillerdi, ama basında isimleri etkiliydi) gruba dahil edilmişlerdi. Bunlardan biri, temsil sonrasında koro sanatçılarının otel lobisinde ne kadar içten, ne kadar çoşkulu eğlendiklerini gazetesinde yazmıştı. Başka ne yazabilirdi?

Her etkinlikte olduğu gibi sezon başında yine Yekta Kara'nın sahneye koyduğu "Carmen" operası da abartılarak duyuruldu. Bu abartının dozu öyle kaçmıştı ki, bu işi gerçekten bilenler, sahne ve müzik sanatçıları şu anlatım biçimine dolu dolu gülmekten kendilerini alamadılar. 26 Kasım 1996 tarihli Cumhuriyet Gazetesinin kültür-sanat sayfasında "Carmen operasında her türlü dekorun, yelpazelerin, şarap şişelerinin, şalların ve şapkaların özel olarak getirtildiğini ifade eden Yekta Kara, operanın eksiksiz olması için ellerinden gelen her şeyi yaptıklarını da sözlerini ekledi."

diye duyuruluyor. Bu bilgileri basın toplantısında vermiş.

Sahnede gerekli olan her şey, aslına uygun olarak butaforlar tarafından yapılır. Şallar, şapkalar operanın terzihanesinde ve atölyelerinde yine aslına uygun olarak kostüm kreatörünün çizimine göre gerçekleştirilir. Opera sahnesi gazino sahnesi değildir. Gazino şarkıcıları, yeni başlayacakları programdan önce "üç kıyafet değiştirecek, kırmızı ve siyah tuvaletlerini Paris'in ünlü moda evlerinden, beyaz kürklü tuvaletini de İtalya'dan aldı." diye reklâm yaptırırlar ya, bu da öyle bir reklâma benzemiyor mu?

Bir örnekle daha açıklık getirmek isterim. Diyelim, Shakespeare'in Hamlet'ini sahneye koyacaksınız. Babasının yerine tahta geçen amcası kralın Hamlet'e uzattığı, içinde zehir olan şarap kupasını, dönemi inceleyen uzmanlar çizer ve butaforlar yapar. Ne müzelerden getirtilir, ne de antikacı dükkanlarından, müzayedelerden satın alınır. Carmen operasında İspanya'dan getirtildiği söylenen şeyler bir aldatmaca değilse, acaba bu işi gerçekten bilmiyor mu diye kuşku duymamak elde değil. Böyle bir pazarlama, ne tiyatromuzda, ne de operamızda duyulmuştur.

Rejisör "1830'larda geçen öykünün farklı bir yorumla 1930'lara taşınarak sahnelendiğini, bunun çok iddialı bir proje olduğunu" söylüyor. Olay ispanya iç savaşı dönemine aktarılmış. Siyaset ağırlıklı yazılar yazan bir gazete yazarı, operada sahneye çıkartılan cip'ten çok etkilenmiş. Bu yazar, "cip" denilen, her arazide hareket kabiliyeti olan aracın 1942'de, ilk defa ikinci dünya savaşında ABD tarafından kullanıldığını unutmuş olmalı.

Bir başka köşe yazarımız da Yekta Kara'nın halka hizmetinden bahsediyor. Yukarıda, AKM yandıktan sonra Maksim sahnesinde sergilenen opera ve diğer etkinliklerin uzun bir listesini vermiştim. Okurken bu kadar uzun bir listeye ne gerek var demiş olabilirsiniz. Sormak istiyorum. Günümüzde İstanbul Operası bu kadar çok eser sahneliyor mu? Peki, solist sanatçılar ne yapıyor? İki-üç yıl sahneden uzak kalan sanatçı, seviyesini çok zor korur. Bu sanatçılara çalışma imkânı veriliyor mu? Yine yukarıda sözünü ettiğim çocuk korosu, çocuk balesi, gençlik korosu kaldırılırsa, şehir sınırları içindeki sahnelerden etkinlikler çekilirse, örneğin Gülay Atığ'ın Çatalca Belediye Başkanı iken yaptırdığı kültür merkezindeki çocuk oyunları ve resitaller (üstelik Çatalca Kültür Merkezi operanın vereceği etkinliklerde gerekli olan piyanoyu almıştı), teknik grup gitmek istemiyor diye iptal edilirse, Bursa Devlet Tiyatrosu'nun müdürü Feyha Çelenk'le tiyatronun tatil yaptığı pazartesi akşamları, küçük kadrolu opera ve resitaller için protokole bağlanmışken teknik grup yorgun bahanesiyle anlaşma bozulursa hangi halk hizmetinden bahsedilebilir?

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda, 10 Kasım Atatürk'ü anma gününde, yılbaşında, baharda, 23 Nisan Çocuk Şenlikleri'nde, 19 Mayıs Gençlik günleri'nde Ankara, İzmir, daha dün kurulan Mersin operalarında halka açık etkinlikler, stadyum konserleri (60.000 kişilik) gerçekleştirilirken Yekta Kara döneminde İstanbul Operası sessiz kalmıştır. Halka hizmet bu mudur? Anlamak mümkün değil.

Bir de seyirci patlamasından söz ediliyor. 15 milyonluk koskoca bir şehirde, AKM'den başka etkinlik alanı olmayan bir sanat kurumunun haftada en fazla 5.700 seyircisi elbette salonu doldurur. Nüfus yoğunluğu ile orantı kurulursa opera izleme imkânından yoksun olanların sayısının ne kadar büyük olduğu açıkça görülür. Medyanın gözü bu kadar bağlı mıdır?

Eminim, Yekta Kara kendi kendine kaldığı zamanlar, sistemi bu kadar güzel kullanabildiği için çok gülüyordur. Nasıl gülmesin? "Amerika'da opera yöneten ilk kadın rejisörümüz" ve uzun uzun yazılar... "Knoxville Operasında La Bohem'i yönetiyor."(Cumhuriyet, 3.11.1996)

Knoxville Operası diye bir opera bilmiyoruz. Elbette öğrenmek istiyoruz. Meğer 3.798.000 nüfuslu "Tennessee" eyaletine bağlı 111.800 kişilik bir şehirmiş Knoxville. Maalesef devamlı bir operası yokmuş. Bir kısmı kilise korosundan alınan otuz kişilik amatör bir koro, yine otuz-otuz beş kişilik amatör bir orkestra, müzik ve ses eğitimi almış, ama sahne deneyimi olmayan amatör solistler... 1995-96 yılında bu şehirde üç ayrı opera sahnelenmiş. Her bir eser, ikişer defa oynanmış. Gazetedeki koskoca yazının başında rejisör de dahil beş kişilik bir fotoğraf var. Ama altında kim orkestra şefi kim koro şefi, kim hangi rolü üstleniyor, bu belirtilmemiş. Haber, nerdeyse tam sayfa, ama dekoruyla, kostümüyle oyundan bir fotoğraf yok.

Bu satırları yazarken büyük bir acı duyduğumu itiraf etmek isterim. Keşke bu yoz sistem olmasaydı, keşke bu sistemi kendi adına kullananlar bulunmasaydı da ben bu karşı bilgileri aktarmasaydım. Kişiyi en çok kahreden aldatılmışlık duygusu, aptal yerine konmak ve kullanılmak. Koskoca bir kurum, korosu, solistleri, orkestrası ve teknik grubuyla (dekoratörler, kostümcüler, atelyeler, teknisyenler) opera sanatına değil, bir kişiyi var etmek adına hizmet veriyorlar.

657 sayılı memur yasasına bağlı olan opera çalışanları konuşamıyorlar. Ya da "aman şu günlerde kurumu yıpratmayalım" telkinlerini alıyorlar. Şu günleri umursamayan kişi de, alanını genişletmeye devam ediyor. Bu durumda birinin çıkıp Sabahattin Ali'nin öyküsündeki gibi Sırça Köşk'e ilk taşı atması, ya da TV reklâmlarında sıkça gösterilen, yine ünlü bir öyküden uyarlanan filmdeki gibi "kral çıplak" demesi gerekiyordu.

İstanbul Operası 36 yıldan beri hep sanat adına savaşım verdi. İşte, bu unutulmamalı.

"TÜRKİYE BİR SÖMÜRGEDİR!"

* Bakış, Yalçın Küçük, Akış Yayıncılık, İstanbul Ekim 1996, 118 s.

Bir süredir Paris'te yaşayan ve yazan Yalçın Küçük'ün son kitabı *Bakış*, Ekim 1996 tarihli olmakla beraber yazılışları itibarıyla 5 Mayıs 1996 28 Temmuz 1996 arasını kapsayan on yazıyı içeriyor. Bu yazılara bir çeşit basın açıklaması denilebilir ya da yayınevinin terimiyle açıklama-yazılar. Açıklama-yazılar, bir kitap haline getirilmeden önce, sınırlı sayıda ve posta yoluyla, belli 'merkez'lere gönderilmiş. Yayımlanmaları amaçlanmamasına karşın yazıların az bir kısmı *Demokrasi* gazetesinde yayımlanmış. Yazılar, çeşitli somut olayları ve süreçleri birebir gündeme almaları ve bu somutluğa müdahale eğilimini yansıtmaları bağlamında güncel politikaya dair. Başlıkları sıralarsak: 'Habitat dünya soluna karşıdır', 'Olağanüstü Hal artık illegaldir', 'Birleşik Halk Partisi zamanıdır', 'Demirel siyasete kan sokandır', 'Devlet televizyonununu yeniledi: TGRT', 'Refah Partisi kapatılmalıdır', 'Türk bayrağını indirmek, birliği reddetmektir', "Demirel üçüncü Mc'yi kurdu', 'Müslümanın ihaneti karşısındayız' ve 'Göçen yiğitler, işgale canlarını sıkanlardır'. Ancak kuramsal yönsemelerdeki önemli belirlemeler yazıları güncelliğin ötesine taşıyor. Ülkemiz solundaki kuramsal sıkışıklık ve kuraklık düşünüldüğünde böyle ince bir kitapta bu denli ağır topla karşılaşabilmenin bir talih olduğu söylenmeli. En azından savaşmak için kuramsal toplar dökmenin elzem olduğuna inananlar adına...

Kitapta pek çok ilginç saptama, zihin açıcı küçük değinme, itiraz edilebilecek, kabul edilebilecek, tartışılabilecek ama es geçilemeyecek belirlemeler mevcut. Bizce bu saptama adalarının orijin noktasında yer alan yönsemeye göre; Türkiye bir sömürgedir! Türkiye'deki hükümet sömürge hükümeti hem de işgal hükümetidir, polis işgal polisidir!

Bu bakış, Türkiye solunun '80 sonrası saplandığı pek çok tıkanıklığı açmaya adaydır. Küçük'e göre; "Türkiye gericiliği, 1993 Çiller-Güreş-Demirel darbesiyle, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana şekillenen sosyal hukuk sistemine, oluşturulan legalite piramidine karşı da büyük bir taarruz başlatmıştır, böylece, Türkiye'de Tanzimat'tan beri yerleştirilmek istenen pek çok burjuva kurumu yıkılmış ve kavramlar ortadan kaldırılmıştır. Türk Devleti, kendisini deforme etmeye başlamış ve kendisini kendisi yapan kurumları çok geri bir noktaya itmiştir. Açıkça söylendikte: İstanbul ve Ankara, siyaset sosyolojisi açısından, 1918 ve 1920 dönemine dönmüştür. CHP-DSP olarak süren, Jön-Türk geleneğimizden ve Türkiye'nin Kurtuluş mücadelesinden izler taşıyan Halk Partisi tükenmiştir. Artık CHP-DSP, sadece ve sadece, sömürgeci örgütleridir. Tükenme, bir Halk Partisi boşluğu yaratmaktadır. Bu boşluğu doldurmanın en uygun ve umutlu yolu Türk ve Kürt halklarının "Birleşik Halk Partisi"ni yaratmaktır. (Bizce burada parti yerine cephe kavramı da yeğlenebilirdi) Birleşik Halk Partisi için en önemli istek "halk kimliği" olmak zorundadır. Bugün Kürt Kimliğinin tahrip edilmesi bir yana Türk Kimliği silinmek istenmektedir. Bütün sömürgeci organlar Türk Halk kimliğimizi kazıma yarışı içindedirler. Yeni kuşaklarımızda, Türk halk kimliğinin izleri silinmek üzeredir. HADEP, ÖDP, ATV ve İnterStarTV gibi kurumlar ülkemizin büyük bir şehvetle sömürgeleştirilmesi sürecini kolaylaştırmaktadırlar. Refah Partisi ve TGRT gibi merkezi islami gericilikler tüketim toplumuna tepki değil devletin merkezi organlarıdır. İhlas Haber Ajansı Kontrgerilla Film Merkezidir. Bugün dünyanın her yanında insanoğlunun beynini keçelendirme dünya gericiliğinin temel politikasıdır. Katolizmin, yahudizmin ve islamizmin taarruzunun, dünya sosyalist sisteminin yıkılışı ile eş zamanlı olması bir rastlantı değildir. Aydın olmak, keçelenmeye karşı başkaldırıda yatmaktadır. Kemalizme karşı savaş ve Kemal Paşa'ya saygı zorunludur. Mustafa Kemal'in kişiliği ile kemalizmi, Tekelli polis devleti ile Türkiye halkını birbirinden ayrı

tutmaya mecburuz. Mustafa Kemal, on dokuzuncu yüzyılın sonunda, tarihin tanıdığı büyük imparatorluklardan birisi olan Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş yıllarında kişiliğini bulmaya başlayan ve yirminci yüzyılın başındaki devrimci kurtuluş yürüyüşünden etkilenen bir Türk yenilikçisidir. Tarihsel kişilere saygısızlık, Türkiye solunun geleneklerinde yoktur. Mustafa Kemal; Üçüncü Selim, İkinci Mahmut, Namık Kemal, Mithat Paşa, Niyazi, Talat Bey ve Enver Paşa kategorisinde, Türkiye tarihinin kişiliklerinden birisidir. Kemal Paşa'nın kişiliğine küfür, fotoğraflarına tecavüz, Türkiye solunun değil, ilkellerin ve yobazların işidir. Bölgemiz insanı, Kürt Kemalizmi'ne kapılmadan, Ziya Gökalp'e ve İsmail Beşikçi'ye beraberce saygı göstermeyi öğrenmelidir. Eğer İslamcı ve Kürt gericilikleri olmasa, Türkiye Solunun Türk gericiliğini yenmesi çok daha kolaydır. Bir pratikler toplamı olan kemalizm 1980 tarihli eylülist darbe ve 1993 damgalı Çiller-Güreş-Demirel darbesi ile pratik olarak bitmiştir. Türkiye, Amerika'nın bir politika labaratuarıdır. Üçüncü MC hükümeti olan bu sömürge hükümeti Washington'un bir labaratuar testidir. Sömürgeleştirme bir kişilik bozma işidir. Eksiğimiz, aydın hareketimizdir. Ülkemizin, Üçüncü Selim'den başlayan bir yenilikçi aydın birikimi bulunmaktadır. Yenilenmesi ve yeniden yaratılması kısa erimlidir. Açlık grevlerinde yitirdiğimiz yiğitler canlarını kurşun yapıp işgalcilere sıkmışlardır. İstanbul sokaklarına egemen olan terör değil, işgale başkaldırı ruhudur. Ülkemiz, 1918 sonrasındakinden daha acımasız bir işgal altındadır. On sekiz işgalinin başını İngiliz emperyalizmi çekiyordu; şimdi işgal Amerikan emperyalizmi damgalıdır. Ülkemizde her başkaldırı, eninde sonunda işgal kuvvetlerine karşıdır...vb."

Bizce, '80 sonrasında Türkiye'de ağır olarak hissedilen, '89 sonrası tüm dünyada netleşen duruma göre solun ana problemi meşruiyettir. Bu meşruiyet krizi, solun meşruluğunu yitirdiği, solcuların haklılıklarını yitirdikleri, solculuğun haksız bir talepler bütünü olarak algılandığı, tarihin sonu ve kapitalizmin nihai çığlıklarının duyulduğu kısa bir kesit yaratmıştır. Kısa sürer çünkü bu ölümün alternatifi yok demek gibi birşeydir ve ölümün alternatifi yok diye insanlar daha uzun yaşamaya çalışmanın yollarını aramaktan ve hatta ölümsüzlüğü yakalamaya çalışmaktan vazgeçmedikleri gibi kapitalizmi yıkmaya çalışmaktan da vazgeçmiyorlar. Öyle olmuyorsa böyle olacak, orada bulunmuyorsa burada bulunacaktır.

Ancak bu isyancı dinamiğin, içi doldurulmadığı sürece kolayca manipüle edilmesi tehlikesi vardır.

Türkiye solunun '80 sonrasındaki başağrısı üç ana sorunla da (İslami gericilik, Kemalizm'in Tasfiyesi, Kürt Sorunu) başedememesi oldu. Bu sorunlar Türkiye solunu içselleştirdiler, kendi içlerinde bir faktöre dönüştürdüler. Emperyalizmin açtığı alanların dışına çıkılamadı.

Yalçın Küçük'ün tavrı bu gidişi tersine çevirme arzusunu yansıtıyor. Yani Türkiye solunun bu sorunlar altında ezilmemesi, tersine bu sorunları kendi içinde eritmesi, içselleştirmesi ve yoluna devam etmesi.

Tabii bunun için emperyalizmin 'açma!' dediği 41. odaların anahtarlarını çevirmek zorunludur. Küçük, SSCB'nin yeni insanı yaratamadığı için çöktüğünü söylüyor. Bizce de Rahmetov paradigması II.Dünya (Paylaşım) Savaşına dek dayanabilmiştir. Sanayi Devrimi sonrasının, modern sonrası döneminin kısaca post-modern dönemin Rahmetov'unun, doğarsa, çeviri odalarında değil, bu 41. odalarda doğacağı açıktır!

NOT: Belki de Yalçın Küçük, Türkiye'ye dönünce bir Anti-Sömürgeci Kuram Enstitüsü kurmalıdır. Böyle bir okul herhalde kuramsallıkta Frankfurt Okulu'ndan geri kalmaz ama ondan çok daha devrimci olurdu...

**Kıvrımlar, 1990'larda Plastik Sanatlar,* Ali Akay Bağlam Yayınları, İstanbul Ekim 1996, 284 s.

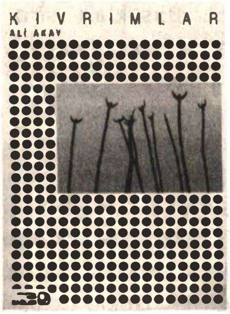

Ali Akay, Paris'te Sosyoloji, Felsefe ve Siyaset Bilimi okumuş. *Türklerde Devletçi İktidarın Oluşumu* adlı tezini 1986'da savunmuş. Halen Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi. Çeşitli dergilerde sanat-sosyoloji ve felsefe makaleleri yayımlanıyor. Yapısalcılık sonrası Fransız düşünürlerine ağırlık verdiği *Tekil Düşünce* (Afa Yayınları, 1991), Michael Foucault, *İktidar ve Direnme Odakları* (Bağlam Yayınları, 1995), sosyallikler analizi anlayışını örneklendirdiği İstanbul'da *Rock Hayatı* (Derya Fırat, Mehmet Kutlukan, Pınar Göktürk ile birlikte, Bağlam Yayınları, 1995), sanat-sosyoloji görüşünün bir sonucu olarak *Pisuarın Bir Dekonstrüksiyonu* (E.Zeytinoğlu ile, Urart, 1991) ve yazılarını topladığı *Konumlar* (Bağlam Yayınları, 1991) gibi

telif kitaplarının yanısıra yine aynı dönem Fransız düşünürlerinden çevirileri de bulunmaktadır: Gilles Deleuze-Felix Guattari, *Kapitalizm ve Şizofreni I* (Göçebebilim İncelemesi: Savaş Makinası, Bağlam Yayınları, 1990), *Kapitalizm ve Şizofreni II* (Kapma Aygıtı, Bağlam Yayınları, 1990), *Gilles Deleuze-Claire Parnet, Diyaloglar* (Bağlam Yayınları, 1993) Felix Guattari, *Üç Ekoloji* (Hil Yayınları, 1990). Ayrıca şimdiye dek beş sayısı yayımlanmış olan *Toplumbilim* dergisini de hazırlamaktadır.

Kitaptaki yazılar üç bölümde toplanmış: *Kıvrımlar Üzerine Kuramsal Tartışmalar ve Kuramcılar, Sergiler ve Sanatçılar, ve Gündelik Yaşam: Polüler Kültür ve Reklam.*

Türkiye'de sanat ortamı içinde gelişen söylemin 1990'lardan itibaren farklı bir boyuta büründüğünü belirten yazar bu ortam içersinde kendisini ilgilendiren olguları şöyle sıralıyor: "Sanat ve Sosyolojinin birbirini yakından takip etmesi; felsefe ile sanat arasındaki bağların yapısalcılık-sonrası ve yapıbozum bağlamında genişlemesi; sanatçıların açtıkları sergilerde gösterdikleri işler arasında sosyolojik ve siyasi-tarihi boyutların ön plana çıkmaya başlaması ve salt estetik kaygıların yerini sanat mekanına ait kaygıların almaya başlaması. Bunlar arasında siyaset ve sosyoloji alanından sanat alanına doğru yapılan küçük ve hatta kapsamlı yolculuklar söz konusu edilebileceği kadar, aynı şekilde, sanattan siyasete ve sosyolojik yorumlara doğru ilerleyen bir kaçış çizgisinin anti-estetik boyutları beraberinde taşıması ele alınabilir sorunsallaştırmalar arasında bulunmaktadır."

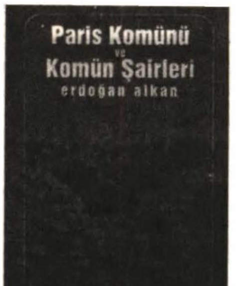

Paris Komünü ve Komün Şairleri, Erdoğan Alkan, Evrensel Basım Yayın, İstanbul Kasım 1996, 255 s.

Şiir kültürümüze şiirleriyle, çevrileriyle ve araştırmalarıyla çok sayıda katkıda bulunmuş olan Erdoğan Alkan'ın hazırladığı bu çalışma yazınımızdaki önemli bir boşluğu dolduruyor.

1871 Komün Devrimini 1863 seçimlerinden alıp Komüncülerin yenilişine dek getiren inceleme bölümünün ardından gelen Komün şairleri bölümü aynı zamanda bir antoloji olarak da düşünülebilir. Bu bölümde yeralan Komüncü şairler şunlar: Charles Bonnet, Maurice Boukay, Eugéne Chatelain, Gaston Cremieux, Emile Dereux, Victor Hugo, Clovis Hugues, Jules Jouy, Roussel De Méry, Louise Michel, Eugéne Pottier, Théodore Six, Jules Valles ve Arthur Rimbaud. Son bölüm ise Komün sanatının ve şiirinin Fransa'daki etkisine ayrılmış...

GÖKKUŞAĞI YAYINLARI!

* Gökkuşağı yayınları ne zaman kuruldu, kuruluş amaçları arasında neler sayılabilir, neden Gökkuşağı?

* *Gökkuşağı yayınları 1995 yazından beri faaliyette. Kuruluşumuzdan bugüne 10 kitap yayımladık. Kitap sayımız ve yayın dünyasına katılışımız arasındaki orandan da anlaşılacağı gibi, sürekli değil, kaliteli kitap basma kaygısıyla davranıyoruz. Elbette ki mükemmele ulaşmak zordur, ama hatayı en aza indirmek mümkündür. Biz de böyle yapıyor ve içeriği kadar, biçimiyle de ilgili kaygılar taşıyoruz kitaplarımız için.*

İsmimizi Gökkuşağı'nın, değişik tonların oluşturduğu ayrı bir güzellik, bir uyumu simgelemesi nedeniyle seçtik. Farklılıklar genelikle kavgayı getirirken, bizim amacımız o farklılıkların bütününden oluşan tek ve ana renge, yani ana doğruya ulaşmak yolunda bir soluk olabilmek. Bilindiği gibi Gökkuşağı'nın bütün renkleri üst üste konursa tek bir renge ulaşılır.

* Yayınevinizin bünyesinde hangi görevlerde kaç kişi çalışıyor?

* *Yayınevimiz tabiri caizse tek tabanca çalışan bir yayınevi. Yayınevinin sahibi, dizgicisi, redaktörü, dağıtım ve ödemeler sorumlusu neredeyse tek kişi: Kıymet Mucek. Kısa bir süreden beri Savaş da bu işleri paylaşıyor. Tabii ki tek tabanca çalışmak, dışarıdan yardım almamak demek değil. Bu konuda en birinci isim, çeviri, redaksiyon ve kitap seçimi konusundaki vazgeçilmez desteğiyle Ahmet. Adını zevkle anıyorum.*

* Gökkuşağı Yayınlarının yayın politikası nedir? Bugüne dek yayımladığınız ve bundan sonra yayımlayacağınız kitaplar bazında dizilerinizi nasıl kurduğunuzdan söz edecek olursak?

* *Gökkuşağı yayınları geniş bir yelpazeye sahip. Bu yalpazenin sınırları demokrasiye karşı olmamakla çizilebilir. Bu yelpaze içinde yayın politikamızın temel taşlarını oluşturan iki ana nokta var. Bunlar: Türkiye ve dünyadakı gelişmeleri anlamamıza yardımcı olacak alternatif tarih yazımına katkıda bulunmak ve dünya edebiyatından çevirilerin ülkemiz yayıncılığında tuttuğu yere inat, kendi yazarlarımızı yaratmak, geliştirmek ve dünyayı tanıtmak. Bunun için Türkiye'den ve çeviri olmak üzere siyasi tarihimize ışık tutan biyog-*

rafik kitaplarımız, derlemeler dizimiz, belli açılardan oldukça benzer koşulları paylaştığımız Meksika, Kolombiya gibi ülkelerden araştırma çevirilerimiz var. Edebi sayılabilecek ilk kitabımız Varoşta Kadın Olmak olmuştu. Şimdi Türkçemize katkıda bulunmak için bir edebiyat dizimiz var artık. Bu dizide kendini kabul ettirmiş kalemleri bulamayabilirsiniz, ama bu isimlerin kendilerini kabul ettirmeye yetecek yetenekte olduklarını göreceksiniz. Klasik yayın dünyası tabiriyle edebiyat dizimizden şu anda üç kitabımız var tezgahta. Birincisi Nalan Türkeli'nin Düşlerimde Sen De Varsın isimli öykü kitabı. Ardından Bilal Türker'in Annemin Kocası ve Umuda Tapanlar isimli iki romanı yayımlanacak. Siyasi dizimizdeyse Mahir Çayan'ın Teorik Yazılar derlemesinden sonra ismi bizde saklı iki yeni derlememiz var. Bir kitap da Almancadan gelecek: Baader-Meinhoff (RAF)'a ilişkin bir siyasi tarihçe.

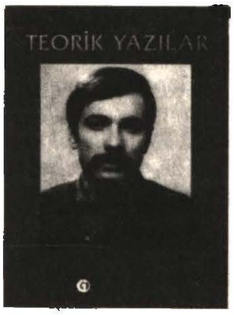

* Yayıncılık dünyamız hakkında ne düşünüyorsunuz?

** Yayın dünyasının sorunları üzerine konuşursak; "bir dokun bin ah işit" deyiminin ete kemiğe büründüğünü düşünebilirsiniz. Sorunlar çok. Birincisi artık bir Türkiye klasiği haline gelen ekonomik sorun: maliyetler ve satış yüzdeleri. İkincisi bu ekonomik zorlukların körüklediği para kazanmanın her yolunu mübah gören anlayışıyla iyice şaha kalkmış korsan yayıncılık. Üçüncüsüyse medya dünyasıyla beraber yayıncılığın da hızla tekelleşmesi. Bu tekelleşme okurların seçimini kendi eline geçirme mücadelesine yol açıyor ve gerçek okur/güdümlü okur dengesini ikinciden yana zorluyor. Bütün bunların tuzu biberi var bir de: Düşünceyi en büyük tehlike addeden Ceza Yasaları.*

Yayıncılığımızın geleceği derseniz tek yol var: iyi olmak zorunda. Bir ülkenin içinde bulunduğu durumu en iyi anlayabileceğimiz nokta düşünce ve kültür üretiminin içinde bulunduğu koşullardır bence. Bugünkü koşullar bir yana, yarın, Türkiye ve toprakları üzerinde yaşayanlarla beraber, o topraklarda yaşayanların ifade aracı yayın dünyası açısından da iyi olmak zorunda. Yarının güzelleşmesinde minicik bir damla olabilirsek ne mutlu bize.

GÖKKUŞAĞI YAYINLARININ BUGÜNE DEK YAYIMLANMIŞ KİTAPLARI:

* Lümpen Burjuvazi Lümpen Gelişim, Andre Gunder Frank, çev. A.Yılmaz, İstanbul, Temmuz 1995, 143 s.

* Marx'ın Sosyolojisi, Henri Lefebvre, çev. Selahattin Hilav, İstanbul, Temmuz 1995, 160 s.

* Varoşta Kadın Olmak, Nalan Türkeli, İstanbul Kasım 1995, 151 s.

* Bir Teröristin Anıları, Boris Savinkov, Çev. Kıymet Yıldırım, İstanbul, Kasım 1995, 220 s.

* Mahir, Turhan Feyizoğlu, İstanbul Şubat 1996, 575 s.

* Deniz, Turhan Feyizoğlu, İstanbul Mayıs 1996, 286 s.

* Ülke ve Özgürlük, Marcos'un Mektupları, çev. Ahmet Akif, İstanbul, Ağustos 1996, 197 s.

* Salsa! Havana Ateşi, Hernando Calvo Ospina, Çev. Bülent Topbaş, İstanbul, Eylül 1996, 127 s.

* Teorik Yazılar, Mahir Çayan, İstanbul Eylül 1996, 341 s.

* Uyuşturucu, Gerilla ve İktidar, Ricardo Knabe, çev. Seyla Kaya-Saliha Nazlı Kaya, İstanbul Kasım 1996, 160 s.

Acı Veren Güzellik

Güngör GENÇAY

Hazırlamakta olduğu romanı, Adana'da toprak emekçileri arasında edineceği deneyim ve tanıklıklar sonrası tamamlamayı amaçlayan Reşat Enis, aynı zamanda Adana'da çıkmakta olan *Bugün Gazetesi*'nin de yazıişleri müdürlüğünü yapıyordu. Onun İstanbul'a döndüğü ve Çoban Yurtçu'nun aynı gazetede, aynı görevi üstlendiği zaman 1950'li yıllardı.

Öğretmenlikten ayrılan Çoban Yurtçu, Cumhuriyet Gazetesi'nin de bölge temsilcisiydi. Tanıyanlar, onun her doğru ve güzel şeyi sahiplendiği ve yardım elinin ezilen her insana uzandığını söylüyorlar. Adana'daki çoğu sanatçıya gazetenin sayfalarını açtığını ve gençleri olabildiğince eğitmeye çalıştığını belirtiyorlar.

Köy Enstitüsü'nde okurken komünist diye linç edilip bir köşeye atılan Kemal Bayram Çukurkavaklı, daha sonra okuldan kovulmuştu.Ama yerleşmiş olduğu Adana'da bir türlü iş bulamıyordu. Onun elinden tutan ve ekmek kavgası yaptığı dönemde desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Çoban Yurtçu'ydu. İşte bu Çoban Yurtçu'nun 1945 doğumlu olan oğlu Işık Yurtçu, Kemal Bayram Çukurkavaklı'nın Ankara'da çıkarmakta olduğu *Yenigün Gazetesi*'nde gazeteciliğe başladı. 1969 yılında girdiği mesleğini çeşitli gazetelerde sürdürdü. Son olarak 1992 yılında *Özgür Gündem* yazı ailesine sorumlu müdür olarak giren Işık Yurtçu, gazetede yayımlanan, ancak kendisinin yazmadığı yazılardan ve haberlerden ötürü 16 yıl 10 ay hapis giydi. Gerisi belli. 28 Aralık 1994 günü onu evinden alıp mapushaneye kapattılar.

Işık'ı tanıyanlar ondaki dingin yüz ifadesini ve içtenliğini kendi yüreklerinde çok eski zamanlara götürürler. Başka bir deyişle, içindeki fırtınaları dışa vurmayan bir denizdir Işık Yurtçu. Kötü olacak şeylere, sanki önceden hazırlıklı gibidir. O nedenle kızgınlığına ve dargınlığına pek rastlayamazsınız. Ama şimdi: "korunması gerekli bir basın özgürlüğü varsa, ben niye buradayım" diye sorarak kırgınlığını şöyle dile getiriyor: "Özgür Gündem Gazetesi'nde çıkan ve benim yazmadığım yazı ve haberler nedeniyle yediğim 16 yıl 10 ay cezayı olağanmış gibi gören meslek örgütlerinin duyarsızlığına kırgınım... Gazeteciler Cemiyeti'nin çıkardığı Bizim Gazete'de, New York'daki Gazetecileri Koruma Örgütü'nün bana verdiği ödül haberini (Türk gazetecisine bir ödül) diye duyuranlara kırgınım. O haberi yazan kişi, benim Türkiye'de değil de Amerika'da olduğumu zannediyorsa, Işık Yurtçu olduğumu da bilmiyorsa daha da kırgınım... Aynı cemiyetin meslek divanı toplantısı için gönderdiği mektubun eski adresime postalanmasına kırgınım. Onlar galiba benim hapishanede yattığımın farkında bile değil. Gerek Gazeteciler Cemiyeti'nin gerek Basın Konseyi4nin olmayan basın özgürlüğünü koruyamayacağız demeçlerine kırgınım..." diyor.

Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü'nün de ödülünü alın Işık, yine hapishanede. Demek ödüller ve şimdiye dek yapılan uğraşlar yetersiz. Bu olgu, başka girişimlerde bulunmanın gereğini ortaya koyuyor. Özellikle bu girişimlerin yine de, mensubu olduğu *Gazeteciler Cemiyeti* tarafından yapılması daha da anlamlı olacaktır.

Aralık ayının başında gönderdiği bir mektupta:

Geçtiğim ay içerisinde basın özgürlüğü sıkça gündeme geldi. Olmayan bir özgürlük; korunmaya, savunulmaya çalışıldı. Önü açılıp gerçek bir basın özgürlüğü isteme yerine havanda su dövüldü..." demiş ve şimdi ancak eski fotoğraflardan tanıyabileceğim Nihat Ziyalan'ın kendisine adadığı bir şiiri mektubunun ekinde göndermiş.

Nihat Ziyalan, çok seneler önce Avustralya'nın Sidney şehrine yerleşen şair ve yazar bir arkadaşımız. Gönderdiği şiir, onun sanatsal uğraşılara orada da devam ettiğini göstermesi bakımından bizi sevindirdi. Onun *"Diyarbakır Cezaevi"* * adıyla yazdığı şiiri Işık Yurtçu'yla simgeleşen ve halen mahpushanelerde bulunan 143 gazeteci arkadaşımıza göndermek, hepimiz için acı veren bir güzelliği içermiş olacak.

* Nihat Ziyalan'ın şiiri arka iç kapaktadır.

Şiirin Yazımı Ve Toplumcu Anlayış

Cafer YILDIRIM

İmla ya da yazım bir dili yazı boyutunda genel kabul ve algılayış yönünde biçimlendiren, yönlendiren kurallar bütünüdür.

Yazım o dili okuyan herkesi ilgilendirmekle birlikte ilginin yoğunluk cephesinde "yazanlar" bulunmaktadır. Yazan kişi okuyacak olana iletmek istediği anlamı kurduğu, niyet ettiği biçimde ulaştırabilmek için onun algı merceğinin belirleyenlerine, yani yazım kurallarına başvurmak zorundadır. Yoksa mesajı eksik ya da yanlış anlaşılabilir. Yazım kurallarının en fazla yazanı ilgilendirmesi gerçeği yanında bu noktada bir başka olguyla karşılaşıyoruz. Yazımın ,işlevi öncelikle okuyana yöneliktir.

Yazım olgusunun bir parçası olan noktalama işaretleri de iletimde önemli pay sahibidir. Anlam sınırlarının ayrılması, anlam ayrıntılarının iletilmesi, türsel farklılıkların belirgin kılınması, okunuş esnasında ortaya çıkabilecek kargaşa ya da okunuş tekniğinden kaynaklanabilecek karışıklıklara yazı zemininde önlem alınması ve benzeri işlevleri yerine getiren noktalama işaretleri gerçekte dil bütünlüğünün bir parçası değil, onun iletiminde kullanılan gereçtir.

Bütün bu açıklamaları yapmaktaki amacım bir başka konunun yazım boyutuyla ilgili tartışmaya geçmek içindir. Konu şiir ve şiirle ilgili olarak yazım. Hatta şu şekilde söyleyiş daha uygun olur: Şiir ve Yazım.

Bugün Türk şiirindeki eğilimin noktalalama işaretleri ve büyük harf kullanımdan kurtulmak yönünde seyrettiği bir gerçek. Bu yönelimin genel karakter tanımlamasını hak edecek bir düzeyde yaygınlık kazandığı da görülüyor. Bu genel yönelimin yakın bir gelecekte temel bir karakter niteliği kazanacağını öngörmek hiç de güç değil.

Ama neden şiir alanında böylesi bir gelişme başgösterdi de, roman ya da makale türleri klasik yazımın sınırları içinde, zaman zaman itiş kakış da olsa onunla kökten bir sorun yaşamadan sulh içinde, varlıklarını sürdürdüler? Bu durumun şiirin özgülüne ilişkin cevapları olmalı değil midir?

Benim okuduğum, noktalama işaretlerini büyük ölçüde dışlayan, büyük harf kullanımını rafa kaldırmış ilk şiirler Atilla İlhan'a aitti. Bu şiirlerin toplandığı *Duvar* adlı kitabın ilk baskı tarihi 1948. Atilla İlhan'dan sonra Hasan Hüseyin ve Yaşar Miraç'ın şiirlerinin de aynı tarzda olduğunu gördüm. Nazım'ın *Saman Sarısı* da bu açıdan dikkat çekiciydi. *Saman Sarısı*'nda sadece özel isimler büyük harfle başlıyordu ve noktalama işareti olarak kesme işareti bu özel isimlerle birlikte kullanılmıştı. Bu şiirin yazılış tarihi ise 1962.

Her yeniliğin tohumları tarihte saklıdır. Her yeniliği anlamak için özellikle tarihe bakmalıdır. Tarihle hiç ilgisiz sandığımız durumlar bile bir biçimde tarihseli içerir, korur, saklar ve gizlerler.

Bu bilinen çetin yasanın gücü önünde ben de yazımın Türkçe tarihine bakmadan geçemedim.

Türkler tarafından M.S. 4. yüzyılda kullanılmaya başlayan, 8. yüzyılda Moğalistan'da genel bir alfabe özelliği kazanan Göktürk yazısında noktalama üst üste iki noktasından oluşuyor. Bu işaret kelime ve kelime gruplarını ayırmak için kullanılıyor.

8. yüzyılın ikinci yarısından 16. yüzyıla dek kullanılan Uygur yazısında nokta, iki nokta ve nadiren de olsa ikiden fazla noktalar çoklukla iki cümle arasına konuyor. İki nokta çoğu zaman da iki eşit cümle arasında kullanılıyor. Noktalar Mani metinlerinde kırmızı daire içine alınıyor.

Halk tarafından "Eski Yazı" diye adlandırılan, 10. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar en uzun süre kullanılmış olan Arap alfabesinde müstakil anlamda noktalama işaretleri sözkonusu değildir. Bu yazıda işaretler ancak harflerin bir parçası durumundadır. Şedde, tedvin, sükun, vasla, üstün, esre, ötre gibi işaretler ya bir sesin karşılığıdır ya da bir sesin ses değeri ile ilgilidir.

Göktür, Uygur ve Arap yazısında büyük-küçük harf ayrımı da yoktur.

Biz nokta dışındaki noktalama işaretleriyle olduğu gibi büyük-küçük harf ayrımıyla da Latin yazısıyla birlikte tanıştık. Falih Rıfkı Atay daha fazla olan işaretlerin bir kısmının Mustafa Kemal'in isteği ile atıldığını, yazı sisteminin kolaylaştırıldığını söyler.

Bütün bu açıklamalardan amacım Türk şiirinin bugünkü yazım tutumuna tarihsel bir temel bulmak değil. Hatta böylesi bir tarihsel temelin, geleneğin konumuz açısından belirleyici olmadığıdır. Şiirin noktalama işaretleri ve büyük harf kullanımını dışlayan yazım tutumunu geçmiş alfabeler bağlamında açıklamak biçimsel benzerliğe takılmak olur. Kimi şairlerin geçmişi örnek aldıklarını, geçmişin yazım gerçeğinden esinlendiklerini varsayabiliriz. Bu durum, o şairlerin öznel niyetlerinin temel bir eğilim düzeyine yükselmesinin, kişisel uygulamalarının yaygın bir

tutum halini almasının açıklaması değildir.

Geçmişin alfabeleriyle bugünün yazımı arasında kurulabilecek ilgi ancak Türk toplumunun dili kullanma, dili yazı düzlemine aktarma tarzı üzerinden mümkün olabilir ki, bu tarzın belirleyenlerinin, belirgin özelliklerinin neler olduğu başlıbaşına bir araştırma konusudur. Konunun ayırt edici ve dikkat çekici boyutu şudur. Yaşanmış bir tarihe ait yazım ile benzerlikler taşıyan ancak şiirin yazımıdır. Bu durum da geçmişin "mihrak olma" olasılığını tesadüfi bir konuma itmektedir. Asıl olan şiirin kendi gerçeğine, doğal oluşumuna ilişkin bir niteliktir.

Şiir ile dilin ilgisi herkesin bilgisindedir. Şiir ağırlıklı olarak dil etkinliğidir. Bu etkinliğin gücü gündelik, genel dilin gündeliğinden, genelliğinden uzaklaştırılabilme derecesiyle ölçülüdür. Tabi ki şiir de o toplumun, o halkın kelimeleriyle konuşur. Fakat şiire giren sözcükler artık "o sözcükler" olmaktan çıkmıştır. Sözcüklerin oluşturduğu sözdizimi de mevcut gramerin kurallarına sahip olmakla birlikte bunun ötesinde yeni bir bireşimin, yeni bir mantık uygulmasının ürünüdür. Bu sözcük ve cümleler artık bir sınırı aşmışlardır ve çağrışım alanının, bir yaratım atmosferinin öznesi durumundadırlar. Her zamanki anlamlarından sıyrılmış, etki ve işlevlerinden uzaklaşmış, şiir gerçekliğiyle belirlenilen bir yaratımın parçası olarak var kılınmışlardır. Çünkü şiir coğrafyasında herkesin kulandığı dil bir kenara bırakılmış, yeni bir dil formu oluşturulmuştur. Üstelik bu dilin ayrık yönlerinden biri de müziksel bir içerik taşımasıdır. Her şiir ilettiği duygular, aktardığı mesajlarla birlikte işitilen bir müziktir de. Eğer şiir müzikten yoksun bırakılsaydı şiirliğini yitirirdi değil ama, kanatlarından birisi eksik olurdu, o uçamazdı.

Ritme ve armoniye dönüşmüş dilin, bu tarz yeni bir bireşimin , bildik ya da farklı yöntemlerle sözcüklerin birbirine eklemlenmesi, birbirini besler bir ilişkiye sokulması ekseninde hayat bulmuş çağrışım dizgesinin, ezgi mihrakının hayal esenliği ve algı atmosferinin, kısacası şiirin düz, herkesçe kabul edilir, uygulanmasında anlaşmaya varılmış yazım kurallarına ihtiyaç duyması beklenebilir mi...

Bir şiirin satır sıralanışı, satır öbeklenişi, sözcüklerin hizası gibi biçimsel yapısına ilişkin unsurlar da aslında özün yansıtımıyla ilgili ve öze ilişkindir. Bu bakımdan da şiir, genel dilin cümle yapısı, cümle ayrımı ile farklı bir konumdadır.

Ne var ki sosyalist gerçekçilik adına yazım kurallarına sahip çıkanlar da var. Sosyalist gerçekçi şiirin anlam ağırlıklı olması ilkesini dayanak edinen bu kişiler, anlamın yazım kuralları ile açık biçimde sunulduğu tezini ileri sürmektedir.

Noktalama işaretleri merkezli olmak üzere yazım kurallarıyla ilgili M.H.Doğan'la Çetin Boğa arasında yaşanmış tartışma bu açıdan ilginçtir. Çetin Boğa'nın *Nar Çiçekleri Şiir Bülteni*'nde yayımlanan ve Mehmet H.Doğan'ın tepkisini çeken yazısının tartışmanın odaklandığı bölümü şöyledir: "Şiirin, dilin gramer kurallarına *uymaması* gerektiği hakkındaki iddialar saçmadır. Anlamı savunan şiir; Ses, ölçü ve ahengine göre noktalama kullanmalıdır. Dilin kelime hazinesi, gramer kurallarına uygun düşecek, onu bozmayacak uyumlu kelimelerle zenginleştirilir..." (Nar Çiçekleri Şiir Bülteni, Sayı 5, 1986)

İNSANCIL ÇANAKKALE TEMSİLCİLİĞİ ÇİÇEK AÇTI

Şiir, fotoğraf, tiyatro, kültür ve tarih sohbetleriyle BAHARI MÜJDELİYORUZ.

Şubat Ayı Etkinlikleri

ŞIIR
Anadolunun sesi: Ahmet Arif
24.2.1997 Saat 18.30

KÜLTÜR
Postmodernizm Nedir?
25.2.1997 Saat 18.30

FOTOĞRAF
Güneşin Gözleri Çocuklar
26.2.1997 Saat 18.30

TARİH
Tükeniş ve Umut: YDD ve Zapatistalar

TİYATRO
Tiyatro ve Din
28.2.1997 Saat 18.30

Emekçi Şair Nevruz Uğur

Müslüm KABADAYI

Yanılmıyorsam 1994 İlkbaharı'nda *İlkyaz Büfe*'de (Antakya) tanıştık onunla, ilkez. Müzik dışında karikatür çalışmalarıyla da dikkatimi çeken, ancak saflıkla oblomovluğu davranışlarında bütünleştiren Kemal Gönen arkadaşımın bir tanıdığı olarak sıcaklık duymuştum Nevruz Uğur'a...

Bir ara sık olmayan görüşmelerimiz, son zamanlarda yoğunlaşmaya başlamıştı onunla. *İnsancıl*'ı okuduğunu, şiir yazdığını öğrendiğim Nevruz Uğur, *İnsancıl Antakya Temsilciliği*'nin üretken çalışmalarıyla birlikte, göçmen olarak yaşadığı Hasanlı köyünden Antakya'ya daha sık gelip gitmeye başladı.

O, bir göçmendi. Kendi yurdunda göçmen olanlardan...

1955'te Samsun Bafra'ya bağlı bir köyde dünyaya gelen şairin yaşam kırıntılarını, birçok konuşmalardan süzerek bir bütün haline getirmeyi, *İnsancıl* aracılığıyla edebiyat dünyasına tanıtmayı uygun gördüğümü belirtmeliyim. Çünkü, bu toprakların soluğunu içselleştirmiş nice şair, kendi iradeleri dışında belirlenen yayın dünyasının çemberini kıramadan eriyip gitmekte... ya da çoğu kere zamanında kıymeti bilinmemektedir. Bu çerçevede kırkbir yaşındaki Nevruz Uğur'un sanatçılığını, kişiliğini ve diğer yönlerini fazla yanılgıya düşmeden dillendirmek istiyorum.

Onunla her karşılaşmamızda, görüşmemizde dikkatime çeken ilk özellik, derinleşen bakışı ve kızaran burnu olmuştur. Gözlerinde yaşamın zenginliğini, kızaran burnunda da onurluca yaşama isteğini görüyordum. Bunda yanılmadığımı, yaşadıklarını öğrendikçe ve şiir serüvenini, şiire bağlılığını kavradıkça daha iyi anladım. Umut ve isteğim, bunun edebiyat dünyasınca da farkedilmesidir.

Nevruz Uğur, resmi okul dışında erinlik dönemini, Süleyman Hilmi Tunahan'ın kuruculuğunu yaptığı ve kamuoyunda "Süleymancılar" olarak tanınan Kuran Kurslarında geçirmiş. Bu kurslarda, giyim kuşamı ve özgürlüğüne düşkün davranışları nedeniyle birkaç kez sürgüne gönderilmiş. Sinemaya gitmesi bile, sürgün nedenlerinden biri olmuş. Kendisinden bunu öğrenince, 1971'de *Maraş İmam-Hatip Lisesi*'ni yatılı olarak birincilikle kazanmam ve orada geçen 24 günlük çetin mücadelem aklıma geldi. Birden örtüşen yönlerimizin olduğunu farketmek, beni heyecanlandırdı. Çünkü onun bu kurslardan ayrılıp İstanbul'da yaşayan ailesinin yanına 1970'lerde gitmesi ile benim *Maraş İmam-Hatip Lisesi*'nden ayrılıp *Adana Düziçi İlköğretmen Okulu*'na gitmem arasında, aydınlanma sürecimizin başlaması bakımından benzerlik söz konusuydu. Buna vurguyu şu açıdan yapma gereği duyuyorum. Türkiye'deki siyasi gericilik, kapitalistleşen devlet nezdinde 1970'li yıllardan itibaren İmam-Hatip Liseleriyle Kuran Kurslarını, devrimci halk aydınlanmasının önüne Çin Seddi gibi dikmeye çalıştı. 12 Eylül süreciyle de bunu pekiştirdi. En somut anlatımla din-tarikat alanında Fetullah Gülen, kapitalist devlet içinde faşist çeteleşmenin sembolu olarak da Abdullah Çatlı-Sedat Bucak, bu sürecin sembolleridir. Türkiye kapitalizminin "Aşiretçi kölelik" ile "tarikat sermayesi"ni Türkiye halkının ensesinde sistemli bir biçimde boza pişirmek için güçlendirmesiyle, devrimcileşmesi ve işçi sınıfı biliminden feyz alarak kendi kaderlerini tayin etmesi gereken toplumsal dinamiklerin önüne set çekilmeye başlandığını görmekteyiz. O yıllarda, yoksul köylü çocukları olarak bizlerin, bu çarkı kırarak özgürleşmemizin motivasyon boyutunu, bugünkü koşullar açısından çok önemsiyorum. Nevruz Uğur'un da çok önemsediğini görmek, çok sevindirici... Niye sevindirici olduğuna da yer yer göndermeler yapmak kaydıyla yolculuğumuza devam etmek istiyorum.

15-16 yaşlarındayken Bafra'da yayınlanan *Zaman Gazetesi*'nde dini yazıları ve şiirleri yer alan Nevruz Uğur'un, ortaokul öğrenciliği de mücadeleci bir çizgide geçer. Ortaokuldayken yazdığı *Foya* adlı bir piyesi sahnelenmek üzereyken, rol alan yobazlardan birinin engellemesiyle, oyun izleyiciye ulaşamaz. Kendini gerçekleştirme ve sanata yönelik çabaları, eğitim sisteminin tekdüze uygulamalarına çarpar. Kapitalist eğitimin acımasız uygulamlaarına Lise 1'deyken maruz kalır ve okulu terk eder. Onun için okul, yaşamın ta kendisi olmaya başlar.

Birçok iş arayışından sonra İstanbul Aksaray'da kahve açıp "kahve kültürü"nden de geçen Nevruz Uğur, Bafra'daki köylerinin baraj altında kalması nedeniyle Eylül 1991'de Antakya'ya bağlı Hasanlı köyüne, göçmen evlerine gelir ve yerleşir. Burada bir yandan kahvehane açarak köylüyle diyalog kurmaya başlayan şair, diğer yandan Hatay insanını tanımaya, edebiyat ve siyaset çevrelerini yavaş yavaş gözlemlemeye başlar. Son zamanlarda *İnsancıl Antakya Temsilciliği, Defne Gazetesi, Kardelen Dergisi*'yle sanatsal üretimleri bazında ilişki kuran Nevruz Uğur'un, edebiyat dünyasıyla ilgili yaşadıklarına, şiir anlayışına dönmek istiyorum.

İnsanın uyanışı, yaşamın süzgecinden geçen bilgi, deneyim kırıntılarının bir bilince dönüşmesi, özellikle bilimsel ve felsefi bilinç özelliği ka-

zanması kolay olmuyor. Kişinin çabasıyla toplumsal sürecin dalgaları arasında "ortak frekanslar"ın yakalanması çok önemli... Nevruz Uğur da, şair olmanın aykırılıklarını, coşku ve arayışlarını yaşayarak edebiyat dünyasını tanır. Edebiyat dünyasında tanınmanın çelişkilerini zorluklarını ve özellikle de insanlarla buluşmanın güzelliklerini yaşar... Mavi gözlerinden yayılan kısık bakıştan bunu anlamak mümkün.

İstanbul'dayken yazdığı beş sayfalık *Kızılırmak* destanının bir sayfası, Konur Ertop tarafından *Varlık*'ta yayınlanır. Destanın devamı, *Varlık*'ın sorumluluğunu üstlenen Kemal Özer'in şiir anlayışına uymadığı için yayınlanmaz. Fırsat buldukça dergi yöneticileriyle tartışmalar da gerçekleştiren şair, "bir coşku hareketi" olarak nitelendirdiği *Edebiyat 81*'de Nevzat Çelik, Adnan Yücel ve diğer genç şairlerle birlikte yer alır. Bu dönemde Tanju Cılızoğlu'nun gençleri heyecanlandıran tavrını, hatta evine davet ederek onlarla yakından ilgilenmesini, bugün de gözleri ışıldayarak anlatıyor. *Edebiyat 81*'den bahsederken, aklıma 14 Mayıs 1996'da *Antakya İnsancıl Temsilciliği* olarak düzenlediğimiz "İnsancıl ve KAR-YA Gecesi"ne katılan Adnan Yücel'le Nevruz Uğur'un konuşmaları geliyor. Gıyaplarında tanışan bu iki şair, bir dönemin panoraması üzerine sohbete dalıp gitmişlerdi. Ne yazık ki, böbrek sancısına dayanamayan Nevruz Uğur,gecemizde şiirini okuyamadan aramızdan ayrılmak zorunda kalmıştı.

Daha sonraları *Yeni Olgu, Gökyüzü, Bizim Belde* ve *Şiir Seçkisi* dergilerinde şiirleri yayınlanır. Bu dergilerin yönetici ve şairleriyle daha çok gıyaplarında tanışır. İstanbul Aksaray'da kahve çalıştırırken "Sustum" başlıklı şiirini *Yeni Olgu*'ya gönderir. Bir gün ocakta çayları bardaklara doldururken "Nevruz Uğur'la görüşmek istiyorum" diyen bir genç girer içeriye. Bu şiirle ilgili görüşürler. "Tanınmış Şairler Ansiklopedisi" tasarısı olduğunu söyleyen bu genç, Gökhan Cengiz'den başkası değildir. Nevruz Uğur, bu çalışmanın yayın dünyasına kazandırılmamasına duyduğu üzüntüyü dile getirmeden edemiyor.

Gökyüzü Dergisi'ni 1980'lerde ziyarete gittiğinde kapı girişinde "Nevruz" olduğunu söyleyince, masada oturan Tunca Arslan:

"Ben veremden vebadan kopardım bu gülü
Kamu canıyla sızlandırıp reng-i
ruhsarıma taktım
Ne gittim ki izim olsun rezil patinaj" dizeleriyle (Bu Gül Beni Hay Hay) şiirini okumaya başlar. Şair, bu durumdan çok etkilenir.

Konuşmamız sırasında buğulanan gözlerinden, duygusallaşan sesinden hareketle sözü, diğer şairlerle ve araştırmacılarla kurduğu diyaloglara getiriyorum. Güneyin sıcak şairlerinden Anamurlu A.Kadir Bulut'u anıyoruz saygıyla... *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi*'nde okuyan Kürşat adlı bir öğrenci, A. Kadir Bulut'la bir gün kendisini ziyarete geleceklerini söyler. Söz konusu randevuya gelinmeyince, Nevruz Uğur kızar. Kızar ama ziyaretine beklediği şairin ölüm haberini *Cumhuriyet*'te okuyunca çok üzülür.

Kahvecilik dönemine dalan şair, halkla yoğun ilişkilerinin olduğunu vurgulayarak "Bu ülkede bir kahvede bir günde altmış kitap imzalayan başka bir şair var mıdır acaba?" demekten kendini alamıyor. Bunu önemsiyorum ve hemen imzaladığı kitap üzerine konuşuyoruz. Nevruz'un yayınlanmış ilk ve tek kitabı *Gecenin Göklerinde Yanarken Sesim* dizesiyle adlaştırdığı ve *Ner* yayınlarından çıkan yapıttır. Bu kitabının, yayınevince hiçbir düzeltme yapılmadan yayınlanmasına içerleyen şair, kitap hakkında Tunca Arslan'ın *2000'E DOĞRU* Dergisinde bir değerlendirme yazısını kaleme aldığını belirtiyor. Bu kitaba ve söz konusu değerlendirme yazısına henüz ulaşmış değilim. Onun şiirine bütünlükle bakmayı istediğimden, zamanın süzgecini önemsemekteyim. Ancak, onun şiir coşkusu için, pek değerli toplumcu araştırmacılarımızdan Asım Bezirci'nin söylediklerini de buraya aktarmadan geçemeyeceğim.

"Nevruz, bir ata binmişsin. At, çıplak ve dizginsiz. Seni istediği yöne götürüyor." Bu eleştiriye katıldığını belirtiyor Nevruz Uğur ve ekliyor: "Yıllar sonra yine çıplak attayım. Ama dizginsiz de olsa -özellikle dizginsiz- bu atı ben sürmeyi öğreneceğim. İstediğim yöne gidecektir. İnsanların öğrenmediğini görüp de atlara öğrenmez, diyemiyorum. Asım Usta haklı, ama ben böyle seviyorum şiiri. Bütün yaşımım da dizginsiz, çıplak at değil mi zaten... O semendere çıplak atımla su taşımayı ne çok isterim ah! Onu ve dostlarını o çıplak atımla kaçırmayı ne çok isterdim, cehennem zebanileri içinden. *Atım yürümeyi öğrendi ustam.*" diyerek, Sivas'ta yakılan Bezirci'nin aydınlık bakışına gönderme yapıyor şair Nevruz...

Zorunlu Seyir İçre Bir Söyleşi adlı uzun şiirinin son bölümünde şöyle diyor: "Uzatın ellerinizi/ korkmaca ve kapışmaca yok/Çünkü çok iyi biliyorum/İlk kez bedava bir şey/alıyorsunuz bu dünyada./ Siz ki/havaya suya zorunlu ödeyen/ çağdaş insanlarsınız./Uzatın ellerinizi/hayat veriyorum/burada bu iş için/zorunlu bulunuyorum./ Zorunlu bir daire çizdim çevreme/şairlik ediyorum."

Evet, "şairlik ediyorum" diyen bu gür sesli insanın şiir anlayışını merak ediyorum. Kısaca anlatıyor.

"Şiirin anlaşılır olması iddiasıyla, beylik sözcüklere indirmenin yanlış olduğuna inanıyorum. Diğer yanda, entellektüel şiir yazacağım, diye de şiiri bir imge kırıntısı haline getirmek yanlış. Şiir, bu çizgide kıvamında olmalı."

Şiiri nasıl ve ne zaman yazdığını soruyorum. Şöyle diyor: "Özellikle Yunus'la çok ilgiliyim. Şiir birikimimizin etkisini, yaşayan izleri pekiştirmek olarak görmeliyiz. Ben de, şiir işçiliğimi derinden sürdürüyorum. Kahvede bir yandan çay taşarken, ben şiirle haşır neşir oluyorum. O nedenle de 'Bu kafayı üşüttü galiba." diyen köylülerle karşılaşıyorum. Hatta eşime, benim üzerimde baskı kurması için telkinde bulunanlar var.

Nevruz'ların şiir sıcaklığında çayları sıkça taşırması dileğiyle.

Palmiyealtı'ndan Gerze'ye

Bülent HABORA

Palmiyealtı'ndan sıkılmaya başladım artık. Ben, birşeyler beklemiştim, Sevgi Yolu'ndaki Kitapçılar ve Elsanatları topluluğundan. Kof çıktı. Gün geçtikçe ticaret ağır basıyor...

Yaşar Aksoy, Hüseyin Yurttaş, Abdullah Neyzar Karahan ve Halid Özkul'dan başka, pek yazar-çizer takımı da uğramıyor. Sanırım onlar için Kordon'daki meyhaneler ya da ara sokaklardaki barlar daha ağır basıyor. Oralarda ülkeyi de kurtarıyorlardır, edebiyatımızı da. Belki de bu tip meyhanesel ve barsal toplantılar sonucu kitaplar bin tane basılmaktan kurtulur...

Hasan Hüseyin Yalvaç, **"Gerze'ye gidelim mi, 26 Ekim'de"** dedi, birgün bana. Hür Gerze Gazetesi'nin 5. Kuruluş Yıldönümü kutlanacakmış. Hemen kabul ettim. Üstelik geçtiğimiz yıldan da bir borcum vardı. O zaman da çağrılıydım, ama bir takım nedenler yüzünden gidememiştim. Bu yıl, kendimi affettirmeliydim.

Hasan Hüseyin Yalvaç, öğretmenlik yaşamına ilk Gerze'de başlamış. Bundan 20 yıl önce. İki yıl kalmış orada. Sonra da her bir ışi yapmış.

25 Ekim Cuma Günü, saat 16.30'da İzmir'den yola çıktık. Manisa, Balıkesir, Bursa, Yalova, İzmit, Adapazarı, Bolu, Karabük, Kastamonu ve Sinop... Bunlar, kıyısından-köşesinden, içine girip, çıktığımız ya da sınırlarından geçtiğimiz iller...

İzmir günlük güneşlikti. Ama Sinop'un Dranaz Tepesi'nde bir kar fırtınası vardı. Yüreğimi hop ettire ettire gidiyordu, otobüsümüz. Bir yanı tepe, bir yanı 800-1000 metrelik uçurum. Yolda koruma, korkuluk falan yoktu. Hasan'a söyledim, **"Dönerken bu yoldan değil de, Ankara tarafından gidelim. Biraz da o yolu göreyim, hiç görmedim de."** Hasan Hüseyin Yalvaç kibar çocuk, bana inandığını gösterdi, korktuğumun bir damla bile üzerinde durmadı.

Kabalı'da indik, Sinop-Gerze yol ayrımı. Hür Gerze Gazetesi'nin sahibi Hasan Sayar arabayla gelip, bizi alacaktı. tipik bir köy yol ayrımı. Küçük bir teneke baraka var ve şakır şakır yağmur yağıyor.

Bir süre sonra geldi, Hasan Sayar. 5-10 dakika sonra da Gerze'de, Hür Gerze Gazetesi'nin bürosundaydık. Demokrasi Alanı'nda küçük bir büroydu. Yanında dernekler, partiler falan...

Dedim ya, şakır şakır yağmur yağıyordu. Ama gelenler eksik olmadı. İstanbul'dan da, geceye katılmak için Hasan Hüseyin Demirel gelmişti, kardeşiyle. Solumda Hasan Sayar, Hasan Hüseyin Yalvaç, sağımda Hasan Hüseyin Demirel ve bizi Gerze'de hiç yalnız bırakmayan Hasan İzmirli. Gel de bir dilek tutma. (Sevgili Roma'lı Antonius Necmettin'e not: Bak ben dileklere falan inanıyorum. Banka hesap numaramı sana göndereyim, beni kolla artık. Tamam mı cancağızım?)

Gerze'de "Hasan" bolluğu vardı. Paça içtiğimiz lokantanın garsonunun adı da Hasan'dı, sosyal demokrat ödlek Belediye Başkanı'nın babasının adı da Hasan...

Neden, Belediye Başkanı'na **"Ödlek"** diyorum, açıklıyayım. Hür Gerze Gazetesi 4 yıldır çıkıyor. Sinop da bile bir gazete yok. Hasan Sayar'la Ali Vacit Tokmak, elele ve cepcepe vermişler, gazete çıkarıyorlar. 5.yıla girerken, bir gece düzenliyorlar. Aslan sosyal demokratların (Erdal'cığım, bir tanem, kulakların çınlasın, e mi?) Belediye Başkanı bu geceye gelmiyor. Adamın pek günahını almak da istemiyorum. Çünkü o gece Fenerbahçe-Trabzonspor futbol maçı vardı. Belki de ondan gelmemiştir.

Sosyaldemokratlar iktidara gelecekmiş. Hadi canım sen de... Eminim, buna Deniz Baykal bile inanmıyordur. Gelecek ilk Genel Seçim'de Meclis'e adam soksunlar da, göreyim onların boyunun ölçüsünü...

Hasan, Hasan, Hasan, Hasan, Ali Vacit, Akif, Ömer ve arkadaşları çok güzel bir gece düzenlediler. Şiirler, türküler, söyleşiler...

Gerze, şirin bir ilçe. Hür Gerze Gazetesi de şirin bir gazete. Temiz mi temiz, düzenli mi düzenli baskısı da, yazıları da. Ama Gerze 1956 yangınıyla ve Balina Aydın Efendi Hazretleri'yle biliniyor ülkemizde. Ne acı...

Gerze, Türkiye'de gördüğüm en temiz yerleşim yeri. Burada Belediye Başkanı'nın hakkını yememek gerekli... Gerze'de yerde, ne bir izmarit gördüm, ne de bir tükürük ya da bir kağıt parçası. Üstelik günlerden Pazar'dı, yani temizlik işçileri çalışmıyordu.

Pazar akşam üzeri Hasan, Hasan, Hasan, Ali Vacit, Gerze'li ozan Necmettin ve diğerleri önce Hasan'ı yolcu ettik İstanbul'a...

Daha sonra da Hasan'la beni, Hasan, Hasan ve arkadaşları yolcu etti, İzmir'e.

Samsun, Çorum, Kırıkkale, Ankara, Eskişehir, Afyon, Uşak il sınırları ve İzmir... 71.5 saat sonra İzmir'deydik. Bunun 36 saati yolda geçmişti, 2500'den fazla kilometre.

4 Kasım 1995 İzmir Seli... Son 4 ayda 6 kez İstanbul'a gittim, 3 kez sel gördüm, irili-ufaklı... Gerze'ye gittim, yağmur yağdı, Sinop'taki Erfelek Barajı'nın bir bölümüyle 3 köprü çöktü.

Başkent'e gitsem, şöyle bir Refah'la Doğruyol"un merkezlerinin yanından bir geçsem, nasıl olur acaba?

İzmir gene tam bir Anaköy. Ama köyümüzün muhterem Belediye Başkanı, içinde nescafe ve çay servisi olan otobüsleri çıkarıyormuş kent içinde. Ayranımız yok içmeye, nescafeli otobüsümüzle gideriz... işyerimize, evimize...

Gerze... Gözünü seveyim... İzmir'den çok daha fazla bir kent...

Türkü Yakmak Ya Da Hasan Hüseyin'in Yüreğini Yakalamak

(Bir Kitap İki Dünya)

İbram ERDEM

Derya'ya
"Çıkarın öpüşülmemiş günleri hesaptan"
(H.H)

Kitap okumayı yaşam belledim hep. Hangi güçleri kazandıysam kitaptan kazandım. Bir de bozkırdan, bir de deryadan. Bir kitaba girmişsem o beni alır iç evreninde dolaştırır. Bu eylem gerçekleşirken kendimi bulurum. Tedirginliklerimi görürüm, korkularımı, kahramanlıklarımı hissederim. Gücümü, yeteneksizliğimi anlarım. Ama bir kitaptan sonra kesinlikle biraz daha güzelleştiğimi, biraz daha büyüdüğümü hissederim. Sevdiğim kitapları "*okuduğum kitaplar*" üst başlığıyla yazmaya özen gösteriyorum. Tabii bunların içinde beğenmediklerim, gereksiz bulduklarım da vardır.

İlk kez bir kitabı yazmakta, okuyan insanlarla bölüşmekte güçlük çektim. Birçok nedeni var. Bir kez elimizdeki bu kitap tek kişilik değil. İki insanı sarıp sarmalıyor ve çok ilginçtir onların dilinden oluşuyor. Otuz iki yıl önce nasıl yeşermişse öyle. Kitap böylesine bir sarmalı kucaklayınca nice severseniz sevin nereden başlayacağınızı bilemiyorsunuz. Hasan Hüseyin için hemen her yazıya başlamak olası. Çünkü o artık Türk şiirinin doruklarından biri. Ondan bir dizeyle birçok yazıya başlamak da olası. Ama kitabın diğer kahramanı (anası, yaratıcısı) Azime Korkmazgil de dipdiri kitabın içinde. Şu anda onu gözlüyor, doğurup büyüttüğü çocukları gibi onu kolluyor, seviniyor onun için, üzülüyor. Öyleyse nereden başlayacağız.

Hasan Hüseyin'in çok güzel bir çıkışı vardır. Kitap okumasını bilmeyenler için: "Kitap kapaktaki ilk harften okunmaya başlar ve arka kaptaki kitabın ederinin son rakamında biter." Bu yargı belleğimden hiç silinmemiştir. Şimdi Azime Korkmazgil'in bu kitabına da öyle başlamak istiyorum.

Hasan Hüseyin söyleyeceklerinin onda birini, hatta elli de birini, yüzde birini söyleyemeden gitti. (Bilinler bilir. Şiirlerini, mizah öykülerini, incelemelerini okuyanlar anlar...) Yazıp bıraktıkları Türk edebiyatı için onurdur. Bunu zaman katınlayıp duruyor.

Azime Korkmazgil *Türküleri Yakanlar*'da açtığı bayrakta Ozan Hasan Hüseyin'i anlatırken, bize otuz, otuz beş yıl öncesinin Türkiye'sinin sayfasını açıyor. En önemlisi de bir kadının toplumun baskıya bakmadan nasıl da sevda için yola çıktığını kanıtlıyor. Tabii bununla birlikte Türkiye'deki o günkü hava içinde sosyalistlerin nasıl birleşip bütünleştiğinin de öyküsü anlatılıyor.

Kitabı kuran iki insanın sevdası kuşkusuz. Kitabın özü şiir. Hasan Hüseyin şiiri. Kitabın canı Azime Korkmazgil. Çünkü bir ozan yüreği bu insana çevrilmiş tüm yönleriyle. Coşkuyla, erdemle, inançla...

Türküleri Yakanlar oylumlu bir kitap. Hasan Hüseyin görse sonsuza kadar sevinir ve gülerdi. Onun coşkusuna uymuş oylumu. Tam 622 sayfa. Böylesi oylumlu bir kitapta bu iki insanın Temmuz 1963-Haziran 1964 yıllarındaki zaman diliminde yazdıkları ve yaşadıkları var: "Seninle ikimiz, bu dünyada yüzyüze; 20 yıl, 6 ay, 8 gün, 8 saat kaldık. Bu süre içinde kaç şubat 29 çekti (Sekiz kez: Önemi de vurgulansa iyi olurdu) bilmiyorum."(s.9) Biçiminde somut, gerçekçi bir bakışla yola çıkış var. Tabii bu bir mektuplar, günlük ve anılar kitabı. Böyle olduğu için yazar kaygısını baştan belirtiyor. "Sana yansız bakamam!" (s.9) Bu yargıyla beraber ortaya konan belge-mektup-not kitabın oluşumunu anlatıyor sanırım: "Her gün mektup yazmışız birbirimize, her gün mektup almışız birbirimizden; temmuz 63'ten Haziran 64'e, senden bana üçyüz yetmiş zarf dolusu mektup gelmiş, 12 ayda; bin sekiz yüz altmış sayfa! Ben de sana 12 ayda yüz seksen beş zarf postalamışım, binüçyüzelli yedi sayfa yazmışım!" (s.622)

Toplam üç bin ikiyüz otuz yedi sayfa. Hemen hergünün sevinci, sıkıntısı, özlemi, bunalımı var bu mektuplarda. Salt bunlar ayıklanmadan yayınlansa bu kitap gibi altı kitap tutar. Bir de buna ortak yaşamı katarsak sayı daha da çoğalır. Zaten yazar bu kitaba "1.Kitap" demiş. Buradan da bu dökümanların ve bu hayatların tahmin ettiğim kadar bir kitaba ulaşacağı belli. Bence gerekli de. 1960 ihtilaliyle Türkiye demokratik bir yapıya kavuşur. Toplumsal aydınlanma, toplumsal örgütlenmeler gün yüzüne çıkar. Değişik türde yayınlar hızla kitlelere ulaşır. Sosyalist bir parti Millet Meclisi'ne girer. Hızlı bir değişim toplumda

sevinçle sezilir, yaşanır. Bu hızlı akışın içinde olan bir şair, bir aydın öğretmenin bize aktaracağı çok şeyler vardır kuşkusuz. Özellikle bir şair gözüyle olaylar nasıldır, nasıl yaşanır, geleceğe özgü bekletiler nelerdir? Hangi kaygılar insanların özellikle şairi tedirgin etmekte, sevindirmektedir. Bunlar kuşkusuz çok önemli durum ve sonuçlar. Tabii sonra 12 Mart, onun getirdikleri, bunların varettiği sancılar, idamlar, tutuklamalar, işkenceler. Sonra 12 Eylül (Altmış ihtilalinden sonra ordu demek ki, hep 12'den vurmuş.) daha katlanmış, daha sıkı tedbirlerle, düşünceyle biçilmiş toplumsal muhalefet ve demokratik yaşam. Bunca acı bir hayata sığdırılmaz biliyorum. Ama bu toplum ve binlerce insan bu acıyı defalarca yaşadılar. Yazık oldu Türkiye'ye Türkiye'nin yarınlarına. İşte bu yazığa ozan Hasan Hüseyin yüreğiyle, sözüyle nasıl baktı. Yazdıklarını biliyoruz. Onlar yayınlandığı kadarıyla elimizde. Ama Azime Korkmazgil'in elinde olanlar bence çok önemli. Salt Hasan Hüseyin'ini tanımak için değil. Onun çevresinde yaşayanları, onun çevresinde olan olayları, kısaca Türkiye'yi görmek, yeniden yaşamak var. Bu nedenle bu kitap önemli, gelecek kitaplara da bu gözle bakıyorum.

622 sayfayı bir kaç sayfaya sığdırmak olanaksız. Ama güzel, akıcı bir dille kurgulanmış kitapta bir aşkın nasıl doğduğu, nasıl fizillendiği ve yeşerdiği anlatılırken, bize Ankara, Ankara'daki dergi, gazete yaşamı, sosyalist örgütlerin oluşumu, parti çalışmaları, bir ozanın parti disiplini, ayrıntılarıyla anlatılır. Kimler yok bu kitapta? Sadece korkaklar yok, çıkar peşinde olanlar yok, bezirganlar yok. Onun ötesinde Türk solunun tüm isimleri burada. Türk aydınları burada. Yazarlar, ressamlar, şairler bu kitabın konukları. Bunların bir bölümü hâlâ yaşıyor. Bir bölümü öldü. Ama ilginç olan otuz beş yıl önce kurulan ilişkiler, yaşamlar, kararlar, yargılar ve tarih denen yargıcın doğruları. Kitabı biraz da çekici yapan tarih denen yargıcın öne çıkması. Bize yaşadıklarımızı net bir biçimde doğrulaması. Bu tür kitaplara (illa içinde iki kişinin sevdasının olması gerekmez) olayların içinde yaşamış, politikacı olmuş, sanatçı olmuş kişilerin kitaplarına, anılarına gereksinimimiz var. Toplumumuzda bu alan, bu tür pek gelişemedi. İnsanlar buna pek bakmıyorlar. Oysa tarihin en büyük tanıkları bunlar.

Tüm bu değindiklerimden kitaba dönersek okuyan daha iyi duyacak ve görecek. Sanırım büyük sevinçler duyacak.

Bu nedenle okuyun *Türküleri Yakanlar*'ı. Otuz beş yıl önceki Türkiye'de seven bir kadının korkusuzluğunu, kararlılığını, kahramanlığını sizde görün, yaşayın...

Okuyun *Türküleri Yakanlar*'ı, bir ozanın medya-fidye demeden sosyalizm bayrağını taşırken, sevdayı nasıl yaşadığını, şiirini nasıl kurguladığını görün.

Okuyun *Türküleri Yakanlar*'ı Hasan Hüseyin şiirini tanıyın, o şiirleri yeniden yaşayın ve Azime Korkmazgil'in ana sıcaklığını, yaratım gücünü duyun...

(Azime Korkmazgil, *Türküleri Yakanlar*, Prospero Yayınları, 1995 Ank.)

ŞEHR-İ TALAN

Ben kendime çıksam
yağmur azalır mı
        kaldırım taşları
Nakışlanır mı çatlayan yüzümün kasnağı
Ben kendime çıksam
Komik bir aşk şarkısı çalsam
        gülseler
Görünce ağladığımı
        dudaklarını ısırırlar mı

Ben kendime çıksam
Ad takılır mı adsız kedilere
Hacıyatmaz bir acı durur mu dik
Olur mu koluma giren
Ben kendime çıksam
Uyandırılmaz mı uykuda olanlar
Bedevi bir suratla dolaşsam
nükleer bir gülüşle
Yüzümün aynasından kumlar dökülür mü
Koştuğum kulvarların açılır mı engelleri
Üstünü ödesem daha büyük severler mi beni
Ben kendime çıksam

Şehr-i talan
Bir Nisan böceğiyim ben
Ve fazla inançlı değilim bir çekirgeden
Şehr-i talan
Bir Nisan böceğiyim ben
Ve fazla güçlü değilim denizin kıyıdan
        çekilirken bıraktığı çöpten
Yaşlanmış bir cıvatanın
Ya da çürük bir meyve kasasının
        yanından geçerken
Sövüp saysam allahına kitabına
çengel ve çirkinin

Anne desem anne
Düşürseydin beni keşke
Kanı aksar yanar mı elleri
        bir ceninin
Ben kendime çıksam
Tellerin tozlarını üfler mi müzisyen
Ve zamana eşlik ederek dansa kaldırır mı
        aşkı
Ben kendime çıksam

Mahir İrfan BENLİ

Yılmaz Odabaşı'nın Lirik Pencereleri

Aydın ÖZTÜRK

- Önce Yılmaz Odabaşı'nın Doruk Yayınları'ndan çıkan beş kitabından söz etmek istiyorum. Bu beş kitabın ikisi ilk, üçünün yeni basımları yapıldı. Siste Kalabalıklar 79-84 yıllarnıda yazılan şiirlerden oluşuyor ve üçüncü basımı gerçekleşiyor. Her Ömür Kendi Gençliğinden Vurulur ve düzyazılardan oluşan Çocuklar ve Adresler'in ikinci basımı yapıldı. Yeni kitaplardan Tüm Kanamalar Umuttan Ankara kapalı cezaevi ve Haymana cezaevindeki yaşamından kesitler sunan günlüğünden oluşuyor. Bunlardan başka Yılmaz Odabaşı yaşamında bir ilki daha gerçekleştirdi. Kendi sesinden kendi şiirlerini okduğu bir şiir kaseti cıktı. Nice Küllerden adını taşıyan bu kaseti Yılmaz Odabaşı'nın kendi sesinden. Yılmaz odabaşı'nın daha önce yayınlanmış kitaplarından da söz etmek istiyorum. Şiirleri: Reşo, Talan İklimi (1987) Aynı Göğün Esgisi (1988) Feride (1990) Her Ömür Kendi Gençliğinden Vurulur (1992) Günlerin Çarmıhında (1994) ve en son Cehennem Bileti adlı şiir kitabı yayımlanmıştı. Y. Odabaşı'nın gazetecilik ve yazarlığınıdan söz etmiştim. Bu sürecin ürünlerinden de söz etmek istiyorum: Eylül Defteri (1991) bir anı kitabı. Şeyh Sait İsyanı (1989) bir belgesel. Yılmaz Odabaşı bu kitabından dolayı hapis yatmıştı. Külk Aşklar (1991) ve Çocuklar ve Adresler (1992) öykülerden oluşuyor. Hüzün mü, Başım Gözüm Üstüne (1993) gazete yazılarından ve bu süreçten oluşuyor. Güneydoğu'da Gazeteci Olmak (1994) araştırma inceleme.

Bu kitapları tanıtmamın amacı: Bu gün kuşatılmış durumdayız. Medyanın linç bombarımanı altındayız. Böyle bir kuşatılmışlık içinde soluksuz bırakıldık. Beynimiz, yüreğimiz, çevremiz insanlığımız, ütopyalarımız kirlendi. Bu kadar çok kirlenmenin peş peşe yaşanığı bir dönemde ben bu kitapları yüreğimize açılan sıcak bir pencere olarak değerlendiriyorum. Radyo Umut doslarının da bu kitaplara ulamaz duygusunu önemsiyorum. Çünkü bu kitapları içimizdeki aydınlığı büyütecek bir nefes olarak değerlendiriyorum.

Şiirleri, düzyazıları, denemeleri olan, ve en son kendi sesiyle şiirlerini kasete okuyan bir Yılmaz Odabaşı var. Tüm bu sorumluluklar altında kendini nasıl hissediyorsun.

- Bulunduğumuz atmosferde yaşam, düşmeden önce herkesin insan olma onurunu alabildiğince uzağa taşımaya çalıştığı umutsuz bir yarış sanki. Türkiye'de dik durmak, temiz kalmak, bir balçık yığınında temiz kalmak, bence çok güç. Küçük bir öykü vardır. Bir orman yangını çıkar. Bir kuş yakın bir göletten gagasıyla aldığı su damlalarını ormana dökmeye çalışır. Orada pinekleyen, boş oturan bir başka kuş sorar: Sen ne yapmaya çalışıyorsun? Bu yangın böyle söner mi aptal! der. O da der ki: Ne yapayım elimden bu kadarı geliyor. Biz bu ülkede muhalefetle, edebiyat yaşamımızda temiz kalmadaki ısrarda üreterek, gerek bu üretimi duruşumuzla korumaya çalışarak (ama korumaya çalışarak, koruduğumuzu söylemiyorum.) Bu anlamda elimizden geleni bu umutsuz yarışta var etmeye çalışıyoruz. Bunu böyle özetlemek mümkün sevgili Aydın.

- Bugün çevremizde olup biten herşeyin, her kötülüğün, her kıyımın, acının, baskının, karşısında olamamak suçu biraz da bize bulaştırıyor. Güzel açıkladın. Gagasında taşıdığı suyla orman yangınına karşı duran minik kuşun duruşu. Gerçekten bir gazetecinin, bir şairin, bir yazarın, omuzlarında hissediliyor. Çünkü bilmenin yüklediği sorumluluk böyle bir durum yaratıyor.

- Bilmek biraz da acı çekmek oluyor. Bildikçe, muhalefet ettikçe, muhalefetimizin yetmezliğini, eksikliğini daha iyi kavrıyoruz. Aslında ne bilmenin, ne de muhalefetin ölçüsü yok, bunu koyamıyoruz. Kendi içimizde de, kendi pratiğimizde de...

- Birçok şair ilk şiir kitapları yayımlandıktan epey sonra, o kitabına coşkuyla sarılamıyor. Bazı şiirler zaman karşısında direnemiyor. Geleceğe kalmayı beceremiyor. Siste Kalabalıklar'ın üstünden epey zaman geçti. Dönüp baktığında, keşke şunu, şöyle yapsaydım... bu şiir biraz zayıf olmuş dediğin olduğu mu hiç?

- Söylediklerini bütünselliği ile yanıtlamaya çalışacak olursam, bu kitabı aslında 83 yılında yazdım. Fakat o dönemin sıkıyönetim koşullarında basımı bir biçimde engellendi, el konuldu. Beni şiir dosyamdan ötürü Gölcük Donanma Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde yargıladılar. O zaman bu kitabın tek nüshasını aldılar, vermediler. Bir yıl sonra birçok şiiri yeniden hatırlayarak bazı yeni şiirleri de ekleyerek yeniden yayımlattım. Yani bu kitabın daha iyi olmasında devletin büyük katkısı oldu. Yoksa biraz daha acemiliklerle 83 yılında yayımlayacaktım. Ben şiirin biraz da bilgiyle, donanımla yazıldığı kanısındayım. İlk şiirlerimdeki sıcaklığı, içtenliği, o çocuksu sayıklamayı andiran dili, yani yirmili yaşlarımın ilkyıllarındaki o çocuksu duyarlığı çok seviyorum. O içtenliği, o çocuğu hep saklamaya, onu hep dik tutmaya çalışıyorum. Fakat bu bir kaç yıl için belki geçerli olabilir. Ama benim içerik olarak, estetik, ideolojik olarak sahiplenmediğim bir kitap olsa

üçüncü basımı için yayınevine onay vermezdim. Birçok arkadaşın böyle sıkıntılar çektiğini görüyorum. Fakat benim böyle bir sıkıntım olmadı.

- Buna inanıyorum. Genç arkadaşların da dikkatini bu noktaya çekmek istemiştim. Çünkü yetirince olgunlaşmamış, yeterli estetik donanıma ulaşmamış, geleceğe kalma şansı olmayan birçok şeyi şiir olduğu duygusuyla yayınlanıyor. Kendini geliştirenler dönüp baktıklarınıda şiirlerin zayıflığını görüyorlar. Bu aslında diyalektik bir gelişim. Bir terslik, bir aykırılık yok, ama şöyle bir sonuç çıkıyor. Demek ki bir şeyi toplumsal yaşamın içerisine çıkarmaya aday isek biraz daha emek sarf etmek, titiz olmak gerekiyor.

- O sorumluluğu uzun vadede üstlenebilecek şekilde çıkarmak gerekiyor. Yalnız benim son şiir kitaplarımı ilk kitabımla kıyaslayamam. Fakat bu kitaptaki dili de çok seven okurlar olduğunu gördüm. Bunun üzerine yeni basımını uygun buldum. Her yaş ayrı bir şiir yazdırır. Yıllar geçtikçe, duruldukça, bazı coşkularımız belli bazı depremler yaşadıkça, duyarlık biçimimiz, duyarlığı ifade etme biçimimiz de değişiyor. Fakat o mayadan yola çıktık. O ilk yapıt bir harçtır ve o harcın üzerine bir şey inşa ediyoruz. O harç yanlışı-doğrusuyla bizim attığımız harçtır. Onu yanlışı-doğrusu, eksiği-fazlasıyla kabul ederek sahiplenmemiz gerekiyor.

- Günlerin çarmıhında adlı şiirinde şunları söylüyorsun; Ne menem şey şairlik/dille deşilen yara ne acı/ama yaralar da iyileşir inan/belki bir dize kalıcı/kıvılcımlar sıçramasın/Yan şair/ Yan/belki tutuşur dünya senin ahından/Yanalım/ bize düşen yanmaktır, diyorsun. Bildiği gibi yıllar önce N. Hikmet bu senin gürleştirdiğin ayak seslerinin ilk adımlarını atmış, şunları söylemişti: Ben yanmasan/Sen yanmasan/biz yanmasak/nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa? Şimdi bunları söyleyen N. Hikmet'ten sonra senin de şairlere yüklediğin bir görev var, "yanalım" bize düşen yanmaktır, derken. Zaten bu ülkede şairler yanıyor, yakılıyor. Sivas'ta, Madımak Otelinde Behçet Aysan'ın, Metin Altıok'un ve daha birçok sanatçının yakılması gibi. Şairlere niye yanmak düşüyor? Niye yanalım diyorsun? Neyi amaçlıyorsun?

- Şimdi, birincisi ben yanmayı, ateşle, kibritle yanmak olarak algılamıyorum. İkincisi, tabii ki biz makineli tüfek seslerine, sermayenin hiyerarşisine tiz bir fonuz. Biz bu kirlenen dünyada hariçten gazel okuyan insanlarız. Çığlıkları, duygu dolu sesleri ve barış isteklerini duymuyorlar. Ben artık sözün de giderek işlevsizleştiğini, iki yüzlülüğün, kahpeliğin meşrulaştığı bir balçığın içinde yaşadığımızı düşünüyorum. Yüzsüzlük giderek yeni bir yüz oluyor. Yine de hariçten gazel okumamızı, geniş bir denizin içindeki bir yangın, bir ateş damlası olarak görüyorum. "Bize düşen yanmaktır" derken dünyanın hiçbir yerinde çek defterlerini, savaşları, müzayedeleri, dolar mark kurlarını şairlerin icad etmediğini görüyoruz. Ama biz bu yangının içinden, kendi derininde yaşayan, hariçten gazel okuyan figüranlarız. Bu yüzden yanmak...

- Ben 'bize düşen yanmaktır' derken şairlerin toplumsal yaşam içinde, bilmenin yüklediği sorumlulukla, bir anlamda sanatçı sorumluluğunu yerine getirirken takındığı tutarlı tavrı ifade eden bir dize olarak değerlendirmiştim. Ancak eğer bu ülkede şairler yanıyorsa sanatçılar tutuklanıyorsa...

- Fiili yanma da var, bir de kendi yağında kavrulmanın sabırlı sessizliğindeki yangın var...

Aslında düşüncelerimi tam da buraya getirmek istiyordum. Bu ülkede hep sanatçılara sorulur, sen falan olayda tavır aldın mı? falan barikatta yer aldın mı? diye şairlerin, sanatçıların o barikatların arkasında kavganın içinde olma duygularını yadsımıyorum. Ama sanatçılar, barikatları, bu mücadeleyi geleceğe saklayan, geleceğe resmeden ve tarihin yeni yargılarını oluştururken dönüp bakacağı bir albüm oluştururlar. Yani insanların vicdanlarından yüreklerinden, seslerinden, korkularından, çelişkilerinden bir albüm oluştururlar. Bugün eğer herkes sanatçılar kadar sorumluluklarını yerine getirirlerse, bu sistemden, bu acımasızlıktan payını alan herkes tavır koyarsa ne İsmail Beşikçi Ankara Kapalı cezaevinde bir yalnızlık yaşar, ne Madımak Oteli'nde Behçet Aysan'lar, Metin Altıoklar'lar yanar.

- Karşılıklı konuşacak olursak, bütün şairlerin görevlerini yerine getirdiğini düşünmüyorum. Aydın misyonunu yüklenmiş, ama özünde aydın olmayan insanların barış istediğine inanıyorum. Çok ilginç örnekler var biliyorsun. Onun için genellemeyelim. Şairlerin, yazarların görevlerini yaptığı konusunda aynı fikirde değilim ben.

- Ben sanatçı sözcüğünü kullanırken, bunu bütün sanatçılara mal ederek söylemiyorum. Ya da tırnak içinde sanatçı diyorum. Sorumluluğunu çok iyi yerine getirenler de var hiç getirmeyenler de...

- Şöyle bir finalım var. Sen konuşurken not almışım. Bilimin sözü kesiliyor. Sanatın, aşkın sözü kesiliyor. İnsanlar artık erdemlerine can havliyle tutunmaz olurlar. Erdemin sözü kesiliyor. Öyle bir ortamda yangın kesinlikle vardır.

Zaten yangınsız bir tarih, sıkıcı bir tarih olurdu gibime geliyor. Çünkü yangın ve acı insanın zamana karşı direncini umut kadar arttıran bir başka boyut.

Doruk yayınları arasında çıkan kitaplarından birinin adı Sevginin Herkesten Şikayeti Var. Kapakta şöyle diyorsun: Evlerin çatıları, kapıları ve perdeleri sevinçleri coşkuları olduğu kadar, acıları ve yoksullukları da örtüyor. O örtülü kapılar arkasında herkes cenneti ya da kıyametini yaşıyor. Artık aynı binada, yanıbaşımızdaki dairelerden çıkan ölüleri de gelinleri de bilmiyoruz. Örtülü perdelerden sızan ışıklar da, camlardaki buğular da yanıltıcı olabiliyor. O sıcaklığın arkasında üşüyen hayatlar mutsuzluklarını ve acılarını gizliyorlar. Artık beton manzaraları evlerimizden, çam ağaçlarının göllere düşen gölgeleri de, yakamozlar da görünmüyorlar. Her bahar akasyaların yeşerdiği bahçeli evler daire karşılığı apartmana dönüştüler. Bizlere ise daracık apartman girişlerinin önünde uzayıp giden egsoz homurtuları ve korna sesleri kaldı. Evlerin çift kilit, çift per-

delerle büsbütün kapanan kapıların, perdelerinin gizleriyle bir yalnızlık yaşıyoruz. Neden Sevginin Herkesten Şikayeti Var, sorusunun mesajını aslında bu içeriyor...

- Bu da bir neden. Bu nedenlerle şikayet var.

- Evet, oradan şuraya geçiyorum: Bu yalnızlığın, kuşatılmışlığın, yabancılaşmanın nedenleriyle ilgili Yılmaz Odabaşı ne diyor?

- Bunun nedeni biraz da krallar ve soytarılarda oynuyor kanımca. Krallar ve soytarılar oyununda krallar ve bilumum figüranlar, dalkavuklar yerleşiktirler. Verili olanı red edenler, ödünsüzler ise hep göçebedirler, hep sürgündürler. Köşebalarını tutmuş krallar ve onların uşakları, ödünsüzlerden birşey alabilmek veya onları ille de dize getirmek için aman vermezler. Yani birey olarak duruşumuzdaki tercihler için ansızın bedeller konulabilir önümüze. Eğer kral değilseniz ve soytarıyı oynamıyorsanız, bedellerle, ihanetlerle sıkça karşılaşırsınız. Ama üzülmeyin, zamanla alışırsınız. Benim Bütün Kanamalar Umuttan adlı kitabımda diyebilirim ki yaşama bakışımı ifade eden bir yazı var, hayatın anlamını altüst etmek hakkında. Yerleşik yaşamlardan, işlerden, eşlerden, insanın doğasındaki ehlileşmeyi de aşarak yaşamın anlamını alt-üst edebilenlerdir. Kaldı ki yaşamın anlamı alt-üst edilmelidir. Sıradaki ve sürüdekilerin emrine koşulsuz kilitlenmek ve böylelikle Kafka'nın hamamböceğine benzeyerek, küçük imtiyazlar edinmek, küçük dengelerle, küçük hesapların öznesi olarak yaşamak için debelenmek, kimbilir nasıl da katlanılmazdır. Yaşamın anlamını alt-üst edebilmek, yaşama çok başka cephelerden bakma olanağı da sağlar. İnsanı yitirdikleriyle yüzleştirir. En güçlü insanlar, yalnız kalmaktan korkmayanlardır kanımca. Yalnızlar ve tek başına da kalabalık olanlar, gerçek bir eylemdir. Bu yazı çok uzun, fakat şöyle söyleyeyim, sistemle, verili olanla büyük köprü kuran insanlar, insanların sevmekten şikayet etmelerini sağlayan iktidarlardır, hiyerarşilerdir. Hayatlarını sistemde pamuk ipliği ile bağlı biçimde organize edenler ise her an bu resti çekebildikleri için insanları sevgiden yana kırmamak için çok özen gösterirler. Bazı insanların hayatları kağıttan yapılan şatolara benzer. Ordan bir kağıdı çekerseniz yıkılır gider. Ama bazı insanların hayatlarındaki kağıtlar zaten çekilip bir yerlere saçılmıştır. Bu yüzden o kağıtları çekmekle çekmemek arasında fazla bir fark yoktur. Onların kaybedecekleri fazla şey olmadığı için ilişkilerinde daha dürüst, daha özenli ve daha erdemlidirler. Böyle bir bakış açısı da getirebilir, çok uzatılbaliir de... Bu başlı başına bir sohbet konusu.

- Doruk Yayınlarında ikinci basımı yapılan Çocuklar ve Adresler adlı kitabına geçmek istiyorum. Kitabın kapağında 1976'da çeklimiş siyah-beyaz bir fotoğraf var. Yer yer solmuş, köşeleri kıvrılmış, karbonların yandığı bir fotoğraf. Bu fotoğrafta Yılmaz Odabaşı, kardeşi ve yaşadığı köydeki insanlardan bir profil var. Bu fotoğraf, Çocuklar ve Adresler'in kendi içindeki arayışı da ifade eden bir simge gibi duruyor kapakta. Yılmaz Odabaşı burada minik bir çocuk. Şimdi değil, ama yüreği, hâlâ minik çocuk yüreği. Yılmaz Odabaşı bu kitapta bir gücün, bir değişimin hikayesini çok güzel özetliyor. Babası Tunceli'de küçük bir memur olan bir insanın, yaşamının sonraki dönemlerinde meydana gelen, yeni haritalar, kimlik arayışları, feodal parçalanma anlatılıyor. Bundan çok içimizdeki çocukla ilgili. Az önce Yılmaz Odabaşı büyük bir çocuk derken, o temiz, o saf kalma duygularının altını çizmek istemiştim. Kitapta bir son söz var sizinle paylaşmak, peşinden sorumu yöneltmek istiyorum.

'Çocuklar büyüdükçe kırgınlıkları da onlarla birlikte büyür. İkiyüzlülükleri birlikte büyür. Ve çocuklar ne büyükler kadar kırgın, ne büyükler kadar ikiyüzlü olablimeyi bilmezler. Coşkudur çocukluk, saflıktır, şeffaflıktır. Çocuklar büyüdükçe kırgınlıkları ve ikiyüzlülükleri onlarla birlikte büyür. Büyümekse çok şey değil. Yeryüzünün ve hayatın kötülüklerine karşı çoğu kez cömertçe bir kahkaha savurabilmeyi daha iyi becerebilmektir sadece.'

Son söz yerine yazdığım bu bölümde önemli bir mesaj var. Büyüyen çocukların kırgınlıklarla birlikte, sularının kirlendiğinden ve o berrak suların bir süre sonra çamur gibi akan bir dereye dönüştüğünden söz ediyorsun. Bu gün en çok yakındığımız şey içimizdeki çocuğu saklayamamak, o güzel çocuğu geleceğe taşıyamamak kaygısı. Peki, içimizdeki çocuğu bir şair olarak, bu kirliliğe, bu istilaya karşı nasıl koruyabiliriz?

- Düş ve Yaşam adlı kitabımda Sanatta Çocukluk ve Çocuktaki Sanat adlı yazımda anlatmıştım. Şimdi yaşamı boyunca çocukluk duygusu insanlığın hep yüreğindedir aslında. Kiminde değişik oranlarındadır. Kiminde çok az kalmıştır. Mesala bir çocuk tahtadan bir atın üzerine bindiği zaman, onun gerçekten bir at olduğuna inanır. Çocuğun güzelliği, temizliği burdadır. Ama bir yetişkin gerçek bir ata binmeden, asla ata bindiğine inanmaz. Biz büyüklere düşen, o tahtadan atın üzerinde doludizgin üzerimize gelen çocuğun önünden, bir atın gelişinden kaçar gibi kendimizi yere atmaktır. Burdaki temizlik, şeffaflık başka bir şey. Artık çocuklar köprüaltlarının önüne, sanat tacirlerinin eline düştü. Yani hızla kirlenen dünyada, çocuklar da payına düşeni aldı, alıyor. Bu konu, benim üzerinde fazla durduğum, yazılar yazdığım bir konu. Yazının bütününü şu an toparlamak çok zor. Çocukluk, sanatta olmak zorunda. Çünkü çocuk, sanatçının, yazarın, şairin yüreğindeki çocuk büyürse yetişkinlerin evrenine girer ve zalimlerin evreninde çocuk olmaktan çıkar.

Bu söyleşi Radyo Umut'ta Aydın Öztürk'ün hazırlayıp sunduğu, Edebiyat İklimi programında gerçekleşti. Konuşmanın doğallığı bozulmadan yayımlandı.

Söyleşiyi kasetten çözen Şair Vecdi Erbay'a teşekkürler.

İnsancıl'a Mektup

İnsancıl Dergisi'ne,

M.K. Kültür Merkezi'nin bir şubesinde tesadüfen tanık olduğum bir ikili sohbette genç bir arkadaşın elime tutuşturduğu *İnsancıl Dergisi*'nin Eylül/96 nüshasında Mustafa Topal'ın "Felsefe de Şike ve İnsancıl" yazısını okudum.

Ben Mustafa Topal'ı *Bilim ve Ütopya*'daki yazılarından tanıyorum. Ama okuduğum yazının çapını hiç de Mustafa Topal adının popularitesine denk bulmadım.

Yazının bir yerinde belirttiği gibi (sf.8. st.2 prf.6) felsefenin en temel fonksiyonu insanlara düşünmeyi öğretmektir.

Peki niçin düşüneceğiz? Gerçeği bulmak için. Gerçeği bulmak için de soru sormak; sorulan sorulara önermelerle cevap bulmak gerekir. Burada önemli olan, acaba önermem başkaları tarafından mantıksız, saçma bulunur mu kaygısı taşımadan ve önyargısız olarak önermede bulunmaktır. Çünkü her halûkarda, gerçeğin bulunmasında bir adım olacaktır. Önerme yanlışsa doğruya varmada bir yanlış önermenin aşılmasını ve doğruya yönelik bir adım daha atılmasını sağlayacaktır.

Filozofun bütün söyledikleri doğru olmayabilir. Söylediği yüz önermeden bir tek önermenin doğru olması bile gerçeğin bulunmasında bir katkıdır, bilimlerin bugünkü gelişmişlik düzeyine ulaşmasını ve insanın doğayı tanıyıp ona egemen olmasını yüzlerce filozofun sağladığı bilgi birikimi sayesinde olmuştur. Onun için hiçbir filozofu mahkum etmeye hakkımız yoktur.

Yazının bir paragrafında (sf.6.st.2prf.2) filozofları, çenesini tutanlar ya da tutmayanlar diye bir sınıflama yapmış. Burada Aristo ve Galile'yi mahkum etmiş. Hiç de felsefeciye yakışmayan bir tutumla.

M.Topal mahkum ettiği Aristo'nun engizisyonda hangi kitaplarının niçin yakıldığını düşünmelidir. Rönesans, bu olayların üzerinde gelişmiştir. Galile, insana özgü bir duygu olan ölüm korkusu ile dünyanın döndüğüne ilişkin görüşlerini geri almış. Ama bu önermesi bir şekilde Kopernik'e ulaşmış.

İlk çağdan bu yana istisnasız bütün filozofların, insanlığın doğayı tanıması ve ona egemen olmasında payı vardır.

Bir filozofa sahip çıkmak için onun tüm önermelerinin bizim görüşlerimizle örtüşmesi gerekmez. Örneğin Diyalektik Materyalizm'in kurucuları Marx ve Engels, "Biz Alman sosyalistleri yalnızca Saint-Simon, Fourier ve Owen'dan değil; Kant, Fichte ve Hegel'den gelmekle de öğünürüz." derler (Çağdaş Felsefe.B.Akarsu)

Bir sonraki paragrafta da ülkemizdeki felsefecilerin düzeni rahatsız etmediği sürece her türlü görüşü özgürce dile getirdiğini söylüyor.

O zaman M.Topal Türkiye'deki Felsefe dünyasında yok. Yok ki olan biteni bilmiyor... Türkiye'de devletin felsefenin f'sine bile tahammülü yoktur. Uzun yıllar Liselerde Felsefe dersini seçmeli hale getirerek, pratikte yürürlükten kaldırıldığını hepimiz biliyoruz. Yeniden zorunlu ders statüsü kazanıldığında da Felsefe derslerinin genellikle ilahiyat çıkışlı din dersi öğretmenlerine verdirildiğini hepimiz biliyoruz.

Üniversitelerde birçok felsefecinin uzun yıllar akademik kariyerlerini yükseltemediklerini de biliyoruz. Devlet için Felsefecinin ille de Marxist olması gerekmiyor. Değil mi ki düşünmeyi ve sorgulamayı öğretiyor. Devlet için tehlike orada başlıyor.

M. Topal diyalektik düşünmemekte özgürdür. Ama diyalektiğin ne olduğu ve Hegel ile Marx diyalektiği arasındaki farkın ne olduğu konusunda "eğer ifadeleri samimi ise" bilgili değil.

"Diyalektik, zıtların birliği yasasıdır. Her süreç, içerisinde kendi zıttığını taşır ve olgunlaştığında zıttına dönüşür." Bu ifade Hegel'de ve Marx'ta aynıdır. Ama Hegel diyalektik süreci, (teori-pratik birliğinde), teoriden başlatır. Marx ise pratikten başlatır.

Marx, Hegel'in diyalektiği tepe takla edip ters çevirdiğini söylerken bunu anlatmak istiyordu.

Mehmet ÇETİN
MK. Adana Şubesi

Ya Ben Bu Ülkede Yaşamıyorum... Ya Siz

Baran AYDIN

Bir çalışmaya ya da insana yönelik eleştiride insan bilimsel davranmak durumundadır. Bilimsel tavır ise, eleştiri yöneltilen çalışmaya yönelik yazılanlara çizilenlere dayandırılmalıdır. Bir çalışmaya yönelik eleştiri yapılacaksa, o çalışmadan alıntılar yapılır, dayanak gösterilir.

İnsancıl dergisinin haziran sayısında, "Turan Dursun, Kulleteyn ve Kürtler" adlı eleştirimde bunu yapmaya çalıştım. Bu yazım, bir tartışma süreci başlattı. *İnsancıl'ın* ağustos sayısında ise bu yazıma yönelik, Tunca Arslan ve Mustafa Canbek'in eleştirileri yer aldı. Bu eleştirilerden beklentim, *Kulleteyn* kiabından yaptığım alıntılara yönelik olmasıydı. Belirtilen sayfalarda iddia ettiğim yazıların olmadığı ya da yanlış yorumlandığı şeklinde bir tartışma süreci beklerken, konunun dışına çıkılarak sadece Turan Dursun'u savunmaya yönelik bir eleştiri ortamına girilmiş. Eleştiriler herhangi bir şeye dayandırılmadan varsayım düzeyine ve temellendirlmemiş iddialar içermektedir.

Önce Tunca Arslan'ın iddialarına yanıt verelim. Arslan, benim *Kulleteyn*'e yönelik eleştirimi genelleştirerek, Turan Dursun ve ürettiklerinin tümüne yöneltmiştir. Arslan, dogmatik bir düşünceyle hareket ederek; Turan Dursun'u eleştiriyorsa bu kişi kesin şeriatçıdır, Kürtlere yönelik konulara değiniyorsa kesin Kürt milliyetçisidir görüşüyle hareket ediyor. Yazının *İnsancıl* dergisi yerine İBDA-C'nin dergilerinden birinde yayımlanmasını öneriyor. Böylece değişik düşüncelere karşı hoşgörü derecesini de sergilemiş oluyor. Ayrıca Turan Dursun'un hayatı pahasına mücadele ettiği, benim ise savunduğumu (?!) iddia ettiği şeriat değerlerini açıkça savunmam gerektiğini belirtiyor. Öncelikle şunu belirteyim: Benim eleştirim, sadece Turan Dursun'un *'Kulleteyn'* adlı çalışmasınaydı. Buradan yola çıkarak, benim şeriatçı ve milliyetçi olduğum görüşüne varması hayret vericidir.

O halde benim burada Turan Dursun'un diğer çalışmalarına ve şeriata yönelik düşüncelerimi de ilk kez ifade etmem gerekiyor. Gerçi bunun Arslan için birşey ifade etmeyeceğini biliyorum. O kendi kendine bir yargıya varmış. Kendi deyimiyle "kendini kandırma aşamasını" tamamlamış.

Bütün dinlerde olduğu gibi İslamiyet de Orta Çağ'ın ideolojisidir ve sömürüye hizmet eder. Bu anlamda dinlerin kitlelere teşhir edilmesi insanlığa, uygarlığa hizmettir. Turan Dursun böyle bir görevi üstlenerek insanlığa önemli katkılarda bulunmuştur. Turan Dursun'un bu yönüne ve mücadelesine ben de saygı duyuyorum. Hele hele düşüncelerinden dolayı katledilmesini nefretle kınıyorum. İnsanların karşı düşüncelere tahamülsüzlüğünün ilkelliğini, burada birkez daha sergilemek istiyorum. Sayın Arslan'ın benim düşüncelerimin *İnsancıl* dergisinde yayımlanmasına tepkisini de aynı şekilde değerlendirmek gerekir.

Arslan, Turan Dursun'u eleştirdiğim için beni şeriatçılıkla suçluyor. Eleştiri yazımda, şeriatı savunduğuma yönelik tek bir satır bile dayanak göstermeden böyle bir suçlamaya girmesi, bilimsel bir tavır olmasa gerek. Arslan'a göre bir kişi ya eleştirilmeli, ya da savunulmalıdır. Bu ikisi dışında başka bir şey tasavvur edememektedir. Böylece diyalektiği ne kadar kavradığını da göstermektedir. Herhalde Arslan'a göre , Nazım Hikmet gibi usta bir şairin bir şiirini beğenmemek ya da eleştirmek de Nazım'ın bütün ürettiklerine ve değerlerine saldırmakla aynı anlama gelmektedir.

Benim bu konuda şöyle mi davranmam gerekiyordu: Turan Dursun hiç alanı olmayan bir dala, edebiyata el atıp, sanatsal yönden (hiç de güzel olmayan bir romanda,) bir halka hakarete varan şeyler yazmış, onları küçük düşürücü bir üslup kullanmış olabilir. Ancak şu... şu... güzel şeyleri de ürettiği için bunları görmezden gelmeliyim. Sanırım Arslan'ın beklentisi bu yönde. Ya da birinin yanlış yönünü eleştirmek için önce iyi yönlerine övgüler dizerek, bu övgülerin arkasına gözlenerek mi eleştiri yapılmalı.

Kulleteyn'e yönelik eleştirimin tümünde sayfa numarası verdim ve dayanak gösterdim. Yazıma bilimsel bir eleştiri, verdiğim sayfa numaralarında bu tür şeylerin belirtilmediği ya da yanlış ifade edildiği şeklinde olmalıydı. Ancak Arslan böyle bir yola gitmek yerine demogoji yapmayı tercih ediyor.

Sayın Arslan beni milliyetçilikle de suçluyor ve kendinden çok emin bir şekilde yazısının başlığını "Milliyetçiliğin Paranoyası" şeklinde koyuyor. Burada milliyetçilik olayını kısaca irdeleyelim. Milliyetçilik, kendi milletinin

özellikleriyle övünme, bu özellikleri diğer milletlerden üstün tutmaktır. Peki sayın Arslan, ben Kürt halkının hangi özellikleriyle övünerek milliyetçilik yapmışım. Kürt halkının horlandığını, aşağılandığını, küçük düşürüldüğünü belirtmek mi milliyetçiliktir? Bunları belirtmek sizi neden rahatsız ediyor? Kürt halkının yüzlerce yıldır ezildiğini, horlandığını, küçük düşürüldüğünü bütün dünya biliyor. Benim eleştirim bunu"Aydın" olarak tanınan insanların yapmamasıdır. Aydınların bu konuda gerekli hassasiyeti ve duyarlılığı göstermemesidir. Bu arada milliyetçiliği ben değil Kürt halkına yönelik saldırıları eleştirdiğim için, bana karşı dayanıksız saldırılarınızla, olsa olsa siz yapıyorsunuzdur. Kaldı ki ben bu tür eleştirileri sadece Kürt halkı için değil; Afrika'daki zenciler, Asyadakiler, Amerikadakiler için de yaparım. Bence ırkçı ve şöven tavırların teşhir edilmesi her "aydınım" diyenin görevidir. Bu, insan olmanın asgari ölçütüdür.

Arslan, *Kulleteyn'in* yayımlanalı 6 yılı bulduğunu belirtme ihtiyacı duyuyor. Sanırım, şimdiye kadar bu eserin eleştirilmediğini belirtmek istiyor. Aslanda 6 yıldan beri kimsenin çıkıp buradaki yanlışlıkları eleştirmesi, insanlarımızın yayınlara ne kadar eleştirel bir gözle baktığının anlaşılması açısından üzüntü vericidir.

Arslan, *Kulleteyn'in* "materyalizmin, metafizikle, dinci gericilikle savaşımını" ağa, şeyh, molla üçlüsünün işlevini aktardığını "yineleyerek akla şu soruları getiriyor. Acaba Arslan, *Kulleteyn'i* gerçekten okudu mu? Okuduysa ne anladı? Kitapta hangi ağanın hangi şeyhin işlevi üzerinde durulmuş? Bu konuda bir örnek verebilir mi? Ağa ve şeyhlerin bölgedeki halkı nasıl sömürdüklerine dair herhangi bir şey belirtebilir mi? bu sorulara cevap vereceğini sanmıyorum. Benim eleştirim de asıl bu konuda odaklaşıyor. Kitabın bölgedeki sömürüyü sergilediği iddia ediliyor. Fakat bölgedeki sömürü çarkıyla ilgili herhangi bir şeye raslamak çok zor. Kitap hacminin büyük bir kısmı; insanların uzuvlarına, tuvalet ve benzeri doğal ihtiyaçların, abartılı bir dille nasıl giderildiğine, uzuvlarını nasıl teşhir ettiklerine yöneliktir. Oysa bölgedeki sömürü sergilenmek isteniyorsa, din, etnik ve sınıfsal yapı üzerinde durulması gerekmiyor mu?

Kulleteyn'e yönelik yazımı eleştirenlerden biri de Mustafa Canbek. Canbek de yazıda belirttiğim konulara yönelik alıntı yaparak eleştiri yapmıyor. Sadece dayanaksız tepkiler dile getiriyor. Canbek'in kullandığı üslup ve kelimeler Arslan'ınkiyle hemen hemen aynı. Dursun'un belirttiği "karı değiştirme" olayının olabileceğini, bunu herkesin bildiğini savunuyor. Sanırım Canbek, benim buradaki eleştirimi anlamış değil. Benim eleştirim, Anadolu'da gizli kapaklı cinsel fantazilerin yaşanmadığı şeklinde değildir. Asıl eleştirdiğim nokta: "Karı değiştirme" olayının, Turan Dursun tarafından bir "köyün geleneği" şeklinde aktarılmasına yöneliktir. Özellikle doğuda, toplumsal baskının daha yoğun olduğu gözönüne alınırsa, böyle bir ilişki ağının olabileceği savunulamaz. Canbek, bunu savunuyorsa o zaman doğruyu hiç görmediği ve bilmediği rahatlıkla iddia edilebilir. Sadece doğu değil, Türkiye'nin herhangi bir köşesinde "karı değiştirmenin gelenek olduğuna" yönelik tek bir örnek gösterebilir mi? Kaldı ki, bu konuyla ilgili filmler çevrildiğini, romanlar yazıldığını iddia ediyor. Cehaletimi bağışlasın. "Karı değiştirmenin" gelenek olduğuna yönelik bir film, roman ya da öykü örneği gösterebilir mi? Şunu tekrar vurgulamak ihtiyacı hissediyorum: Burada kırsal alanda, bireysel anlamdaki cinsel fantazilerden söz etmiyorum, "karı değiştirmenin gelenek olduğu" iddiasından söz ediyorum.

Toparlamak gerekirse, ben şeriatın teşhir edilmesini eleştirmedim. Yazımda buna yönelik tek bir satır yoktur. Bu konuda bana yönelik eleştiriler ciddiye alınmayacak düzeyde, dayanaktan yoksundur. Aksine şeriatın bölge halkının sömürülmesine nasıl hizmet ettiğinin açıklanmadığını eleştiriyorum.

Turan Dursun, dini konularda iyi şeyler üretmiş olabilir. Bu ona şöven davranma hakkını vermez. Ya da "böyle biri eleştirilemez" diye bir kural mı var Bir halkın değer yargılarına saldıranları eleştirmem, neden bu kadar tepkiye neden oluyor? Çünkü, bazı insanlar halen Kemalizm çizgisini bir arpa boyu aşamamış. Çünkü bazıları açık seçik ırkçılık yapıyor. Bu tavırları dile getirilince ırkçılığı siz yapıyorsunuz diyorlar. Çünkü, bazıları sosyalizm kılıfını kullanıyor, ancak sosyalist tavır nedir bunu bilmiyor. Tartışmaya, eleştiriye açık olmayan kişinin de gelişmeye de açık olamaz. Gelişmeye açık olmayan bir kişinin de sosyalist olabilmesi olanaksızdır.

Bir halkın değer yargılarına saldırılıyor diyorum, tepki gösteriliyor. Peki siz bu toplumu nasıl değiştireceksiniz? Kendi halkınızı aşağılayarak mı? Ona küfrederek mi? Bu değer yargıların benimseyip benimsememek farklı bir konu. Ancak bu yargıları değiştirme yönteminiz ne? Kaldı ki ben bu değer yargıları korunsun, bunlara övgü dizilsin demiyorum. Bazı abartıları ve yalanları, uydurmaları aktarıyorum. "Karı değiştirmenin gelenek" olmadığını belirtiyorum, bunun için ahlaki değerleri savunmakla suçlanıyorum. Son olarak şunu belirtmek istiyorum: Eğer "karı değiştirmenin gelenek olduğu" bir toplumda yaşıyorsak, ki Turan Dursun, "Karşılıklı karı değiştirme köyün öteden beri sürüp gelen bir geleneğiydi" (s.225) diyor ve siz de onaylıyorsunuz. O zaman, ya ben bu ülkede yaşamıyorum ya da siz.

Kamyon Atelye Sanatı (KAS)

KAS, "gizli kalan kirli çamaşırların yeniden gömülmesine karşı" sanatın diliyle, halkla birlikte, halkın yanında sanatın dillyle mücadele etmek için sanatçıların, aydınların oluşturduğu kümenin adı.

KAS, halkla birlikte yürümenin yöntemi... Bu yöntem, bütün yurdu kuşatmalı, bu ülkenin sanatçısı, aydını, halkı, kirlilikle başbaşa çözümsüz bırakmamalı. Bu amaçla, KAS'ın kuruluş bildirisini yayınlıyoruz. Bildiride sözü edilen etkinlik 31 Aralık 1996 tarihinde gerçekleştirildi.

KAS, yeni yıla halka birlikte girdi.

İNSANCIL

SUSURLUK SANATÇILARI DA BİRARAYA GETİRDİ

Susurluk kazasıyla toplumsal kimliğin yeniden arayış kazandığı şu günlerde sanatçılar arasında etkili bir birlik doğdu.

Sanatın çeşitli dallarını temsilen biraya gelen sanatçılar ve aydınlar. Kamyon Atelye Sanatı (KAS) adıyla bir grup oluşturdular.

Sanatın dilıyle mücadele verecek olan KAS ilk etkinlik olarak 31 Aralık 1996 günü Beşiktaş Meydanı, Barbaros Girişi, Beşiktaş Kültür Merkezi önündeki (Sinanpaşa Çarşısı ve CHP Binası önü) boş alanda kitlesel olarak yeni yıla merhaba diyecek.

Saat 13.00-17.00 arasında gerçekleştirilecek etkinliğe müzik grupları, tiyatro grupları, ozanlar ve konuşmacılar katılacak. Beş saat boyunca halkla birlikte olmayı amaçlayan KAS ayrıca bir ortaoyunu sahneleyecek. "Başını Değil, Kuyruğunu Veren Kertenkele" adını taşıyan bu oyun geleneksel tarzda yazılmış olup son politik olayları irdelemektedir.

Çeşitli kitle örgütleri ile sanatçı ve aydınların bu etkinliğe, kitlesel olarak destek vermeleri beklenmektedir.

KAS politik gelişmelerin ışığında sanatın gücüne olan inancıyla. etkinliklerini mutlu bir yıla yayacaktır.

KAS önümüzdeki günlerde, yeni yılla birlikte gerçekleştireceği mahalli etkinliklerle, gizli kalan kirli çamaşırların yeniden gömülmesine karşı sanatsal bir kampanya başlatıyor ve bunu sürdürecek.

Temiz toplum yanılgısı içinde olanlara, KAS; özlenen toplumun ancak ve ancak sanatın yol göstericiliğinde varılabileceğini kanıtlamayı da kendisine amaç edinmiş durumda.

Kamyon Atelye Sanatı (KAS)

Başını Değil, Kuyruğunu Veren Kertenkele

Bilgesu ERENUS

Bu oyun 31 Aralık 1996 Cumartesi günü KAS'ın gerçekleştirdiği etkinlikte İmge Tiyatro Topluluğu ve Ayşe Gülen Topluluğunca oynandı.

KİŞİLER

Yardak
Usta
Kertenkele motifini canlandıran
Kadın ve Erkeklerden oluşan yedi kişi

GEREÇLER

Pastav yerine kullanılacak bir sopa
Tef
Siyah büyücek örtü ya da şal
Kertenkele motifini oluşturacaklar için yeşilin her tonunda giysiler
Kuyruk onarımında kullanılacak, yeşil ve uzun bez parçaları

ÖNEMLİ NOT

Bu oyunu uygulayacak bütün gurupların, ellerindeki metni çekirdek metin olarak kabul edip, çekirdek metne kendi yaratıcılıklarını katmaları gerekir. Görsel, seyirlik ögelerin daha da zenginleştirilmesi dileğiyle, başarılar!..

Meydanda, siyah bir örtü, ya da büyücek bir şalın altında henüz ne olduğu kestirilemeyen büyücek bir cisim vardır. Yardak tef çalarak, şarkı söyleyerek izleyicilerin dikkatini meydana çeker. Usta yanda izleyicilerin birikmesini beklemektedir.

Yardak- (ezgi)

Altın tasta gül kuruttum aman Alim
Yari sinemde uyuttum aman
Yari sinemde uyuttum
Yar söyledi ben unuttum aman Alim...
(çığırtkan bir edayla)
Koş ahali koş!
Sine-i vatanda uyutulanlar
İktidar ve muhalefgiller familyasından
yeşil kertenkelenin akıl almaz macerasını
bi de bizden seyretmeye koş!

Yar söyledikçe unutanlar
Hem söyleyip hem unutanlar
Asrın politik mucizesi
Zoru görünce
Baş yerine kuyruk sunan
Marifetli kertenkelenin seyrine koş!

Ey gözleri dilleri bağlananlar
Gönülleriniz de bağlanmadıysa eğer
Aklın özgürlüğüne koş!
İktidar ve muhalefetgillerden
yeşil kertenkelenin
almaz macerası başlamak üzere!
Koş ahali koş!

(ezgi) Altın tasta gül kuruttum aman Alim
Yari sinemde uyuttum aman
Yari sinemde uyuttum

(çığırtkan) Ey sine-i vatanda uyutulanlar!

Usta pastavıyla yardağın başına vurmuştur.

Yardak- (uğunur) Ama benim pehlivanım!

Usta- Ve buyur benim pehlivanım!

Yardak selamlar ustasını.

Yardak- Usul benden, marifet senden başlayalım

Usta izleyenleri geleneksel bir edayla selamlar

Usta- Ehli canlar cem olunmuş, seyrolsun meydanımız. Çıkaralım torbamızdan üç hokka üç yuvarlak.

Usta gözboyama aletlerini çıkardıktan sonra bir kaç hüner gösterir. Yardak da aletsiz olarak, ustasının ardında onu acemice taklit eder, izleyenleri güldürme çabasındadır.
Usta yardağı farkedip, pastavla vurarak uyarır.

Yardak- (uğunurken) Neden sanki? Her gece medyada haberleri aktaranlar benden daha mı usta?

Usta- (İzleyicilere) Sormuşlar, sual etmişler, göz bağlar mısın?

Yardak hevesle tamamlar ustanın sözlerini.

Yardak- Demişler ki arifle, ahmağı nerden bilirsin?

Usta- (yardağı pastavla uyararak, izleyiciye) Arif oldur ki gördüğünü gördüm demez, bildiğini bildim demez.

Yardak- (izleyiciye, usulca) Ustam bizim aydınları tarif ediyor olmalı.

Usta- (pastavla yardağa vururak sözünü tamamlar) Gördüğünü gördüm demez, bildiğini bildim demez ama, iğne deliğinden Hindistan'ı seyreder!

Yardak uğunmakta hâlâ, şikayetçi

Yardak- Aydınların gönlü alında ama olan bizim ense kökümüze oldu
Sen devam et ustacığım!
Sıra ahmaklarda!

Usta- (yardağın kafasına vurarak)
Ahmak ise, (şaşkınlığı oynar)
"Alee!!! Hokkabaz koydu yuvarlak
kaçırdı yuvarlak!"

Usta halka ve toplarıyla kısa bir gösteri sunarken, Yardak da gözboyacılık karşısında insanların sorgusuz sualsiz kabulunu belirten komiklikler yapar geride, alee! sözcüğün sürekli kullanarak şaşkınlığı, aymazlığı oynar.

Yardak- İki darbe sonrası bizim emekçi sınıfına benziyor bu da! Ağzı açık Ale!!!

Yardak söylediklerinin bilincine yeni varmışcasına kendi ağzını kapar kendi başını ustanın pastavına uzatır, vurur.

Usta- (aletlerini kaldırırken) Arifi tek parmağım üzernide oynatırım.

Yardak ustasıyla dalga geçerken, onun bakışıyla hemen onaylamaya başlar

Yardak- Hem de nasıl!...

Usta- (yardak'a) Ko ahmağı senin gibi dır dır eylesin!

Yardak- Buyur ustacığım, dır dır dır...

Usta ve yardak muhavere geleneğiyle örtünün altındaki cisme yönelirler.

Usta- (yardak'a) Akşamdan ber iyanıma gelmişsin bir patırtı bir gürültü...

Yardak- Ustacığım, kim kaldırdı kim götürdü?

Usta- Bak yavrum sana bir bilmece söyliyeyim. Döndüm dolaştım. Afganistan, Bülucistan...

Yardak bir süre cismin çevresinde dönüp dolaşarak düşünür.

Yardak- (dönerken sürekli mırıldanır)
Döndüm dolaştım, Afganistan, Bülucistan...
(zıplar) Buldum ustacığım!
Langa'da Çukurbostan!

Yardak iltifat beklerken kafasına ustanın pastavını yer. Usta cismin üzerindeki örtüyü işaretlemiştir.

Usta- Örtüyü kaldır da bilmece aşiyan olsun hadi!

Yardak korku belirtileri gösterir.

Yardak- Büyüğümüzsündür. Kaldırmak sana düşer usta.

Yardak kafasına pastavı yiyince cisme yönelir, birkaç kez örtüyü kaldırmak için devnirse de korku belirtileri göstererek ustanın arkasına ya da izleyicilerin arasına saklanmak çabasındadır.

Yardak- Beni bu işe karıştırma usta!
Bakarsın altından kutsal devlet filan çıkar.
Gözünün çapağını yiyeyim beni karıştırma!
Evde çoluk çocuğum var beş nüfus ellerinden
öper, şaka derken kaka olmasın sonra!

Örtüyü kaldırması için, usta zorlar yardağı.

Usta- İki darbe sonrası emekçi sınıftı hani? Kendini mi tarif ettin yoksa?

(İzleyicinin de katılımını sağlar)
Aç Aç AÇ AÇ AÇ AÇ AÇ AÇ!
İzleyicilerin de kışkırtmasıyla Yardak, cisme yönelmiştir, tereddütlü hali devam etmekte. Usta ise, izleyenlerin örtünün açılmasına yönelik tezahüratını canlı tutar.

Yardak- Tokuz diyen oldu mu?
Tabii ki, Aç, Aç, Aç!
Asırlardır midemiz kazınıyor.
Aç isek açacağız ama
Aç demesi kolay. (izleyene)
Sıkıysa gel sen kendin aç.
(tehdit eder gibi) Açıyorum ha?
Bari örtülü ödenek çıksa da altından
hep birlikte nasiplensek!
Nerde bizde o şans!
Bize çıksa çıksa elinde topu
tüfeği milli beraberlik ruhu çıkar.
Aç, aç, açıyorum, sorumluluk kabul etmem ha,
aç aç, açtım!

Örtüyü açtıktan sonra, yardak korkuyla ustasının kucağına fırlar. Cismin, kadın erkek, yeşil giysili yedi kişinin simgelediği baş, gövde ve kuyruktan oluşan bir kertenkele olduğu görülür.

Yardak- (ustanın kucağında) Alee!..
Yılan imiş.

Usta- (yardağı kucağından atarken)
Kertenkele oğlancığım,
İktidar ve muhalefetgiller
familyasından
burjuvaoğlu burjuva patentli
yeşil bir kertenkele...
İzleyici toplamak için, reklamını
yapıyordun ya hani!..
Koş vatandaş koş!
Asrın politik harikası!
Koş, hele koş!
Falan filan...

Yardak damağını kaldırarak yatışma çabasında.

Yardak- Cahillik kötü şey.
bileydim reklamını yapar mıydım
hiç. Gene tongaya düştüm. Ale!
Kıpırdanıyor!

Kertenkelenin kıpırdanmasıyla yardak izleyenlerin arasına kaçar.

Yardak- Birlikten kuvvet doğar demişler.
Ben neme lazım
burdan izleyeyim!

Usta- Bayanlar Baylar
Merdivenden Kayanlar değil de;
Aslında hiç bir vakit sayılmayıp,
Yalnızca nüfus sayımından sayımına
sayılan
sayınlar...
Ey Susurluk Kaza'sı Sakinleri!

Hala ne oldu, ne bitti, ne olacak diyorsan eğer, sürüngenler içinde bir sürüngen yeşil kertenkelenin marifetine kulak ver.

Kulak vermek de yetmez
Susurluk Kaza'sı sakinleri olarak
kulağına küpe et!
Kulağa küpe de yetmez,
"Kertenkele başını değil kuyruğunu verir" adlı oyunumuz başlamak üzere. Hem gözünü hem gönlünü, dört aç ki,
aklın başından gitmeye!

Usta pastavıyla kertenkeleye yaklaşır, pastavını bir hayvan eğiticisi gibi kullanacaktır şimdi.

Usta- Baş selama duruyor!

Kertenkelenin başı izleyiciyi selamlar. Kadın, Erkek yedi kişi, ustanın pastavla yönlendirdiği tüm hareketleri sırasıyla uygulayacaktır.

Usta- (çelişik duygularla kertenkeleyi izleyiciye tanıtırken) Aman da aman, kulak kepçesi yok ama, bu yüzden birbirlerini ve bizi böcek denilen aletlerle dinliyorlar demek; yana doğru açılıp kapanan üçüncü bir gök kapağı, tü maşallah; açlığı sefaleti, kanı, gözyaşını bu yüzden göremiyorlar; alt çene kemiğinin iki parçası önde birbirine iyice kaynaşmış böyle, aç ağzını aç!.. Ağzın fazla genişleyemediğine bakma, ansiklopediler; "etcil, her çeşit omurgalı, böcek ve kuş yumurtası yer" diyor ama, bu iktidar ve muhalefetgiller familyasından olanlar, yalnızca insanlar ve insanların, yaşama ve düşünce türünden en doğal haklarıyla beslenirler. Hanimiş Selam!.. (Baş burjuva partilerinin selamlarını eliyle ard arda yineler) Afferin sana! Hele bu uzun tırnaklı pençeler yok mu? Göster! Ben bir yerlerden tanıyorum galiba. Tırnak diplerine kan bulaşmış, on dokuz dan yirmi dörde gençlerin kanı, her guruptan (başa tükürür) Ya bitecek ya bitecek öyle ya! Tü tü maşallah!

Yardak halkın arasından içtenlikle uyarır.

Yardak- Ustacığım, aç aç da, fazla açılma!

Usta- Oğlancığım biz burda, topluca zooloji bilimiyle, hayvanatla ilgilenmekteyiz. Kimseden gizlimiz saklımız yok! (gizleyerek) Sen gene de etrafta bir aynasız filan görürsen haber ver!

Usta, asrın politik mucizesini sunmayı sürdürürken, Yardak çevreyi denetlemek adına izleyicilerin arasında dolaşır, onlarla yüzyüze diyalog kurar.

Usta- Sıra göğüs kemiğinde... Sürüngenlerden olmalarına rağmen (gizleyerek) sürüm sürüm sürünesiceler... Aman da aman, göğüs kemikleride bulunurmuş bunların, sevsinler, iki de kürek kemiği hatta... bi de (küfür edercesine) sidik torbası!.. Sırayla selama duruyorlar işte. Gelelim zurnanın zırt dediği yere, yani kuyruğa? Alt tarafı bir kuyruk diyenler çok yanılır, bu uzun kuyruğun marifetini ne sen sor ne ben söyleyeyim? (yardağı aranır gibi) Oğlum söyleyeyim mi söylemeyeyim mi? Durum vaziyet nasıl?

Yardak uzaktan bir şoför muavini gibi seslenir.

Yardak- Devamiyet Usta! Dostların arasındayız. Şimdilik asayiş berkemal!

Usta- Tü maşallah! (eller kuyruğu) Madem asayiş berkamel, "kuyruk; baştan başa küçük pullar, yumrular, sık pürtüklerle kaplı" dememize gerek kalmadı, çünkü bu kuyruk (iğrenircesine) baştan sona, kanlı irinli kirli para kaplı; silah, fuhuş, eroin ve kumardan edinilmiş. Hiç merak etmeyin, ar damarı olmadığı için, mutlaka sizi selamlayacaktır, alınmaz hiç. (Selam sonrası) Afferin sana! Bizim yardak haklı, her gün televizyonlarda gözünüzün içine baka baka sürdürmüyorlar mı marifetlerini bu yeteneksiz muhterisler!

Yardak- (uzaktan) Ustacığım!

Usta endişelenir bir an.

Usta- Hop dedik!
Bir yaramaz durum varsa, zoolojiye geçelim hemen!

Yardak- Beni bu işe pek bulaştırmasan diyecektim, yoksa sen devamiyet, heyecanlı oluyor!
Usta pastavını onun sesine yöneltir vuruyormuşcasına.

Yardak- (Uzaktan, canı yanmışcasına) Vay ense köküm!

Usta- (Yardağın tefiyle herkesin dikkatini çekerken) Ey Susurluk Kaza'sı sakinleri! Aranızda bir babayiğit varsa, bir adım öne çıksın. Hayvaniyet mevzuunu uygulamalı hale sokalım ki, ders ola, bir daha akıllardan çıkmaya! Yok mu bir baba yiğit? Bir ana yiğit de olabilir! Sen yanmasan ben yanmasam diyecek biri, yok mu hani?

İzleyicilerden biri çok mümkün ki meydana çıkacaktır, sayıca birden fazla da olabilirler.

Usta- Doğanın daha çok sürüngenlere ihsan ettiği muhteşem yeteneği sunacağız şimdi. Dersimiz ototomi! Eklenti ve üyelerin, yalnız devlet adına kurşun sıkanlar değil, yüksek rütbeli bürokratlar bile olabilir bu üyelere, herhangi bir tehlike anında, el çabukluğu marifet bir refleks hareketiyle kendiliğinden kopup düşmesi ototomi! (pastavıyla bu kez izleyiciyi ya da izleyicileri yönlendirir) Yapışın kuyruğa da cümle alem ototomi neymiş görsün hadi!

Usta, çekingen davranan izleyici ya da izleyicileri, gönüllendirir, zorlar, alay eder, eleştirir vs. Bire bir ilişki
İzleyici ya da izleyiciler kuyruğa dokundukları anda, kertenkele abartılı bir refleksle kabuğunu terkeder. Baş ve gövde, meydandakileri ürkütecek denli bir çabuklukla kenara çekilip, doğum yaparcasına karnından çıkardığı yeşil bez parçaları yardımıyla yeni bir kuyruk oluşturmak üzere telaşlı bir hazırlığa girişir.

Usta- (gövde ve başa) Bravo! Bravo!
Afferin sana!
(tükürür) Tü maşallah!

Gövde ve baş, burjuva politikacılarının selamlarını sıralarken, bir yandan da yeşil bezleri uç uca ekleyerek kuyruk yapımını sürdürmektedirler.

Usta- Hiç utanmaları kalmamış, yüzlerine tükürsen "Yağmur yağıyor,yarabbi şükür!" der bu sürüngenler! (Terkedilen kuyruğu iğrenerek alır, izleyici ya da izleyicilerin üzerine atacakmışcasına devinir) Boş bir kabuk! Kopmaya öylesine hazır ki, kanamasız gerçekleşti bu iş, başı vermedi ya işi iş, yeni bir kopan kısmı şıpın işi yeniliyor işte! (Kuyruğu izleyenlere gösterir) Ey Susurluk Kazası Sakinleri! Sayınlar değil, sayımdan sayıma sayılanlar! Bu boş kabuğa bir isim, bir ünvan bulun dersem ne dersiniz? Birbirlerinin arkasına gizlenip de, "bu iş gideceği yere kadar gitsin!" diyorlar ya hani... Gizlisiz, saklısız bir de siz deyiverin bakalım!

Usta, Susurluk Kaza'sı sonrası, gözden çıkarılan bazı isimleri izleyicilere tekrarlatır. Bu arada baş ve göde yeni bir kuyrukla bütünleşmiştir, rahatlar!

Usta- (yeni kuyruğu görür) Ohoooo! Biz burda boş kabukla oyalanırken, atı alan Üsküdar'ı geçmiş çoktan! Doğa, kopan kuyruğunu yenilemeleri için yalnızca bir defalık hak tanıyor sürüngenlere, bizim iktidar ve muhalefetgiller familyasından burjuvaoğlu burjuva kertenkelelere gelince... (izleyiciye) Ey Susurluk Kazası Sakinleri, sayımdan sayıma sayılan sayınlar, gözünün önünde kopan kuyruklarla yetinmekten ne zaman vazgeçeceksiniz?

Yenilenmiş Kertenkele bütün yüzsüzlüğüyle, izleyiciyi selamlamayı sürdürür.

Usta- (terkedilen kuyruğu koklar) Biz burda dırdırla oyalanırken, kabuk da çoktan dezenfekte etmiş kendini, üzerindeki kanlı irinli pul pul paracıklara gelince onlar da okus pokus! (Terkedilen kuyruğu izleyicilere atar) Mübarek olsun! Alın hayrını görün bakalım! İktidar ve Muhalefetgiller Familyasından burjuvaoğlu burjuva kertenkeleleri gövdeye en yakın yerden kıstırmak bile az, ta başından kıskıvrak yakalamak gerek. Vehbinin kerrakesi şimdi belli olmadıysa ne zaman belli olacak?

Yardak- (uzaktan canhıraş) Ustaaa!
Karakolda ayna var diyecektim hani...

Usta hemen toparlanır ve dikişsiz türden bir konuşmaya girer.

Usta- Hayvanat bilimine göre, sürüngenler; gekogiller, varangiller, agamagiller, iguanagiller, koryılangiller, bukelamungiller, boncuklu kertenkelegiller türünden familyaları ayrılıp, gayetle de çevik olup, duvarlarda güneşe hayran hayran bakarlar, ya da yeşilikler arasında yaşarlar, iyi bir müzik dinleyicisi oldukları da söylenmektedir, en güzel ve en büyük cinslerinden bir siyah halkalı mavi benekli kertenkeleler Batı Avrupa'da yaşamakta olup, boyu altmış santimetreyi bulur, diken parmaklı olanlar arasında bile, iktidargiller familyasına asla rastlanmamıştır, genelde geri bıraktırılmış ülkeler, özelde bizim topraklarımızda hüküm sürdüğü söylense de bu tamamiyle iç ve dış kaynaklı mihraçların kasıtla yaydığı bir söylenti olup, hayvanat bilimi açısından en ufak bir kıymeti harbiyesi yoktur, bu söylenti önemle değil ama; top, tüfek, zincir, falaka, peşin infazlar, sürgünler, göz altı kaybolmaları, kirli savaşlar kanalıyla derhal tekzip edilerek, Susurluk Kazası Sakinlerine duyurulur.

Yardak ustanın sözlerinin bir bölümünü meydanda dinlemiştir. Nasıl müdahale etmesi gerektiğini bilemez bir türlü, arada bir çaktırmadan dürteler, bir kaç kez ustasını pastavla uyarmayı bile denemiştir.

Yardak- Usta, gözünün çapağını yiyeyim!
Uç hokko üç yuvarlak!
Unuttun mu? (tarif ederek)
Alee! hokkabaz kodu yuvarlak

kaçırdı yuvarlak hani?
Evde çoluk çocuk,
evlad-ı ayal!
Bizi düşünmüyorsan
izleyicileri düşün bari!

Usta- Üç hokka üç yuvarlağı mı kalmış bu işin a oğlum (baş ve gövdeyi gösterir) Şu sırıtkanlara baksana, korkarım bu badireyi de atlatacaklar.

Yardak- E, sen de haklısın ustacığım, aslı gözbağcı bunlar! Az önce ototomi mi ne demiştin sen, anladığım kadarıyla otomobil gibi kendiliğinden bir gelir bir gider bu kuyruklar, açа, yoksula, sahipsize, yalnıza ne fayda?

Usta yardağın başını okşamak isteyince yardak kafasına vurulacağına dair bir alışkanlıkla önce sakınır, sonra ustasının göğsüne sokulur.

Yardak- (izleyiciye) Ustam beni sevdi... (ustasına) Artık ben de iğne deliğinden Hindistan'ı seyrediyorum he mi usta!

Usta- (severken) Yalnız Hindistan'ı değil, sen istersen iğne deliğinden bütün dünyayı seyredersin, iş ki bildiğini bildim, gördüğünü, gördüm demekten vazgeçme!

Kertenkele ani bir hareketle davranıp, yardak ve ustanın üzerine siyah örtüyü örter. Usta ve yardak, örtünün altından çıkabilmek için debelenirler bir süre.

Usta Yardak birlikte- AÇ!, Aç Aç Aç Aç Aç Aç Aç Aç Aç Aç Aç!

Kertenkele Usta ve Yardağın sesini ört bas edebilmek için, yeni kuyruğunu sallayarak, dört bir yana öpücükler yollar, sırıtkan!

İzleyicilerden bir kısmı, örtüyü kaldırıp usta ve yamağını çıkarmaya cesaret edebilir, kertenkelenin yeni kuyruğuna yapışmayı göze alanlar da olabilir. Kertenkele bu durumda hızla kaçıp saklanacaktır. Usta ve Yardak örtünün altından kurtarıldıklarında, oyunun bitişini tefle duyururlar.

Yardak- Hisseden kıssaya gelince...

Usta- Sürçü lisan edip, doğadaki sürüngenlere karşı bir kusur işledikse af ola! Bizim hesabımız;
iktidar ve muhalefetgiller familyasından
sömürüyü, cinayeti ve
ihaneti refleks edinmiş burjuvaoğlu
burjuva sürüngenlerle; duvar üstlerinde
güneşi hayranlıkla gözleyen, otlar
arasında neşeyle koşturan
kertenkele dostlarımızla bir sorunumuz
yok!

Ustası konuşurken, Yardak kıkır kıkır gülmüştür.

Usta- Ne gülüyorsun?

Yardak- Halimize usta!
Hani bir karıcağız varmış.
Göbek atarken, allahım günah yazma dermiş
ya boyuna...

Ustanın tefi eşliğinde, göbek atmaya başlar Yardak.

Yardak- Sonra, sonra, "Biraz yaz biraz yazma" demiş (hızlanır) az biraz sonra da,
"İster Yaz, İster Yazma!"
"İster Yaz, İster Yazma" (göbek atmayı keser) Bizimkisi de o hesap!
Oldu olacak bi de şey diyelim bari!
Dilli düdük kapitalizmi oy verip meclise soktukça ne başlar tükenir ne de kuyruklar.
Böyle diyelim ki,hem arifler hem ahmaklar anlaya!

Usta ve Yardak geleneksel bir tavırla izleyicilerini selamlar

Usta- "Başını değil, Kuyruğunu veren Kertenkele" oyununun taklidini, Bilgesu Erenus'dan aldık, O da Cengiz Gündoğdu'nun bir sözünden yola çıkıp oyunlaştırmış: Hatası sevabı hepimizin boynuna!

Kertenkeleyi oluşturan kadın erkek yedi kişi, aksesuarlarından arınarak selama katılırlar.

Yardak- (Öne çıkarak) Duyduk Duymadık demeyin ey Ahali! Oyunumuzu yeni yılda, Kamyon Sahnesi aracılığıyla en ücra semtlere kadar taşımaya kararlıyız.

Yardak, oyunun başındaki tavrıyla tefi eşliğnide duyuruyu izleyenlerin arasına katılarak sürdürür.

Yardak- Altın tasta gül kuruttum aman Alim
Yari sinemde uyuttum aman
Yari sinemde uyuttum...
Ey sine-i vatanda uyutulanlar!
Televizyonlarınızı değil,
Kamyon Sahne'mizi her semtte
izlemeyi sürdürünüz!

Yar söyledi ben unuttum demek
istemiyorsanız, bizden ve
birbirinizden ayrılmayın sakın!
Birlikten kuvvet, birlikten güç
doğar!
Bir elin nesi var?
İki elin sesi var!...

Yardak izleyenleri bir süre tempolu bir alkışta birleştirebilir
Meydandaki oyuncular da katılır bu tempoya.

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDODĞDU

5 Aralık Perşembe

Kış geldi.

İsmet Alıcı aşkın sıcaklığını anlattığı şiirinde şöyle diyor. "Usulca gel/Bu soğukta, karda/Uzatma elini/Boğuluruz belki/Bütün karsuları boşalır kente"(Farenin Ölüm Baladı) Yine aynı kitapda "Saçak saçak buz/çatılar/Kuşlar havada donacak nerdeyse/Kar yağar yağar lapa/üstüm başım düş" diyor.

Kışın soğunda, "üstüm başım düş"le İsmet Alıcı'nın şiirlerini okurken *Varlık* dergisinin aralık sayısı geldi.Hemen Tuğrul Tanyol'un yazısını okudum. Okurken de güldüm. Neden mi güldüm. Tuğrul Tanyol'un yazısını beğendim de ondan. Ne güzel eleştirmiş beni. Bunu *İnsancıl*'da arkadaşlara futbol diliyle anlattım. Futbolda "nizami markaj" vardır. Futbolcu, topu kaptırmamak için fizik gücüyle hasmını engeller. Tuğrul Tanyol da aklının gücüyle "nizami markaj" yapıyor bana. Tanıdığım... bildiğim Tuğrul Tanyol her zaman "nizami markaj" yapabilecek nitelikte. Ama Süreyyya Evren'e "gayri nizami markaj" yaptı. Bunun için sarı kart gösterdim ona.

Bütün yazarlardan reca ediyorum. Hep böyle yapalım. "Nizami markaj" "Gayri nizami markaj"ı okur da istemiyor, bunu bilelim.

Tuğrul Tanyol şöyle başlıyor yazısına. "Cengiz Gündoğdu'yu severim. Bilmem neden severim, çünkü hiçbir konuda anlaşamadığımız ve asla anlaşamayacağımız son derece açık."

Bu dedikleri doğru Hiçbir konuda anlaşamayız Tuğrul Tanyol'la. Asla anlaşamayacağımız da son derece açık.

İşte bunu açıkça söylediği için severim Tuğrul Tanyol'u. Peki Tuğrul Tanyol niye seviyormuş beni. "Çünkü onda mert ve dürüst bir insan görürüm. Bu günümüzde oldukça seyrek rastlanılan bir nitelik oldu. Lafını sakınmayan, düşündüğünü pat diye söyleyen, kimseyle bir çıkar noktasında pazarlığa girmeyen... (...) Cengiz Gündoğdu pek de sevilen bir kişi değildir. Çünkü bu niteliklere sahip insanların pek sevilmediklerini iyi bilirim. Belki bu nedenle ve belki biraz da inatçı ve taviz vermeyen yapısından olacak, çevresindeki insanlar tarafından sıkça terk edilir. Bu yapıda iki insan olduğunu düşünmüşümdür hep. O ve Bülent Ecevit."

Tuğrul Tanyol'un "O ve Bülent Ecevit" demesine şaştım. Çünkü bende böyle düşünüyorum. Ecevit'in siyasal görüşlerine katılmıyorum, doğru bulmuyorum. Ama Ecevit'in "terkedilişini" en iyi anlayanlardan biriyim. Ecevit'in neden terkedildiğini çok iyi biliyorum. Hele şu kendilerine Çile Çiçekleri, diyenlerin nasıl bir oyun içinde olduklarını avucumun içini bilir gibi biliyorum. Dahası bu konuda Ecevit'e mektup yazmayı düşündüm. Sizi terkedenlere... ya da taviz koparmak için terketmeye hazır görünen kişilere kesinlikle taviz vermeyin diyecektim. Elim varmadı, yazamadım o mektubu bir türlü.

Türkiye'de politika üstüne yazanların bir teki bile Ecevit'i anlamadı. Bugün Orhan Bursalı, *Cumhuriyet*'de Ecevit'le Baykal zaman geçirmeden bir araya gelmeli diyor. Bu kesinlikle yanlış. Ecevit, tek başına kalsa bile Baykal'a taviz vermemeli. Çünkü bu Deniz Baykal'ın fitneciliğini meşrulaştırmak olur.

Yine bugün Cumhuriyet'de "DSP'de muhalefet genişliyor" diyor. Son derece yanlış. Bu haberi doğrusu şu "DSP'de fitnecilik genişliyor" Ben Ecevit'in yerinde olsam, bu fitnecilere bir kıymıkçık taviz vermem... hepsini partiden atarım. Saniyede.

İlkeli Ecevit'in siyasetde etkin olması isteniyorsa, şu yapılmalı. Başta Deniz Baykal, Ecevit'ten özür dilemeli. Bir daha hiçbir şekilde fitnecilik yapmayacağına dair söz vermelidir. Hem de noter onaylı... yazılı. Çünkü fitneci, bir saniye önce söylediğini yüzü hiç kızarmadan inkar eder.

Ecevit bundan böyle n'apar bilmiyorum. Ama ben bu dünyada tek başıma kalsam da... parça parça edileceğimi bilsem de ilkelerimden tek bir kıymıkcık taviz vermeyeceğim.

Tuğrul Tanyol benim, onun yazdıklarını... söylediklerini tersten anlama huyum olduğunu söylüyor. Doğru bu. Yalnız Tuğrul Tanyol'la ilgili değil bu tersten anlama. Annem de yakınırdı bundan. "insan sana derdini anlatana kadar, seni insanın derisini yüzersin." derdi. Bu benim zeki olmayışımdan kaynaklanıyor. Kimileri leb demeden leblebiyi anlar. Bana ille de leblebi diyeceksin. Yoksa anlamam. Burda gülüyorum. Çünkü Tuğrul Tanyol'un hangi yazısını... hangi sözünü tersten anladığımı da anlamadım.

Tuğrul Tanyol'la ilgili yazımda önce hem *Varlık* dergisini, hem de Filiz hanımla, Ekin hanımı kısaca değerlendirdim. Tuğrul Tanyol bunu şöyle niteliyor "Varlık dergisine ve sahiplerine uzun övgüler düzmüş." Buna bana yakıştıramamış.

"Varlık dergisini ve sahiplerini" niye övdüğümü Berrin Taş da sordu. Bir iki arkadaşım da "Varlık dergisini ve sahiplerini" "övdüğüm" için şaşırdı.

Bu eleştirilerden sonra Varlık için... Filiz hanım, Ekin hanım için yazdıklarımı yeniden okudum... Şimdi arkadaşlar, ben *Varlık* dergisini severim. Kolay değil, 14 yaşından beri, tam 39 yıldır *Varlık* okuyorum. Bakın, *Varlık* dergisinin bugün izlediği politikayı benimsemiyorum. Bu ayrı. Ama 64. yılına ulaşan bir dergi, kültür insanları için... bizler için onurlu bir iştir.

Filiz hanımla, Ekin hanıma geldikte... Ben yedi yıl yazdım Varlık'ta. Sonra Filiz hanımla Ekin hanım beni istemedi. Şu Sanatta Star Sistemi yüzünden. Bunun için Filiz hanıma da, Ekin hanıma da kızmadım. Çünkü Varlık'ın politikasını saptama hakkı Filiz hanımla Ekin hanımındır. Ben bu hakkı tartışmam... bu hakkın sonucuna gık demeden uyarım. Ama hiç kimse bu hakkı benim üstümde uygulayamaz. Örnek vereyim. *İnsancıl* dergisinin sahibesi Berrin Taş'tır. Bu tartışılmaz. Herkes *İnsancıl* için... *İnsancıl*'ın yaşaması için maddi manevi katkıda bulunacaktır. Ama bu katkı, hiç kimsede hiçbir şekilde hak doğurmaz. Berrin Taş *İnsancıl*'ın politikasını belirleme yetkisini bana devretmiştir. *İnsancıl*'ın politikasını ben belirlerim. Bu belirlemede hiç kimseye bir kıymıkçık taviz vermem. *İnsancıl*'da demokrasicilik oynanmaz. Bir gün Berrin Taş, bu derginin politikasını değiştirmeye karar verirse, bunu Berrin Taş'la tartışmam. Bu, onun hakkı çünkü. N'aparım. Ceketimi alır giderim.

Sızlanmam.

Filiz hanımla Ekin hanıma geldikde... Yaşar Nabi'den sonra *Varlık*'ı yere düşürmediler. Bu, saygı değerdir. Ayrıca yedi yıl boyunca ne Filiz hanım, ne Ekin hanım çemkirmedi bana. İkisi de nazik davrandı.

Tuğrul Tanyol için söylemiyorum. *Varlık*'ta istenmediğini bilenler, benim değerlendirmeme bir anlam veremediler. Çünkü Türkiye'deki anlayışa göre *Varlık* beni istemedi mi, öyleyse batsın. Böyle düşünseydim, işte bu bana yakışmazdı.

Varlık için şunu söylemeliyim. Herkes *Varlık* için elinden geleni yapmalı. *Varlık*'ı zedeleyici her türlü eylemden kaçınmalı. Tabii hiçbir hak iddia etmeden.

Ne güzel, 64 yıllık bir *Varlık* dergisi var bu çapacul ülkede.

Türkiye'de hem sağ, hem sol bir kelepçede yaşıyor. O kelepçe şu. İnsani varlıkla düşünce özdeşleştiriliyor. Bu kelepçe yüzünden birinin düşüncesine karşı oldun mu, insani varlığına da karşı oluyorsun. Bu özdeşlikten ötürü, düşüncesine karşı olduğumuz varlığı görmüyoruz, yok sayıyoruz... dahası o varlığı ortadan kaldırıyoruz. Bunun tipik "ideal" örneği Enis Batur'la, Mehmet H.Doğan'dır. Şunu kesinlikle söylerim. Bu ikisi, ellerinde olanak olsa karşıt düşünceli kişilere tek satır yazdırmazlar. Bu, yapacaklarının en azıdır tabii.

Tuğrul Tanyol, hiçbir konuda anlaşamadığımızı... asla anlaşamayacağımızı söylüyor. Ama insani varlığımı yok saymıyor. Beni susturmayı... beni öldürmeyi düşünmüyor. İşte sorun tam burda. Öbür hasımlarımın işte tam bu noktayı çok iyi anlamasını istiyorum. Bunu anlamazlarsa o kelepçenin içinde eriyip gidecekler.

Hani ben *Varlık*'ı övmüşüm ya, acaba ben *Varlık*'ı överken Tuğrul Tanyol'un... Tuğrul Tanyol'un yazılarının o dergiye yakışmadığını mı anlatmak istemişim birilerine.

Tuğrul Tanyol'un tersten anlama huyu var mı yok mu bilmiyorum. Ama belki ben ters anlatmışımdır. Tuğrul Tanyol o yazıyı yazmamalıydı. Çünkü yazıda sözünü ettiğim kelepçenin izlerini gördüm. Ama Tuğrul Tanyol, Süreyyya Evren'in adıyla alay etmedim diyorsa... öyle diyor, ben bütün söylediklerimi geri alırım.

Ama küçük canavarlara ne diyeceğiz. Hele ruh hastalığı. İşte ben o yazıda en çok bunlara karşı çıktım. O kadar. Hiç kimse bir başkasına, "sen ruhsal açıdan rahatsızsın" dememeli... hiç kimse bir başkasına "paçamıza saldıran küçük canavarlar" dememeli.

Benim, ne Tuğrul Tanyol için ne de bir başkası için "Dergiye yakışmıyor" demeğe ne hakkım vardır, ne haddim.

Weber'e geldikte... Weber'in karşılaştırma yönteminin geçersizliği anlaşılmıştır. Son derece öznel ideal tip yöntemi hiçbir zaman hayatı karşılamaz. Weber'in yaptığı ne. Bir ideal tip düşlüyor, sonra o ideal tiple olguları anlamaya çalışıyor. Doğan Ergun şöyle diyor "Weber, toplumsal yapı sorunu ile hiç ilgilenmemiş, dolayısıyla toplumsal değişmeleri yaratan etkenleri ya da boyutları görememiştir, bu olumsuzluğun gerekli, sonucu olarak toplumsal olguları bütünlük kavramı içinde çözümlemeye gidememiştir. Anlamayı, açıklamadan önce getirmekle ya da açıklamanın yerine anlamayı getirmekle, bir toplumdaki bütün ilişkileri gözleyememiş, çözümleyememiş, açıklayamamıştır, karşılıklı ilişkileri algıyalamamakla, inceleyememekle diyalektik düşünceden yoksun olduğunu göstermiştir. Weber'deki nedensel belirleyicilik, bir diyalektik belirleyicilik değil, bir zorunluluk değil, ihtimalin, olanaklının (olabilirin) belirleyeciliğidir. Anlama ile öznel yorumu keyfi olarak birleştirmekte psikolojizmden hiç vazgeçmemiştir" (Doğan Ergun. Yöntemi Bulmak Gerçek Yayınevi. İstanbul, 1993 Sayfa 82)

Platon'a geldikte... Biri ideal dedikte orda Platon'u arayacaksın. Bulursun.

Ben şunu soruyordum kendime Tuğrul Tanyol niçin "işadamlarının" sanata... kültüre destek vermesini istiyor. Şimdi anladım. Tuğrul Tanyol, kapitalist tümel kavramını hayatın içinden çıkarmıyor. "Öznel bir yorumla keyfi olarak" bir ideal kapitalist tip oluşturuyor. Hadi bakalım işadamları, halkın sırtından kazandığın paraları biraz da kültüre yatırın diyor.

Tuğrul Tanyol, kapitalistlere bakıyor. Kulakları... kolları... gözleri... burnu var. Eh diyor, bunlarda da insani bilinç vardır... vicdan vardır.

Sevgili hasmım Tuğrul Tanyol, samimiyetle söylüyorum. Çehov'un *Maske* adlı bir öyküsü var, okumalısın. Bir de şu var. Bugün Türkiye'de olagelen tatsızlıkların temel nedeni senin kültüre yatırım yapın dediğin o "işadamları." "İşadamlarını" işimize karıştırma.

Bitiriyorum... Sevgli hasmım Tanyol, kapitaliste neden "işadamı" dediğini açıklamamışın. Gerçi ben açıkladım. Ama tersten anlamış olabilirim. Elin değerse bir yol, onu da açıklıyıver. Yok, değmez diyorsan, kalsın.

9 Aralık Pazartesi

Bir kitap okudum Akif Kurtuluş'un *Politika ve Sanat Ekim Devrimi (1917-1932)* (Avesta Yayınları. Ankara. 1996) Akif Kurtuluş, bu kitabında sosyalist gerçekçiliği irdeliyor. Böyle bir irdelemeye, ne gereği var diye yüz azdırmak doğru olmaz. Çünkü sık kullanılan ama içlemi doğru dürüst bilinmeyen bir kavram sosyalist gerçekçilik. Sosyalistlik gerçekçiliği eleştiren ya da sosyalist gerçekçiyim diyen birine, "Anlat bakalım şu sosyalist gerçekçiliği" dedikte şaşırır kalır. Tam burda şunu da söylemeliyim. *Evrensel Kültür*, sosyalist gerçekçiliği eni konu irdeleyen dosyalar düzenlendi. Bu dosyaların da dikkatle okunması gerekiyor.

Şimdi bir soru. Sosyalit gerçekçilik nerden... nasıl çıktı. Akif Kurtuluş "Sosyalist gerçekçilik, varlığını, tek ülkede sosyalizm dönemine borçludur" diyor. Ama sosyalist gerçekçilik birden ortaya çıkmıyor Akif Kurtuluş'a göre "Prolektüll'ün tasfiyesi, sosyalist gerçekçiliğin ana rahmine düşmesidir" Böyle diyor Kurtuluş. Ben bunlara olgular diyorum. Olguların yorumlanmasıyla da hakikat ortaya çıkmaz. Peki hakikatı nerde arayacağız.

Şimdi insanın bütünüyle insanlaştığı... bütünüyle özgürleştiği komünist topluma gidiş uzun süreç. Bu gidiş neyle olacak. İnsanla. İyi ama o insanı köhnemiş toplumda nasıl... nerde bulacaksın. Toplumu yeni baştan kuracaksın. Böyle bir toplumda insan, komünizme giden süreci başlatacak.

O insan, nasıl bir insan olmalı. O insanın felsefesi, estetiği, ahlakı kapitalist insandan farklı olmalı. Komünizme giden süreç, köhnemiş dünyanın kurumlarıyla....köhnemiş dünyanın kavramlarıyla kurulmaz. Komünizme gidişte hem kurumlar... hem kavramlar yeni olacak.

Sovyet Kalkışması'yla komünizme giden süreç başlıyor. Bu süreç başladıkta ne yapıldı. Köhnemiş dünyanın bir öğesi alındı, devlet. Bolşevikler devleti aldılar, bu kuruma proleter dediler. Senin devletin varsa, benim de devletim var. Ama benim devletim proleter devlet.

İşte hakikat burda. Bu anlayış. "bizimki sosyalist" anlayışı, komünizme giden süreci yerlebir etti.

1980'lerin başında Arnavutluk'tan gelen bir yazar "Sizde polis var" demişti. Ben de ona "sizde yok mu" demiştim. Arnavut yazar, şöyle yanıtlamıştı sorumu "Bizdeki sosyalist"

Sanata geldikte... Sanat, binlerce yıl, devletin baskısında tutuldu. Hele kapitalist devletin sanata baskısı... Bunu anlatmaya kalksak çok fasküllü ansiklopedi olur.

Sovyet Kalkışması, kapitalist devletin bu baskısını, proleter devlete aktardı. Sanat örgütlerinin kapatılması... sosyalist gerçekliğin baskı ögesi olması... bu olguların hakikati işte burda.

Köhnemiş dünyanın kurumlarıyla, o kurumların başına bir kavram eklemekle komünizme gidemezsin. Gidemediler de.

Lenin, o çok tartışılan yazısında "Bu edebiyat özgür olacaktır" diyor. Lenin'in sözlerinden hiç kuşku duymuyorum. Ayrıca şunu da söylüyorum. Lenin, yeni insan sorununun farkındaydı. Şunu da bilmeliyiz. Lenin yaşasaydı mutlaka aksaklıkları görür, gerekli düzeltmeleri yapardı. Çünkü Lenin, marksizme, bitmiş, tamamlanmış bir din, bir doğma diye bakmadı.

Lenin, yeni insan sorununu biliyordu. Stalin'e geldikte... Stalin'e devrimci diye bakmıyorum. Ama Sovyetler'de olagelenlerin sorumluluğunu da Stalin'e yüklemiyorum. Stalin, çarlık döneminin koşullarında yetişmiş... yeni olmayan milyonlarca insandan biriydi. Devrimci değildi. Yeni insan so runu yoktu onda.

Lenin'in karakterinde bir devrimci görürüz. Stalin'in karakterinde iktidar adamı. Lenin yaşasaydı iktidar adamlarıyla mutlaka çatışacaktı. İktidar için değil, insanı dönüştürmek için ciddi bir mücadele başlatacaktı. Şu sözler Lenin'in "Engels, kendisi ve ünlü dostu hakkında şöyle derdi. Bizim doktrinimiz bir doğma değil bir eylem kılavuzudur. (...) Engels'in sözüne kulak asmadığımız takdirde, marksizmi, şekilsiz ve kırık dökük bir mumya haline sokmuş, canlı ruhunu boşaltmış teorik temellerini yıkmış oluruz."

Marksizmi mumya haline sokmamak için, ciddi bir felsefi birikim, ciddi bir estetik birikim gerekiyor. İşte Sovyetlerde marksizm birikimsiz iktidar adamlarının elinde mumya durumuna sokulmuştur.

Hruşof, non-figüratif resimlere "Bu resimler insan eliyle değil, eşek kuyruğuyla yapılmıştır" diyor. Bu bir olgu. Akif Kurtuluş'a göre bu "estetik erozyon" Olguya göre doğru. Ama bu olgu nerden çıkıyor. Hruşof'un estetiği olamazdı. Çünkü o insani birikimi edinmemişti... Hruşof'un insan sorunu yoktu. Köhnemiş kurumlarda çeşitli kumpaslarla iktidara gelmiş, bir iktidar adamıydı.

Yeni insan olamamıştı.

Kapitalist feodala göre "yeni"dir. Kapitalist

dünya feodalin gözüyle bakmaz. Ayrıca kapitalist feodala göre çok yeni olmaya gereksinim duymaz. Çünkü o, niteliği farklı da olsa bir baskıyı devralmıştır... bu baskıyı sürdürecektir. Ama durumun gerektirdiği kadar yeni olmasını bilmiştir. Yüzyıllarca iktidarda kalmasının önemli bir nedeni budur... gerektirdiği kadar yeni olmayı bilmesi.

Bolşeviklere geldikte... Yeni olamadılar. Olmaları da zordu. Çünkü köhnemiş dünyanın bütün kalıntılarını yıkmaları gerekiyordu. Bunu yapamadılar. Sözgelimi proleter devleti kuramadılar.

Kavramların yanıltıcı bir yanı vardır. İnsan, kavramların etkisiyle, hayatı öyle olması bile öyle görür. Hayatın öyle olmadığını söyleyeni de bozguncu diye susturur.

Sovyet Kalkışması'nın... sosyalist gerçekçiliğin trajedisi burda bence. Proleter devleti kurduk sandılar. Kuramadılar. Kavram yanılgısına düştüler.

Akif Kurtuluş bu trajedinin ipini yakalıyor aslında. Kurtuluş, Engels'in Köylü Savaşı adlı eserinden bir bölüm aktarıyor. Şöyle, "Hareketin, temsil ettiği sınıfın egemenliği ve bu sınıfın egemenliğinin gerektirdiği tedbirlerin uygulanması için henüz olgun olmadığı bir dönemde iktidarı yüklenmek zorunda kalmak bir uç (extreme) parti önderinin başına gelebilecek en kötü şeydir."

Kurtuluş bu durumu şöyle niteliyor. "Lenin ve temsil ettiği demekte bir sakınca görmediğim Bolşevik önderler, bir bakıma Engels'in Almanya'da Köylü Savaşı'nda işaret ettiği bir trajikle karşılaşmıştır."

Akif Kurtuluş, tam bu nokta üstünde dursaydı... o trajediyi çözümleseydi eseri pek yararlı olurdu. Bu durumuyla Kurtuluş'un eseri yararsız mı. Hayır, bunu söylemiyorum. Eser yararlı. En azından ben pek yararlandım. Eserde bir düşünce uğraşı var... ciddi bir emek var... ciddiyet var.

Kaygım şurda. Belirli olgular olmasaydı Sovyetler'de olagelenler olmazdı diye bir sonuç çıkabilir kitaptan. Bizim marksistler de pek yatkındır buna. Şu yapılmazsa, şu olmaz diye düşünmeye başladılar mı, al işte bir sorun daha.

Bunu şöyle anlatabilirim. Tarihe baktıkta birçok yanlış görürüz. O zaman, insanların doğru varken neden yanlış yaptıklarını araştırırız. Yanlışlara belirle nedenler de buluruz.

Bu, bence doğru bir yöntem değil. Bir kez hiç kimse bile bile yanlış yapmaz. Bugün bize yanlış görünenlerin birçoğu, tarihi koşullarda doğrudur.

Tarihe bakarken bunu hiçbir zaman unutmamalı. Böyle yapmaz da doğruyu, yanlışı tarihi koşullardan koparırsak, tarih, baştan başa yanlışlar zinciri olur. Ya da tersi, doğrular zinciri.

Akif Kurtuluş'un kitabından böyle bir izlenim edindim. Sosyalist gerçekçiliğe yanlış diye bakıyor. Hayır. Yanlış değildi. Ama yanlış oldu. Neden. Akif Kurtuluş söylüyor. "Bolşevikler önderler, bir bakıma Engels'in Almanya'da Köylü Savaşı'nda işaret ettiği bir trajikle karşılaşmıştır."

Bütün doğrular, bu trajedi çözülemediği için bir bir düşüyor, yanlış oluyor. Yanlış şunun şöyle yapılmasında, ya da yapılmamasında değil. Trajedi çözülseydi, bütün yapılanlar aynen yapılsa bile hiçbiri yanlış olmaz, doğru olurdu. Çünkü yanlış ya da doğru töz değil. Burdan Sovyetler Birliği'ne geldikte... Sovyetler Birliği'nden yeni insan doğrultusu gündemden düştü. Lenin eski ütopik sosyalistleri, sosyalizm yeni tip insanla kurulur dedikleri için eleştirir. "Sosyalizmi bizim bu kültür içinden kurmamız gerekiyor, başka malzememiz yok" der. Bu doğru. Ama "malzeme"yi yeni yapma doğrultusu gündemden düşünce, doğrultu iktidar olunca, yanlışlar zinciri başladı. İşte tam bu noktanın üstünde durulmalı. Önemli bu. Doğrultu değiştiği için bugünlere gelindi. Belki de Kurtuluş'un amacı bu değildi. Her neyse, benim bu dediklerim Akif Kurtuluş'un eserinin önemini eksiltmiyor. Söyledim. Ciddi bir emek... ciddi bir düşünce uğraşı var *Politika ve Sanat*'ta.

10 Aralık Salı

Sosyalist gerçekçilik bir yöntemdi benim için. Bu açıdan savundum sosyalist gerçekçiliği. Bu yöntemde eser irdelerken aksayan bir yan vardı. Bunu, geçmişteki edebi eserleri incelerken gördüm. Şöyle anlatayım aksayan yanı. Çehov'u, Tolstoy'u, Balzac'ı sosyalist gerçekçi yöntemle nereye koyacaktık. Koyulmuyordu. Bunun için burjuva gerçekçisi... eleştirel gerçekçi dendi o yazarlara. Peki Homeros'a, Euripirdes'e ne diyeceğiz. sosyalist gerçekçi yöntem burda aksıyordu işte. Ayrıca çok daha önemlisi hakikatın sosyalist gerçekçilikte önemsenmediğini gördüm. İşte bu iki nedenden ötürü 1990 yılında *insani gerçekçilik* kavramını önerdim.

İnsani gerçekçilik üç temel ilkeye dayanır. Birincisi, Engels şöyle der "İnsanı kuşatan ve şimdiye kadar ona zorbalık etmiş bütün yaşam koşulları." İşte bu işin insani yanı. İnsani eser insanı yargılamaz. "İnsanı kuşatan ve şimdiye kadar ona zorbalık etmiş bütün yaşam koşullarını" gösterir. Bu önemli. Böylece biz o eserde insana nefret duymayız. İnsanı anlarız. Sözgelimi Yusuf Atılgan'ın *Anayurt Oteli* bu açıdan insani değildir. Çünkü o eserde insanı kuşatan, insana zorbalık eden koşullar gösterilmez. İnsan orda koşulsuzdur... ortamsızdır... tarihsizdir.

İkinci temel ilke. Marks şöyle der. "Üretim, insanı sadece meta, insanal meta olarak belirlenmiş insan olarak yaratmakla kalmaz, onu, bu tanım uyarınca, fizik bakımından olduğu kadar entellektüel bakımdan da insanlıktan uzaklaştırılmış bir varlık olarak da üretir - işçilerin ve kapitalistlerin töre tanımazlık, yozlaşma ve sersemleşmesi". Bu işin gerçekçi yanı. Ger-

çekçilikte olgular değil, olguları oluşturan hakikat gösterilir.

İnsani gerçekçilik, sanatta star sisteminin bir anlamda bütünleyicisidir.

Şimdi bu iki yöntem arasındaki kimi ayrımları söyleyeyim. Dün söyledim. Biz köhnemiş dünyanın kavramlarına kavram eklemekle dünyayı sosyalistce göremeyiz. Köhnemiş dünyanın romantizm kavramı var. Sosyalist gerçekçilik buna devrimci romantizmi ekliyor. Böylece romantizm, devrimci romantizm oluyor. Oysa böyle bir kavrama hiç gerek yok. Bir kez geçmişe özlem duymak ne diye romantizm oluyormuş. Geçmişi yücelten, geçmişi özleyen ilk düşünürlerden biri Konfüçyus. Romantizm ta oraya kadar gider. Geçmişi özlemek öngörüsüzlüktür. Bu açıdan *insani gerçekçilik* geçmişi özleyen Selim İleri'ye burjuva romantiki demez. Öngörüsüz yazar der.

İnsani gerçekçilikte devrimci romantizm yoktur.

Sosyalist gerçekçilik, sizin kahramanınız varsa, benim de olumlu kahramanım var der. İnsani gerçekçilikte olumlu kahraman da, olumsuz kahraman da yoktur. Yalnızca eyleyen... düşünen... duygulanan insan vardır.

Sosyalistlik gerçekçilik yazardan çözüm ister. Aydın Öztürk'ün *Cumartesi Anneleri* adlı eserini kimi sosyalist gerçekçiler bu açıdan eleştirdi. Hani bu eserde çözüm... üstelik burda annelerin siyasallaştığı gösterilmemiş dediler. Oysa bir sanat eseri "çözüm" için yazılmaz. Çünkü sanat eseri politik bir rapor değildir. Siyasallaşmaya geldikte... Bu insanın zenginliğini görememektir. İnsan, bir bütünün içinde siyasallaşabilir.

Ama niçin böyle oluyor bu. Marksistler çoğunlukla bilgi sorununda Hegel'in etkisinde. Bilgiyle bilginin nesnesini özdeşleştiriyorlar. Böylece mutlak hakikat bulunuyor. Herhangi bir eseri eleştirirken mutlak hakikat'e göre eleştiriyor. Herhangi bir eser yazarken de bu özdeşlik yüzünden mutlak hakikat'i yazdığını sanıyor. "mutlak hakikat"i yazmayanların suçlanması bu yüzden. O, bilgiyle bilginin nesnesini özdeşleştirdi, hakikati buldu. Bu hakikatın romanı... şiiri... oyunu yazılacak. Yoksa seni "revizyonist" "yozlaştı" diye suçlar.

Oysa bilgiyle, bilginin nesnesi özdeş değil. Mutlak hakikat olmaz. Hakikat görelidir. Bu, bilimde böyledir, sanatta özellikle böyledir. Hakikatin göreliliği, özellikle sanatta zenginliğin...çeşitliğin kaynağıdır.

İnsani gerçekçiliğin üçüncü temel ilkesi budur.İnsani gerçekçi yöntem göreli hakikata göre... bu hakikate yaklaşıma göre eleştirir eserleri.

Sosyalist gerçeklik, sanatta bağımsız... özerk bir yapılanmayı savunmaz. Sanatçı... sanat örgütü mutlaka partinin bir kolu olacak... olmalıdır. *İnsani gerçekçilik* partiden bağımsız... özerk bir sanat yapılanmasını savunur.

Akif Kurtuluş'un kitabında Sovyet Yazarlar Birliği 1. Kongre Kararı var. O kararda şöyle deniyor. "Yoldaş Stalin'in başında bulunduğu Kahram SBKP'nin önderliği altında, onun idealleri, örgütlülüğü ve yaratıcı çalışmasıyla kollektif bir birlik altında, onun idealleri, örgütlülüğü ve yaratıcı çalışmasıyla kollektif bir birlik halinde Birinci Kongresi'ni toplayan yazarlar, Parti ve Sovyet iktidarını destekleyen Sovyet yazarlarının tek örgütü etrafında birleştiler."

İnsani gerçekçilik böyle bir yüceltmeyi... herhangi bir partinin önderliğinde yazarların örgütlemesini kabul etmez.

Şimdi gülüyorum. Şunun için. İnsani gerçekçilik kavramını bir tek savunuyorum. Akif Kurtuluş da bir gerçekçilik disiplini önerir diye düşünmüştüm. Kurtuluş'un böyle bir önerisi yok. Che'nin şu sözlerine katılıyor Kurtuluş. Che, "Sanat için tek sağlam yolu neden sosyalist gerçekçiliğin donmuş biçimleri arasında arayalım" diyor. Bu doğru. Ama Che şunu da söylüyor. "Ne pahasına olursa olsun ille de gerçekçilik diyerek, oturduğumuz yüce makamdan 19. yüzyılın ilk yarısından beri gelişmekte olan sanat biçimlerini mahkum etmeye kalkışmayalım."

Bu doğru değil. Bir kez ne pahasına olursa olsun ille de gerçekçilik demeliyiz. Bu, 19. yüzyılın ilk yarısından beri gelişmekte olan sanat biçimlerini mahkumiyeti gerektirmez. Tabii sosyalist gerçekçilikte bu yaşandı. Çünkü bu yöntemde belli bir ülkede... belli bir zaman düşünüldü. Oysa *insani gerçekçilikle* insanın ilk eserlerine kadar gidersiniz. Söz gelimi, *insani gerçekçilikle* Hesiodos'un *İşler ve Günler* adlı eserini, Homeros'un eserlerinden yeğ tutarım. Yine *insanı gerçekçilikle* Çehov'u, Tolstoy'u, İbsen'i, Hugo'yu, Yakup Kadri'yi, Reşat Nuri'yi, Sait Faik'i, Hüseyin Rahmi'yi daha doğru değerlendiririm.

Akif Kurtuluş'un *Politika ve Sanat* adlı eseri bunları söyletti bana. Bu yanıyla açımlayıcı bir eser *Politika ve Sanat*. Siz de okuyun bu eseri, sizin de söyleyecekleriniz olabilir.

12 Aralık Perşembe

Kış geldi... soğuk günler başladı. İşyerinde kat sahipleri anlaşamadılar, bu yüzden kalorifer yanmıyor. Elektrik sobalarıyla ısınmaya çalışıyoruz. Elektrik saatine bakıyorum, fır fır dönüyor. Şu anda İsmet Alıcı, elektrik sobasının üstüne oturmuş, ısınıyor. Bütangazlı soba alalım dedim. Şadiye Güle "Tüple uğraşamayız" dedi. Geçen gün bir dost, "Burası soğuk, hasta olacaksınız" dedi. Haklı. Kaloriferleri yaktırmak için kat sahipleriyle sert bir mücadeleye girişmek gerekir. Ama bu aşamada "yeni bir cephe" açmayı düşünmüyorum. Geçen cumartesi Afşar Timuçin'le İzmit'teydik... *Sanat Kahvesi*'nde. Bizi dinleyen... genç... "Gündoğdu" dedi. "siz her gün arkasından cenaze namazı kılınan bir insansınız." Güldüm kıkır kıkır. Gencin merak et-

tiği şu. Hasımlarım her gün tabur tabur cenaze namazımı kılarken, ben, böylesine coşkulu... milim ödün vermeden mücadeleye devam ediyorum. Üstelik hasımlarımın adı geçtikte yüzümü buruşturmuyorum, kıkır kıkır gülüyorum. Nasıl olabiliyor bu.

Bunun nedeni çokyalın. Ben n'aptığımı... nereye gittiğimi biliyorum. Hasımların n'aptıklarını... nereye gittiklerini bilmiyor. Onlar aslında bana değil, kendilerine düşman. Kendi cenaze namazını kılıyor onlar. O hasımların her biri beni değil, kendini koyacak tabutun içine. Bunu görüyorum, onun için kıkır kıkır gülüyorum.

Salı günü *Marmara Üniversitesi*'nden gelen gençlerle de bu konuyu konuştuk. *Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi*'nde dört yıl önce aşk üstüne konuşmuştum. Dört yıl sonra salı günü yine ordaydım. Susurluk'u konuştuk. Sibel çağırdı beni. Yıllar önce konferans vermiştim ya, beni unutmamış. Beni unutmadığına sevindim. Bahadır'la geldi Sibel. Bahadır'la beni üniversiteye götürdü. Araba Bahadır'ın babasınınmış.

Panelde öğretim görevlisi Fuat Ercan'la öğrenci Gülay, bir de ben konuştuk. Güzel bir panel oldu. Fuat Ercan'ın öğrencilerle ilişkisini sevdim. Karşıt görüşe kızmayan... öğrencilerle tartışan bir insan Fuat Ercan.

Panelden önce gençler şiir okudu. Gençlerin coşkusuna... umuduna pek sevindim. Sonra bir genç türkü söyledi. Yalın... temiz bir söyleşiyi vardı gencin.

Panelde konuşmam için iki adet 2000 cigarasıyla bir kilo pilavlık pirinç aldım. Cumartesi günü de İzmit'ten bulgur aldım. Ordan bulgur, şurdan pirinç, burdan peynir derken geçinip gidiyorum işte.

13 Aralık Cuma

Demirtaş Ceyhun'un *Türk Edebiyatındaki Anadolu* eserinin üstünde durmak istiyorum. (Sis Çanı Yayıncılık, İstanbul, 1990)

En başta şu. Köy Enstitülü yazarlar bizde toplumcu gerçekçi bilinir. Bu yazarların değil toplumcu gerçekçi, gerçekçi bile olmadıklarını daha önce yazmıştım. Bunu yazdıkta dünya başıma yıkılıyor sandım. Bitmez tükenmez bir hakaret saldırısıyla karşılaştım. Ben, o yazarların gerçekçi bile olamadıklarını roman örgüsünden yola çıkarak gösteriyordum. Romanın içinde kalıyordum.

Demirtaş Ceyhun, *Türk Edebiyatındaki Anadolu* adlı eserindeki sorunlardan biri bu. Köy Enstitülü yazarlar toplumcu gerçekçi mi. Ceyhun'a göre değil. Ama Ceyhun, bencileyin yapmıyor. Benim aklıma gelmeyen bir yöntemi uyguluyor. Eserlerin dışına çıkıyor.

Bunu beğendim.

Ceyhun'un yöntemi şu. Siz köyü... toprak ağasıyla köylü çatışmasını mı anlatıyorsunuz. Peki öyleyse köyü... köylüyü... toprak ağasını irdeleyelim. İrdeliyor. Şu çıkıyor ortaya. Osmanlı, kimseye toprağın mülkiyetini vermiyor. Kullanma... işletme hakkını veriyor. Bu ne getiriyor. Kırsal kesim insanında toprak mülkiyeti kavramı bile yok. Enstitülü yazarlar, bütün eserlerinde köylü-toprak ağası mücadelesini işler. Bu eserlerde öğretmen köylüden, din adamı da toprak ağasından yanadır. Eserler, genellikle devrim muştusuyla biter. O eserler, yazarların zihni gerçekliğini anlatıyordu. Ama bu gerçekliğin hayatta karşılığı yoktu.

Türkiye'de yaşanan toprağın yağmalanması, kavga burda. Türkiye'nin toprakları, cumhuriyetten sonra siyasi mütagallibece yağma ediliyor. Kırsal kesimde yaşayanlar bu duruma ses çıkarmıyor. Çıkarmaz da. Osmanlı'dan beri kullanma hakkı olan topraklarda yaşıyor o. Kavga "sıra yüzlerce yıldan beri üzerinde yaşadıkları topraklardan jandarma gücüyle sökülüp atılmalarına veya sürüleriyle kışlaklara" sokulmadıklarına geldikte başlıyor.

İşte hakikat bu. Ancak bu hakikatı anlatırsa yazar, gerçekçi olabilir. Demirtaş Ceyhun, bu hakikatı net bir şekilde temelendiriyor... gösteriyor.

Peki bu yazarlar Anadolu hakikatını değil de kendi zihni gerçekliklerini yazdılar da n'oldu. Daha önce söyledim. Yine söylüyorum. Birçok insanda "köyde devrim" umudunu besledi bu eserler. Köylü, devrim için bekliyordu. Tabii devrim beklemediği ortaya çıktı.

Neden yanıldı o yazarlar. Batı merkezli düşündükleri için. Batıda olagenleri evrensel sandılar.

Bu romanlar "genel bir roman tipi" oluşturdu. Bir fotoğraf gibi çoğaltıldı. Bu akım tiyatroyaya yansıdı. "Devrimci köylü" oyunları oynandı. Böyle bir oyunun tartışmasında düşüncemi söylemiştim yıllar önce. Kalabalık beni pataklayacaktı, zor kurtuldum.

Engels bu benzer bir sorunu, Paul Ernest'e yazdığı mektupta dillendirir. Şöyle der "İngiliz, Fransız, vb. küçük burjuvazisiyle hiç de aynı düzeyde değildirler. (...) Norveç köylüsü hiçbir zaman serf olmadı. (...) Norveçli küçük burjuva, özgür bir köylünün oğludur, bunun sonucu olarak da sefil Alman filistinin karısından çok daha yüksek yerdedir" İşte bunu görebildiği için İbsen gerçekçi. Kocasına başkaldıran Nora, İbsen'in zihni gerçekliği değil.

Ben, bunu, bizim yazarlara anlatamadım. Demirtaş Ceyhun'u okurlar mı, okurlarsa ne derler bilmem. İş işten geçti. Anadolu'yu yanlış yansıtan onca roman yazıldı... bunlara toplumcu gerçekçi dendi. Ben eleştirdikçe adımı bozguncuya çıkardılar.

Şimdi Demirtaş Ceyhun net bir şekilde gösteriyor bu yazarların toplumcu gerçekçi olmadıklarını. Soruyor. Bu yazdıklarınızdan ötürü köyde hiç takazaya uğradınız mı diyor.

Peki, Anadolu hakikatını anlatan yok mu. Var. Biri Reşat Enis. Öbürü orhan Kemal... *Kanlı Topraklar*'da Adana'da yaşanan toprak yağmasını anlatır Orhan Kemal.

Kanlı Topraklar... ne kadar güzeldir o roman.

Demirtaş Ceyhun, Yakup Kadri'nin *Yaban* adlı romanını da irdeliyor. Yakup Kadri, siyasal görüşleri yüzünden okunamadı bizde. Oysa Yakup Kadri'nin *Yaban, Ankara, Panorama* adlı romanları okunmadan... doğru dürüst ama... Türkiye'nin trajedisi anlaşılamaz.

Sözgelimi, bizim aydınımız cumhuriyet döneminde "Türk" idealiyle yaşadı. Hayatta karşılığı olmayan zihni bir gerçeklikti bu. "ayaklarına gidilip " Ne mutlu Türküm..." denilirse hemen kendilerine dörtelle sarılacaklarına" (Ceyhun) inandı.

"Türkçülük düşüncesinin coşkusuyla her şeyi ülküselleştirerek Anadolu'ya koşmuş gelmiş Ahmet Cemal (Ceyhun) köylü, "Biz Türk değiliz ki, beyim" demesiyle dona kaldı.

"Yaban, Anadolu insanını ilk kez değişik bir açıdan ele alan ve aydınımızla ülküselleştirdiği halkalarasındaki trajik çelişkiyi yakalayıp, olgun bir estetik içinde" (Ceyhun) anlatan insanı gerçekçi bir roman.

Hayatta karşılığı olmayan zihni bir ülkü yüzünden üç kuşak harcandı Türkiye'de. Bu harcanma devam ediyor. Ceyhun şöyle diyor "Kendimizi tanıyabilmemiz için, meğer önce Yaban'ın satır aralarını didik didik etmelimiyiz."

Doğru. Hele *Panorama*... Kapitalistleşme sürecine giren din destekli müegallibenin Türkiye'yi nasıl yavaş yavaş kuşattığını anlatır. Kahramanmaraş... Çorum... Sivas kırımlarını gösterir. Ama biz Yakup Kadri'yi okumadık.

Demirtaş Ceyhun, eserinde toplumsal yapıdan çıkarak Şeyh Bedrettin'in, Nazım Hikmet'in *Destanı*'nda gösterildiği gibi devrimci olmadığını söylüyor. Şeyh Bedrettin'in devrimciliğinden ben de kuşkuluyum. Devrimcilik, ileri bir bilinç düzeyini gerektirir. Ayrıca Osmanlı'da köylü devrimciliğini gerektirecek bir toprak mülkiyeti de yok. Toprak devletin. Toprak dağılımını düşünebilecek maddi koşullar yok. "Kutsal mülkiyet" kavramı cumhuriyet döneminde beliriyor.

Nazım Hikmet'in romancılığını da irdeliyor. Demirtaş Ceyhun. Nazım Hikmet'in bir tek romanı güzeldir. Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim" Orhan Selim adıyla yazdığı romanları kötünün kötüsüdür. Öyküleri de öyle. Ceyhun, bu konuda şöyle diyor, "Orhan Selim'in bu sıradan romanlarını, bugün Nazım Hikmet'in toplu yapıtları içinde, onun imzasıyla yayımlamak olsa olsa anısına saygısızlıktır en azından."

Şunu söylemem gerekiyor. Ben bunları düşünüyor, ama temellendiremiyordum. Demirtaş Ceyhun'u okudukta düşüncelerimi temellendirdim.

Demirtaş Ceyhun bu eseri nerden bakarsak bakalım güzel... sarsıcı bir eser. Ceyhun, bilinci harmanlıyor... yerleşik düşünceleri yerlebir ediyor. Üstelik hiç kimseye hakaret etmeden.

İnsani yaratıcılık işte bu. İnsan yerleşik düşünceye başkaldırır... savlarını temellendirir. Böylece ileriye doğru bir adım atar. İleri adım burda durmaz. Eseri okuyan da ileri doğru bir adım atar.

Bende böyle oldu.

16 Aralık Pazartesi

Demirtaş Ceyhun'un *Türk Edebiyattaki Anadolu* adlı eserinde sosyalist gerçekçilik şöyle irdeliniyor "gündeme getiriliş tarihlerine bakılırsa" toplumca gerçekçilik" yöntemi de artık "Batılı endüstri devletlerinde yakın bir gelecekte bir sosyalist devrim gerçekleşeceğinden umudu iyice kesen Bolşevik Parti yöneticilerinin mücadeleyi doğuya kaydırma politikalarının bir parçası olarak düşünülürse gerektir galiba"

Demirtaş Ceyhun burda sağlıklı bir yöntem uyguluyor. Olguyla yetinmiyor, olguyu oluşturan hakikatı araştırıyor. Şöyle. "Stalin'in 1930'larda "toplumcu gerçekçilik" ilkesini yazarlara devlet gücüyle neredeyse zorla kabul ettirmesinin altında "Devrimci mücadeleyi doğuya kaydırma" politikasının bir doğal sonucu olarak Marx ve Engels'in işaret ettiği" göçerlerin ve köylülerin de komünist ortak mülkiyet üst biçimine" kolayca sıçrayabilecekleri ve "proleter devrimlerin habercisi" olabilecekleri savının yattığından, galiba kuşku duyulmasa gerektir."

Rusya'da *mir* denen ortak mülkiyet için Carr, şöyle diyor, "Marx da Batıda bir işçi devrimi olması halinde mir'in, "komünizm için bir başlangıç noktası" olabileceğini düşünmüştür" (E.H. Carr. Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi. 1917-1929 Çev. L.Cinemre Mer Yayınları, İstanbul 1992)

Demirtaş'ın savına göre, 1930'larda Stalin'in buyruğuyla Tikhenov, leonov, Lugovski, Ivonov, Pavtenko, Sannikov" gibi dönemin ünlü adlarının da bulunduğu bir küme yazar, güya Türkmen hükümetinin çağrılışıymış gibi Orta Asya'ya gitmişler ve orada ki göçebe toplumlarının on yıl gibi kısa bir süre içinde nasıl sosyalist aşamaya sıçradıklarını anlatan romanlar, öyküler, şiirler, gezi notları yazmışlardır" toplumcu gerçekçi" yöntemle"

Oysa şu biliniyor. *Mirle* sosyalizme geçişte *mirler* ciddi bir direniş gösteriyor. Zaten Marks'la Engels, doğrudan doğruya *mire* destek vermiyor. Batı'daki sosyalist devrimlerle, "Rus Devrimi birbirini tamamlarsa mir'in komünist bir toplum için "gelişmenin başlangıç noktası olabilir" diyorlar.

Tek ülkedi sosyalizmin kuruluş sancılarıyla bunalan Stalin, düşünmeden... irdelemeden... hesapsız kitapsız işlere girişiyor.

Olgulara sıkışıp, düşünmeden, hesapsız, ki-

tapsız işlere girişmemek için Sovyet Kalkışması'nın ortaya çıkartığı bütün sorunlar ciddiyetle tartışılmalı. Bu konuda Demirtaş Ceyhun... Akif Kurtuluş düşündüklerini söylediler. Ben de düşündüğümü söyledim. Üstelik *insani gerçekçilik* kavramını öne sürdüm.

Kim bu konuda ne düşünüyorsa... Evrensel Kültür üstüne düşeni yaptı... söylemeli. Şimdi tartışma zamanı.

17 Aralık Salı

Biz mektup yazmasını pek bilmeyiz. Belki de mektup yazacak kadar arkadaşlık kuramadık. Bu yüzden mektuplarımız benimizi yansıtmaz, soğuktur, uzaktır insandan. İşin daha da soğutanlar var. *İnsancıl*'a fotokopiyle çoğaltılmış mektuplar bile gelir. Okurken buz kesilirim.

Şimdi bu mektup işi nerden çıktı diyeceksiniz. *Karl Marx-Fredrich Engels- Seçme Mektuplar* adlı eseri okudum da ordan geldi aklıma (Çev. Alaattin Bilgi, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 1996) En başta şunu söyleyeyim. Bu kitabı pek sevdim.

Bu mektupların üstünde birçok noktada durulabilir. Ben iki noktanın üstünde durmak istiyorum. Birinci nokta, Marks ailesinin çektiği maddi sıkıntı. Jenny Marx, A.Classa yazdığı mektubun bir yerinde şöyle diyor. "Bol parayla ve her türlü savaş araç ve gereciyle donatılmış resmi iktidara karşı verilen bu mücadele hiç kuşkusuz çok ilginçtir ve eğer biz böyle bir mücadeleden ne denli başarıyla çıkarsak kazandığımız zafer de o denli büyük olacaktır, çünkü bir yanda, para, iktidar ve her şey varken biz, yazılması zorunlu mektuplar için kağıdı nereden bulabileceğimizi bilemiyoruz."

Marks, S.Meyer'e yazdığı mektupta şöyle diyor. "sürekli olarak mezarımın hemen kenarında dolanıp duruyorum. Böyle olunca çalışabileceğim her anımı, bütün sağlımı, mutluluğumu ve ailemi feda etmiş olduğum kitabımı tamamlamak için kullanmak zorunluluğunu hissediyorum. Bu açıklamanın daha fazla söze gereksinme bırakmadığına inanıyorum. "Pratik" denilen insanlar ve bunların bilgeliği beni güldürüyor. Eğer bir kimse öküz olmayı seçmişse, sırtını pekala insanlığın çektiği acılara çevirebilir ve kendi çıkarı peşinde koşabilir. Oysa ben, eğer kitabımı tam olarak bitirmeden ya da hiç değilse elyazması haline getirmeden bu dünyadan göçüp gidersem kendime hiç de pratik olmayan bir kişi gözüyle bakmam gerekecek."

Marks, marksist disiplini oluştururken türlü sıkıntılarla, türlü hastalıklarla mücadele etti. Bu yüzden pratik değil diye suçlandı. Ama Marks, insanın çektiği acılara sırtını çevirmemişti. İnsan için mücadele etti. Doğru partik de buydu.

Marks'ın mektupları işte bu noktada içime su serpti.

18 Aralık Çarşamba

Marksizm, daha oluşma sürecinde içine düştüğü iki zayıf noktadan bir türlü kurtulamadı. Ciltler dolusu yazılara... bitmez tükenmez uyarılara karşın, bir iki zayıf nokta marksist disiplinin önünü tıkadı.

Marks-Engels Seçme Mektuplar'ın üstünde iki noktada duracağımızı söyledim dün. Birinci nokta maddi sıkıntı. Bugün ikinci noktanın üstünde duracağım. Marksizmin zayıf noktası.

Engels, J.Bloch'a yazdığı mektupta şöyle diyor "Materyalist tarih anlayışına göre, tarihte en sonu belirleyici öge, gerçek hayatın üretimi ve yeniden üretimidir. Ne Marx ne de ben bundan fazlasını hiçbir zaman öne sürmedik. Böyle olunca, eğer birisi ekonomik etmenin biricik belirleyici öğe olduğunu söyleyerek sorunu çarpıtırsa, bu önermeyi, anlamsız, soyut ve budalaca bir ifadeye dönüştürmüş olur."

Ne yazık, Engels'in söylediği oldu. Ekonomik etmenin biricik olduğu söylenmese bile, öbür etmenler hiçbir zaman ciddiye alınmadı. Böylece marksist disiplin son derece kaba bir noktada sıkıştırıldı. Marks'tan, Engels'ten tek satır bile okumayanlar, el kitaplarından öğrendikleri bu etmenle birer marksist teorisyen oldu.

Engels, daha yaşarken bunları şöyle niteliyor mektubunda "yeni yetme 'Marsit'lerden pek çoğunu bu yaklaşımın dışında tuamayacağım, çünkü bu konuda akıl almaz saçmalıklar bu çevrede de üretilmiş bulunuyor."

İşte sorun. Ta o günden bu yana "akıl almaz saçmalıklar, üretildi. Din... siyaset... sanat... bilim... gelenekler yok... etkisiz sayıldı. "Alt yapı, üst yapıyı belirler" dendi. Bu noktadan bir milim ileri gidilmedi. Sokrates... Aristotoles... Descartes... Kant... Locke, tabii "sosyalist gerçekçi" sayılmayan bütün yazarlar... şairler reddedildi.

N'oldu. Marksizm, önüne geleni suçlayan bilgisiz kişilerin elinde hayatı çözümleyemedi... kurudu. Bilgisiz kişiler hayatı çözümleme denemelerine de dirsek vurdu. Bunlar marksizmi asla kavramadı. Bilgisizliğini... öznel yargılarını marksizmin mutlak hakikatleri diye belletti çevresine. Gerine gerine suçladı önüne geleni.

Bu sorun bugün de çözülmedi. Marksizmi bilgisizlerin elinden kurtarmadıkça da çözülmez.

Marksizmin ikinci zayıf noktası şu. Marksizm doğmalaştırıldı. Hayatı karşılayan yeni açılımlar önlendi. Engels bunlar için şöyle diyor. "Bu beylerde eksik olan diyalektir (...) her şey görecedir ve hiçbir şey mutlak değildir, bunu onlar asla göremiyorlar"

Alaattin Bilgin'in çevirdiği güzel eseri okurken bunları düşündüm.

19 Aralık Perşembe

Dün, *Özgür Üniversite*'deki dersimden sonra doğruca *Muammer Karaca Tiyatrosu*'na gittim.

Ferda Ereren ve Üç Deniz Topluluğu'nun dinletisi için. Ben gittikte dinleti başlamıştı.

Ferda Ereren'i ilk kez dinleyecektim sahnede. Ben yerime oturduktan sonra *Sesimi Ver Sesine* adlı türküsüne başladı. Ben bu türküyü daha önce kasette dinlemiş, pek beğenmiştim. Türküyü sahnede bir kez daha dikkatle dinledim. Ferda Ereren'in hem sözlerini yazdığı, hem bestelediği bu güzel türkünün sözleri şöyle. "Sesimi ver sesine/ Sensiz türkü söylenmez/Uzat bana elini/Bir yol sensiz yürünmez/Gücünü kat gücüme/Sensiz bu dağ delinmez/Anlat bana sevdanı/Sevda sensiz bilinmez.

Ferda Ereren bu türküyle birlikteliğin güzelliğini anlatıyor. Bir sevdayı toplumsallığı içinde ele alıyor. "Bu yol sensiz yürünmez" diyor.

Dün gece bir güzellik yarattı. *Ferda Ereren ve Üç Deniz Topluluğu.*

Onları dinlerken abartısız müziğin... yalın, güzel müziğin etkisini düşündüm. Hoplamalı zıplamalı müzikle bize güzel müziği unutturdular. Biz o hoplamalı zıplamalı müzikte, müziğin gücünü değil, toplumsal tepkileri yaşarız. Yerleşik toplumsal tepkileri etkileyen o tür müzik, ezgiyle sözle sistemi yeniden pekiştirir, bir yanılsamanın içinde.

Ferda Ereren müziğin gücüyle çıkıyor insanın karşısına.

Ferda Ereren'in yolundaki zorluk burda, Çünkü estetik bilinç özellikle müzikte pek çapaklı. Ferda Ereren'in çapaklı bilince halk müziğinin öğeleriyle girmeyi düşünüyor. Bunu özellikle *Savaş'a Ağıt* adlı türküde görüyoruz. Savaş'a Ağıt çok sesli. İnsanımız çok sesli müziğe uzak durur. İşte burda Ferda Ereren halk müziğinin öğleriyle insanımıza gidiyor. Tabii müziğin gücüyle.

Ferda Ereren, yaptığı müziği pek beğenmeyen, durmadan, orasını burasını düzelten bir sanat emekçisi. Tabii bir sanatçı yaptığını kolayca beğenmemeli... elimden gelen bu dememeli. Ama Ferda Ereren'in beğenmezliği fazla. Bu, gecikmesine neden olur.

Ferda Ereren gecikmemeli.

20 Aralık Cuma

Dün *Yıldız Üniversitesi*'ndeydim... *İnsan Hakları Paneli* için. Öbür konuşmacılar Tomris Özden'le Aydın Ilgaz. Tomris Özden, albay Özden'in eşi. Albay Özden'in ölümüyle ilgili savlar var. Öldürüldüğü söyleniyor. Ama konu araştırılmıyor.

Tomris Özden, savaşa karşı çıktıkta tatsız bir kampanyayla yokedilmek istendi. Önce şizofren dendi. Sonra "malın teki" dendi. CHP Parti Meclisine seçildi. Ama CHP, bu kampanyada diz çöktü.

Dün merdivenlerde yanyana oturduk bir süre. Çay içtik. Konuştuk. Sevimli... nazik... bilinçli bir hanımefendi Tomris Özden. İnsani hakkını arıyor... bu dünyanın güzel olmasını istiyor.

Tomris Özden'e saldırının anlamı ne. Anlamı şu. Sistem, tek bir kişinin söylediği tek bir doğrudan bile korkuyor. Albay Özden'in arkadan vurulduğu kuşkusu var. Bu durumda n'apılır. Mezar açılır. Basının önünde durum saptanır. Sistem bunu yapmıyor. N'apıyor. Tomris Özden'e saldırıyor... Tomris Özden'i sindirmek istiyor. O zaman hepimiz, albay Özden'in ölümünde bir iş var diye düşünüyoruz. Böyle düşünmekte de haklıyız.

Panele geldikte... Türkiye'de insan haklarını konuşmak bana son derece tuhaf geliyor. Çünkü Türkiye'de insan haklarının bir kıymıkçığı bile yok. Konuştuk yine. Gençler özenle dinledi, sonra görüşlerini de söylediler. Daha sonra döndük dolandık, örgütlenmeye geldik.

Örgütlenme... kim okur, kim dinler. Biz bu işi yapamadık. Örgütlenelim... örgütlenelim... örgütlenelim dedik, bölündük... bölündük... bölündük. Umarım gençler bizim yapamadığımızı yapar.

Şimdi radyoda bir türkü, "Dayler dayler viran dayler/Yüzüm güler, içim ayler" Dünden beri iyi değilim. Girip. Öksürük. Kesip biçilen yerime zarar gelmesin diye korse giyiyorum.

Bugün yine toplantı var. Susurluk karşısında sanatçılar n'apabilir diye toplanıyoruz. İlk toplantı pazartesi yapılmıştı. Yarın *Cumartesi Anneleri*'nin yanındayız. Pazar günü *Beksav*'da panel var.

Bugün dergiye gelirken güzel bir bulut var. Çoktandır böyle güzel bulut görmemiştim. Yavaş yavaş gidiyordu "Güle güle git bulut" dedim.

Güzel bulut sevindirdi beni.

24 Aralık Salı

Orhan İyiler'in yeni eseri... *Yeni Dünya Gerçeği* (Ceylan Yayıncılık. İstanbul, 1996) Orhan İyiler, Yeni Dünya Düzeni'ni şöyle betimliyor. "Entegre olmuş bir dünya pazarı. Artık kendi içinde kurumsallaşmış bir dünya burjuvazisi ve tüm dünya halklarının bu ulussuzlaşmış burjuvazinin yörüngesindeki yaşamı."

Orhan İyiler'in eserinden öğrendim. 2 milyar 884 milyon insanın kişi başına yıllık geliri 320 dolar. Buna karşı dünya zenginlerinin kişi başına yıllık geliri 17 bin 80 dolar. Yaşadığımız düyada % 15'lik bir azınlık, dünya insanlarının üretiminin % 85'ine el koyuyor.

Orhan İyiler "İnsanoğlu gerçekleri öğrendikçe yazgısını ele alma gücünü bulacak" diyor. Bu dediğini de yapıyor, bize gerçekleri öğretiyor. "200 firmanın ulussuzlaşması" milyarderler kulubünü" oluşturan 10 tanesi yılda 34.8 milyar dolarlık net kâr elde ederek diğerlerinden giderek hızla soyutlanmakta ve dünyamız tam bir hiyerarşik yapılanmanın despotizmi içinde bir avuç insanın eline geçmektedir.

Orhan İyiler'in güzel bir saptaması. Gezegenimizde bir iç savaş yaşanıyor. "Bu iç savaşın dışında kalelerinde oturan 7 tane dünya sahibi, bu işi yönlendiriyor."

Peki, biz bu çapacul dünyada n'apacağız. Orhan İyiler "ne yapmamalıyı düşünmeliyiz" diyor. Sonra şöyle devam ediyor. "Türkiye sol hareketi, Marksist hareketi ve bilimsel sosyalizme inananların mücadelesi yanlış görüntü verebilecek yerlerde bulunmamalıdır. Olayı derinleştirip genişletme olanaklarını mutlaka sağlamak zorundadırlar."

Orhan İyiler'in eseri bilinç açıcı. Bilincimizin dumura uğratılmak istendiği bu dönemde bilinç açıcılığıyla *Yeni Dünya Gerçeği* son derece önemli bir eser.

Biliyorsunuz nüfus artışı yoksulluğun nedenidir deniyor. Açlığın... yoksulluğun nedeni bebekler değil diyor. İyiler. "Bu ülkede doğan o güzel'im bebeklerin sayısı, 1 yılda dünya burjuvazisinin kendi ülkesinden kopartılıp 7 zengin sahibe aktarılan 100 milyar dolarlık hırsızlık ve soygunda dünyaya geldikleri için böylesine yoksullaştıramaz" diyen İyiler, burjuvazinin bebekleri bile nasıl aç bıraktığını açıklıyor. Ama güzel bir umutla yarınları dönüştürerek bebeklere "Merhaba ey bebek... dünyaya iyi ki geldin" diyor Orhan İyiler.

Yazarın yöntemine geldikte... Bir küme bilgilerin sıralandığı olgucu bir yöntem değil. Yazar, diyalektik yöntemle *Yeni Dünya Gerçeği*'ni oluşturan ilişkileri arıyor... buluyor, çelişkili bütünlüğü gösteriyor. Bu tatsız gerçeğin nasıl oluştuğunu... insanı nereye götürdüğünü net bir şekilde kavrıyor insan. Bakın, petrolle nasıl bir kumpasın içine sokuluyor insan "dünya burjuvazisinin Angelosakson kanadı dünya petrol rezevrlerini kapayarak, 5-10 yıl sonra 27milyon günlük varil gereksinimiyle karşı karşıya kalacak dünya halklarının gelişme programlarını, kalkınma projelerini tümüyle kendine bağımlı hale getirecek ve dünya enerji tüketiminde tek egemen güç olarak tıpkı tarımda olduğu gibi dünya halklarının yazgısını kendine bağımlı kılacaktır."

Orhan İyiler, bilinçli bir kavrayışla, emperyalizme ağır darbeler vuruyor. Tam bir kavga. Güzel bir kavga. Bu kavgayı, Orhan İyiler'in, böcüyü börtüyü bile düşünen duyarlı bilinci güzelleştiriyor. Bakın ne diyor. "Dünyamızın tüm böcücü börtüsü bile bizden dünya burjuvazisinden kendilerini kurtarmamızı istiyor"

Böylesine duyarlı bir bilinç... Orhan İyiler... var oldukça biz bu kavgayı kazanırız. Kimsenin kimseyi sömürmediği, bebeklerin gülümsediği güzel bir dünya kurarız.

Orhan İyiler, emeğin yazarı... insanın yazarı... bizim yazarımız.

25 Aralık Çarşamba

Yağmurlu... soğuk bir gün... Yılın bu son günlerinde *Bütün Fotoğraflarım Siyah Çıkıyor*'u okuyorum. Selma Ağabeyoğlu'nun şiirleri... Suteni Yayıncılık. Bir ordan bir burdan "annem haberlere ağlıyor/karelerin içinde ufalıyor insan soyum/ annem haberlerde ağlıyor/yüreğinde kayan yıldız bahçeleri"

Şair böyledir işte. Gelir, size annenizi anlatır. Selma Ağabeyoğlu böyle yapmış gelmiş annemi anlatmış. Şaştım kaldım.

"Sözün bittiği yerde/tutuşur geceler, başlar yüreğin yangını" Bilirim... tanırım bu duyguyu. Keşke keşke söz bitmese... yüz milyon kavram bilebilseydim... anlatabilseydim der insan ama söz biter. "başlar yüreğin yangını"

Selma Ağabeyoğlu bunu anlatıyor işte... yüreğin yangınını... Eser baştan başa bir insani yangının anlatımı. Alevler dağlar kadar yükseliyor... önüne geleni yakıp kavuruyor. Şair, Heraklit'in yolarkadaşı. Ne diyor Heraklit "Herşey ateş için ve ateş her şey için bir değiş tokuştur. (...) Ateş, havanın ölümüne yaşar ve hava ateşin ölümünü yaşar. (...) Her şeyin koşusunu yönetim yıldırımdır. (...) o daima vardır, daima da ölçüyle tutuşup ölçüyle söner, ebedi olarak canlı bir ateş olacaktır."

Şair, "ebedi olarak canlı bir ateş"in devingenliğini yansıtmış şiirlerine. İşte bundan ötürü, ben şiirleri okurken... bir dizeden bir dizeye... bir şiirden bir şiire geçerken, hayatın içinde dolaşan şairi duyumsadım. Şair, belki bunları yaşadı, belki yaşamadı, bilmiyorum. Ama şu belli, şair hayatı kavramış.

Hayatı kavramak bütün sanat dallarında önemli bir bilinç durumu. Hayatı kavramayan birinin güzel eser yazması mümkün değil. Gerçi her eserde hayatın kelimelerine rastlarız. Ama o kelimeler, hayatı kavramamışsa bilinç, kelime düzeyinde kalır. Estetik hayat kazanmaz o zaman eser.

Selma Ağabeyoğlu hayatı kavramış, bundan ötürü her "söz yangına" düşüyor. Her şiir, estetik hayatla, yangının içinde yürüyor. Merhaba insan, gel konuşalım, bak ben "dönüşsüz kaç yolcu uğurladım/kaç umudu sildim güncemden/durmadan sorguluyorum yaşamı" diyor.

Şair ateşi söndürmüyor. "Gün ağardığında gökyüzünün/son yıldızıydı umudun gözleri orada, öylece/inadına belli belirsiz ışıyan"

Şimdi şunu söylemem gerekiyor. Şiirimizde benzetmecilik salgını hep diri tutuldu. Anlam için, daha güzel anlatım için değil de benzetme için benzetme hüner sanıldı. Bunlara da imgeci şair dendi. Bu tür şairlere imgeci denmesi yanlış. Benzetme imge oluşturur ama, imgeyle benzetme karıştırılmamalı. Çünkü benzetme olsun olmasın her şiir imge oluşturur.

Selma Ağabeyoğlu benzetme için benzetme salgına kaptırmamış kendini. anlatmak istediğini estetik düzeye çıkaran bir dili oluşturmuş. Bundan ötürü hiçbir şiirinde boşluk yok.

Kim yüreğindeki ateşi söndürmemişse... kim bu çapacul dünyada bugün bile umudu sol göğsünde taşıyorsa bu eser onun. Onların. İnsanın.

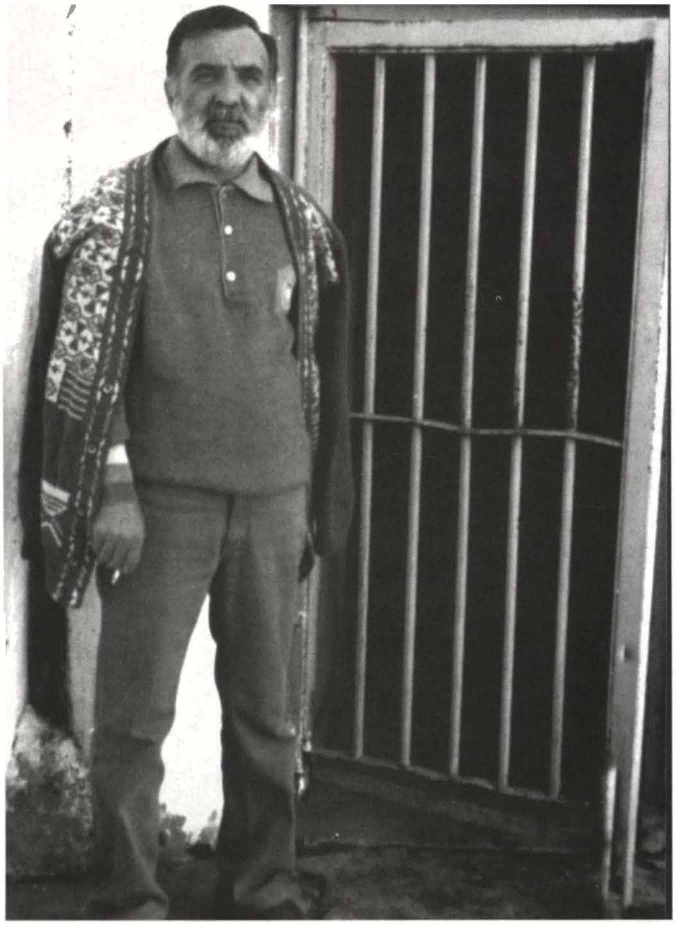

DİYARBAKIR CEZAEVİ

Işık Yurtçu'ya

boyumu sündürdüler önlerine
haksızlık olmasın sopalarına
teşekkürler boyum

kovalarla üstümden su
canhıraş
kaydıkça
sopalar
paldır küldür yayılmaya başladı sakalım
teşekkürler sakalımdaki sabun kokusu

irileşiyor sopalar indikçe
kopamayan çığlığım da
duymasın koğuş
teşekkürler kenetlenen dişlerim

gövdem de irileşti
sopalarla paldır küldür
şimdi nasıl sığacak yeni kesilmiş tahta kokusuna
bir zamanlar kardeşimin uzanıp gittiği

ruhum çalışkandır
teşekkürler özgürlük

Nihat ZİYALAN

İNSANCIL YAYINLARI
Osman Bozkurt
DEĞİNİLER
Berrin Taş
BİR KENTİ AĞLIYORUM
şiirler
Afşar Timuçin
AŞKOLSUN KIRLANGIÇLAR
Öyküler
İsmet Alıcı
FARENİN ÖLÜM BALADI
bir saksılık dünya
şiirler
ayhan ergün
Cengiz Gündoğdu
YILDIZ GÜNCESİ
1991-1992
Cumartesi Anneleri
Nazım Hikmet'in s
semiha uçuk
öyküler
Uzaydan gelen kadın
abc denemesi
Aytekin Arık
GÜL DİKENİNİ ÖPÜNCE
Şiirler
ÖMER BAYTAŞ
PROXIMA CEN
Roman
ışığa doğrunum
Berrin Taş
SENNUR SEZER
ŞİİR GÜNDEMİ
gezi notları
martısız deniz
semiha uçuk
BOZAN YAMAN
ÖBÜR YANI DA ATEŞ
Şiirler
OKUL SÖZLÜĞÜ'NÜN ELEŞTİRİSİ
yusuf çotuksöken
CENGİZ GÜNDOĞDU
ELEŞTİRİ
BERRİN TAŞ
İNSANIN AYAK SESLERİ
Şiirler
İNSANCIL YAYINLARI
İNSANCIL YAYINLARI
Molla Fenari Sok. Nadir Han
No:40-42 Kat:5
Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0.212) 511 79 94 - 513 93 99
ARKADAŞ DAĞITIM
Tel: (0.212) 513 85 86 - 511 79 35
YÖN DAĞITIM
Tel: (0.212) 511 79 15
BİRLEŞİK YAYIN DAĞITIM
Tel: (0.212) 526 86 65 - 527 73 90